

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНИХ НАУК

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ

НАУКОВИЙ АЛЬМАНАХ

Праці молодих науковців

Одеса
ОНУ
2017

УДК 316:32
ББК 66Я4
С 691

Затверджено до друку Вченою Радою Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (протокол № 7 від 21 березня 2017 року).

Редакційна колегія:

Головний редактор – к.іст.н. Глебов В. В.
Відповідальний секретар – к.політ.н. Узун Ю. В.
Члени редакційної колегії – к.пол.н. Коч С. В.,
к.політ.н. Максименко І. В.,
к.соц.н. Князева О. В.,
к.політ.н. Колотвін П. О.

**С 691 Соціально-політичні студії. Науковий альманах. Праці молодих науковців. /
Одеса: Інститут Соціальних наук Одеського національного університету імені
І. І. Мечникова. – Науки: політологія, соціологія, історія. – 2017. – № 1. – 102 с.
Мови: укр., рос., англ.**

У випуску «Соціально-політичні студії. Науковий альманах. Праці молодих науковців» (2017) представлено результати наукових та науково-практичних досліджень студентів та молодих вчених в галузі політології, соціології, історії і практики міжнародних відносин.

Надрукові статті є гідним внеском у вітчизняну науку і можуть бути використані учнями шкіл, молодими науковцями-студентами, всіма, кого цікавлять сучасні процеси соціально-політичного розвитку.

УДК 316:32
ББК 66Я4
С 691

Адреса редакційної колегії: вул. Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65026, Україна.
Tel.: 0482 – 685160

ЗМІСТ

Глебов Віктор Вікторович -директор Інституту Соціальних наук ПЕРЕДМОВА.....	5
Опрощенко Юлія ПРОЦЕДУРИ ТА ІНСТИТУТИ ІНКОРПОРАЦІЇ ТА РЕІНКОРПОРАЦІЇ В ЄС.....	6
Бурлака Олена МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК	10
Полянська Джєнні ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ: ДОЦІЛЬНІСТЬ ПРОЕКТУ	13
Морозов Олександр ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	21
Коваленко Дарья ТИПИ МИГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В СОВРЕМЕННОЙ ЕВРОПЕ.....	24
Новицький Максим УЛЬТРАПРАВІ РУХИ У КРАЇНАХ СКАНДИНАВІЇ	30
Марченко Анастасія ПРОТЕСТНА АКТИВНІСТЬ ЕТНІЧНИХ МІГРАНТІВ: АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ТИПОЛОГІЗАЦІЇ	35
Колесник Дар'я РЕЗУЛЬТАТ ПОЛІТИКИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ В ШВЕЦІЇ	38
Коляда Ю.А. КРИЗИС ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗА: ЕКОНОМІЧЕСКАЯ И ПОЛИТИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩИЕ.....	43
Ковальчук Вікторія ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИЧНІ ІННОВАЦІЇ» У ПОСТРАДЯНСЬКОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ	47

Топчіу Анна ПОЛІТОЛОГІЧНА ВІСЬ «СХІД-УКРАЇНА-ЗАХІД»: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ЧИННИК....	52
Мілошова Діана ЦЕНзуРА ТА ЦЕНзуРУВАННЯ В ЄВРОПІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ	56
Маловічко Яна ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС: ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ	62
Кусик Лев ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ІДЕОЛОГІЯ США ТА ЇЇ ВПЛИВ НА НА ПОЛІТИКУ 1823 -1939 РОКІВ	66
Маковський Артем ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ІТАЛІЇ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1918 -1939)	70
Долженко Лідія ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА В УКРАЇНІ	75
Карагяур Вікторія СПІЛКУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ: ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ	79
Понуренко Аліна ДИТИНСТВО ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	83
Сіможенко Катерина МУЛЬТФІЛЬМ ЯК РЕТРАНСЛЯТОР ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ.....	87
Лук'янчук Катерина ВІЗУАЛЬНІ ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ	92
АВТОРИ	96

ПЕРЕДМОВА

Збірник наукових статей, який пропонується читачеві, складено з найкращих наукових робіт студентів та молодих вчених в галузі політології, соціології і міжнародних відносин Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Статті написані на основі серйозного аналізу різноманітних джерел та літератури і присвячені різним аспектам соціально-політичної проблематики, у тому числі проблемам інтеграційної політики Європейського Союзу, внутрішньополітичному та зовнішньополітичному положенню країн Європи і США, загальним проблемам політологічних і соціологічних досліджень, місцю та ролі України в європейській інтеграції.

До збірника увійшли публікації, написані за результатами конкурсних досліджень, що представлені на Всеукраїнському конкурсі студентських робіт 2016-2017 років, організованому Міністерством освіти і науки України.

Хочеться вірити, що ознайомлення широкою читацької аудиторії в Україні та в зарубіжних країнах з науковою продукцією молодих українських вчених сприятиме кращому розумінню суті соціально-політичних процесів як в Україні, так і в країнах ЄС, проблем Європейського Союзу, шляхів та методів їх вирішення, особливостей стратегії і тактики європейських держав щодо міграційної політики у сучасній Європі. А також політики великих держав, які суттєво впливають на розвиток подій в сучасному світі.

Важливу роль в підготовці збірника до друку та його редагуванні зіграли доценти кафедри історії і світової політики Інституту соціальних наук С.В. Коч і Ю.В. Узун, завдяки зусиллям яких, в значній мірі, уможливлена поява цього збірника до друку. Слід також відзначити працю наукових керівників представлених студентських публікацій – професора В.В. Попкова, професора Г.П. Гребенніка, професора О.І. Брусиловської, доцентів О.В. Князевої, О.О. Фостачук, Н.Є. Степанової, В.А. Полюги.

Директор ІСН
Віктор Глебов

Опрощенко Ю. О.

**ПРОЦЕДУРИ ТА ІНСТИТУТИ
ІНКОРПОРАЦІЇ ТА РЕІНКОРПОРАЦІЇ
В ЄС**

У статті розглядається процедура «входу» та «виходу» з Європейського Союзу, а також інститути задіяні в даному процесі. Проаналізовані критерії ЄС щодо країн-кандидатів на вступ до ЄС та процедури оцінки їх виконання. Простежено етапи задіяння механізму приєднання до ЄС.

Ключові слова: *ЄС, інкорпорація, ре інкорпорація, критерії членства.*

У зв'язку з все більшим розширенням впливу Європейського Союзу постало питання про реалістичність принципів подання заявки на членство та самої процедури. Адже, враховуючи внутрішньо- та зовнішньополітичну ситуацію кожної окремої країни-кандидата, термін та умови вступу до ЄС є різними.

Дослідити та проаналізувати механізм вступу країни-кандидата на кожному етапі; визначити інститути ЄС та країни-кандидата, які найбільш задіяні при підписанні угоди про членство; визначити ефективність та доцільність основних елементів процедур інкорпорації та реінкорпорації в ЄС [1].

Членство країн Європи в ЄС щороку стає ще більш бажаним. Причетність до такого великого механізму, як ЄС, надає гарантії безпеки у багатьох сферах – економічній, політичній та дарує підтримку європейського співтовариства.

Все ж не потрібно забувати, що членом ЄС може стати не кожна держава, що розташована на території Європи. Існує ряд критеріїв, які розглядаються при поданні заявки на членство.

Критерії, яким мають відповідати країни-кандидати на вступ до Європейського Союзу (Копенгагенські критерії), були схвалені на засіданні Європейської Ради у Копенгагені у червні

1993 р. і включають в себе: I) стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу до прав людини і захист національних меншин (політичні критерії); II) наявність дієвої ринкової економіки і здатність витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у межах ЄС (економічні критерії); III) здатність узяти на себе зобов'язання, що випливають з членства в ЄС, включаючи суворе дотримання цілей політичного, економічного, валютного союзу.

Членство в ЄС під кутом зору політичних стандартів вимагає від країни-кандидата стабільності інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу і захист меншин. Країни, які бажають стати членами ЄС, повинні не лише закріпити принципи демократії і верховенства права у своїх конституціях, але й втілювати їх у повсякденне життя. Конституції країн-заявників мають гарантувати демократичні свободи, включаючи політичний плюралізм, свободу слова і свободу совісті. Вони встановлюють демократичні інститути та незалежні органи правосуддя, органи конституційної юрисдикції, що створює умови для нормального функціонування державних установ, проведення вільних і справедливих виборів, періодичної зміни правлячої парламентської більшості, а також визнання важливої ролі опозиції у політичному житті.

З метою оцінки виконання країнами-кандидатами умов членства Європейська Комісія (ЄК) у кожному своєму Висновку виходить за межі формального опису політичних інститутів і відносин між ними. На основі ряду детальних критеріїв вона оцінює, чи має демократія реальний характер. При цьому перевіряється, як захищаються конституційні права і свободи, зокрема, свобода слова в процесі діяльності політичних партій, неурядових організацій і засобів масової інформації.

Копенгагенська Європейська Рада дійшла висновку, що країни-кандидати мають бути здатними взяти на себе зобов'язання членства в ЄС у контексті відповідності цілям Договору про

Європейський Союз, включаючи політичний, економічний і валютний Союз.

Умови приєднання та зумовлені ним зміни до Договорів, на яких заснований Європейський Союз, є предметом угоди між державами-членами ЄС та державою, що подає заявку. Ця угода подається на ратифікацію усіма державами, що є договірними сторонами, згідно з їхніми відповідними конституційними вимогами» [3]. Процес приєднання має такі основні стадії:

- Консультативний етап (оцінюючий етап)

Теоретично кожна країна може подати заявку на вступ до ЄС. Практика показує, що зацікавлена країна робить це після того, як Європейська Рада дає цій країні «політичний імпульс». Однак, кандидат повинен виконати для цього низку вимог. Першим критерієм є географічний критерій і впливає зі ст. 49 Договору про ЄС, яка каже, що «кожна європейська країна може подати заявку про вступ до ЄС» [1]. Однак, як показує практика, виконання цього критерію не є настільки обов'язковим, що яскраво показує приклад із Туреччиною.

- Переговорний етап.

Переговори - це довготривалий процес. Їх тривалість та перебіг залежать від ступеня готовності країни-кандидата до членства, що, своєю чергою, залежить від багатьох чинників, найважливішими з яких є наступні:

- прогрес кандидата в імплементації права Співтовариств у національне законодавство,
- можливості для інституційного пристосування,
- пристосування національних структур кандидата до функціонування на єдиному європейському ринку.

Зі сторони ЄС, переговори мають міждержавний характер, головну роль у цьому процесі відіграють країни-члени, а не Європейська Комісія, як прийнято вважати. Учасниками спеціально скликаної для переговорів Міжнародної конференції є всі країни-члени (так званий колективний неогоціатор).

Роллю Комісії є підготовка та переклад проектів переговорних позицій ЄС, які стосуються конкретних сфер діяльності. Загальний проект спільної переговорної позиції має бути поданий на розгляд Групі зі справ розширення в Раді ЄС, після чого він передається всім країнам-членам.

Країни-члени затверджують проект і після цього він стає офіційною позицією ЄС під час переговорів. На відкритті переговорів з «люксембурзькою групою» ЄС представив кандидатам позицію, де, окрім вищезгаданих правил, кандидати прочитали два принципи: позиції сторін щодо якоїсь проблеми в одній сфері не впливають на позиції сторін в інших сферах; часткові досягнення під час переговорів не є остаточними, поки не буде затверджено текст Договору про вступ або поки цей Договір не буде погоджений загалом.

Завданням переговорів є якнайбільше зміцнення кандидата, аби він якнайлегше міг виконувати обов'язки та користуватися привілеями, які виникають із членства в ЄС. По-друге, країна-кандидат веде переговори про членство в ЄС з країнами-членами, а інституції ЄС є посередниками. Тому надзвичайно важливим є лобювання, яке ведеться кандидатами в столицях країн-членів, завдяки дипломатичним ходам. По-третє, впровадження стандартів ЄС може бути тісно пов'язане з великим фінансовим навантаженням. Тому деяким кандидатам вдається домогтися поетапного впровадження цих стандартів упродовж перехідного етапу. Поняття «перехідний етап» означає етап, під час якого новий член ЄС тимчасово не набуває обов'язків із деяких елементів законодавства ЄС. Після цього етапу всі правові положення Співтовариств починають зобов'язувати загалом [1].

- Перегляд права та його результати.

Вступною фазою перед переговорами є перегляд права (т. зв. screening). Вона не зараховується до частини переговорів, але відіграє важливу роль із організаційно-технічного боку.

Принаймні за 15 днів перед його початком Європейська Комісія пересилає кандидатам два переліки правових актів. У переліку А перераховуються правові акти, які потрібно узгодити з національним законодавством якнайшвидше. Це, як правило, положення установчих договорів та директив (т.зв. *hard law*). Перелік Б - це акти вторинного права ЄС (т.зв. *soft law*), які не обов'язково повинні бути впроваджені, але надають цілісне бачення необхідного пристосовування законодавства в даній сфері [2]. Однак, Комісія не надає кандидатам рішень Європейського Суду, хоча вони є складовою частиною права Співтовариств. Після цих приготувань починається «screening», тобто безпосередній перегляд права. Цей етап починається в конкретних сферах від багатостороннього перегляду, який відбувається під час т.зв. сесії перегляду і полягає у представленні одночасно всім кандидатам права Співтовариства в певній тематичній сфері, яку проводять працівники Комісії. ЄС представляють працівники Генеральної Дирекції Європейської Комісії зі Справ Розширення. Це довгий процес, під час якого обговорюються усі правові акти Співтовариства. Після закінчення багатостороннього перегляду починається етап двостороннього перегляду. Його суттю є представлення кандидатами ступеня відповідності національного права праву ЄС. Ця фаза має на меті донесення до кандидатів усього доробку Співтовариства, представлення застосовуваних правових рішень, як нормативних, так і інституційних, у певних сферах.

Пристаючи до переговорів, кандидат висловлює бажання прийняти цілий правовий доробок ЄС, т.зв. *acquis communautaire*. Однак, у разі виникнення раніше описаних проблем, ЄС дає можливість конкретним кандидатам вирішити їх упродовж перехідного періоду, хоча це ще потрібно обґрунтувати та обумовити під час переговорів [2].

- Поява та зміна переговорних позицій, перехідні періоди.

Результатом перегляду права є перелік розбіжностей між правом

Співтовариства та національним правом кандидата, що є вихідним пунктом для напрацювання країною-кандидатом переговорної позиції (*position paper*), яка є пропозицією вирішення цих розбіжностей. Ця позиція містить також пропонування календар імплементації права Співтовариств. Пропозиція передається головному, після чого ЄС готує відповідь у формі спільної позиції (*common position*). Однак існує поділ повноважень у ЄС щодо підготовки проектів спільних позицій. Офіційне передання спільної позиції кандидату є початком переговорів у даній сфері. Після початку переговорів кандидат представляє раніше підготовлене пояснення стосовно проблем, які згадувалися у спільній позиції ЄС, а також представляє дії, які країна-кандидат робить у напрямку пристосовування внутрішнього законодавства до законодавства ЄС і створення інституційних рамок членства. У відповідь, сторона ЄС переглядає спільну позицію (*revised common position*) і представляє її. Переглядає її Комісія, а затверджує - Рада, після чого з'являється нова актуальна спільна позиція.

Коли сторони досягають згоди щодо даної сфери, наступає тимчасове закриття переговорів по даній сфері. Це означає, що позиції є узгоджені, хоча вони можуть бути змінені. Як виняток, позиції кандидатів можуть містити вимоги про перехідний період. Пропозиції про перехідний період можуть бути викладені також Європейським Союзом.

З точки зору ЄС, перехідні періоди повинні бути якнайкоротшими. Для його впровадження опрацьовується графік досягнення повного узгодження з *acquis*, а його реалізація підлягає контролю. З іншого боку, країни-кандидати є зацікавленими у якнайдовшому перехідному періоді, щоб зменшити витрати на вступ до ЄС.

Країни люксембурзької групи порізно визначили час тривалості перехідного етапу; деякі з них подали конкретні дати завершення таких етапів, перехідні етапи для інших починатимуться з моменту вступу до ЄС і триватимуть визначену кількість років.

Відповідно до консолідованої версії Договору про Європейський Союз, а саме розділу VI «Заключні положення» (Consolidated version of the Treaty on European Union/Title VI: Final Provisions) будь-яка держава член Європейського союзу має право прийняти рішення про вихід з Європейського союзу відповідно до консультаційних вимог, наданих Спільнотою.

Держава-член, яка має намір виходу з ЄС, повинна спершу повідомити про це Європейську Раду. Згідно з вказівками Європейської Ради, ЄС повинен вести переговори, а також укласти угоду з даною державою, в якій обґрунтовуються заходи щодо її виключення з ЄС, з врахуванням її подальших відносин з ЄС. Дана угода повинна бути укладена згідно з вимогами статті 218(3) Договору про функціонування Європейського Союзу. Вона повинна бути укладена від імені Союзу Європейською Радою кваліфікованою більшістю після отримання згоди Європейського Парламенту.

Договори про ЄС припиняють застосовуватись в даному питанні з дати набуття чинності угоди або з дати входження в силу договору про виведення зі складу ЄС, в іншому випадку, через 2 роки після повідомлення про виведення, якщо Європейська Рада, за погодженням з зацікавленою державою-членом, одностайно приймає рішення про продовження цього терміну.

Член Європейської ради або Ради, що представляє виведення держави-члена не бере участь в обговореннях Європейської ради або Ради з виведення або в прийнятті рішень з цього приводу. Кваліфікована більшість голосів повинна бути визначена Договором про функціонування Європейського Союзу. Якщо держава вийшла зі складу ЄС та просить про повернення, її запит підлягає загальній процедурі розгляду питання про вступ до ЄС.

23 червня 2016 року 51,9% британців вибрали «Brexit» (вихід Великої Британії зі складу ЄС) на референдумі. Тим самим Велика Британія стала першою

країною, яка офіційно почала процес виходу з Європейського Союзу.

Список використаної літератури

1. Європейський Союз. Консолідовані договори. / Переклад Ю. Петруся. — К.: Port-royal, 1999. — 208 с.
2. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. / В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко; за ред. Л.В. Губерського. — 2-ге вид., виправл. і доповн. — К.: Знання, 2012. — 759 с. — (Вища освіта XXI століття).
3. Регламент (ЄС) № 1085/2006 Ради від 17 липня 2006 року про заснування Інструменту допомоги в підготовці до приєднання // JO L 210 du 31.7.2006. P. 82.

Summary

Oproschenko Julia. Student department of Sociology Institute of Social Sciences ONU Incorporation procedures and institutions and the EU reinkorporatsiyi

The article deals with the procedure for entry and exit from the European Union and the institutions involved in this process. The analyzed criteria EU candidate countries for accession to the EU and conformity assessment procedures: migration their implementation. It traces the stages of the mechanism of accession to the EU.

Key words: *EU incorporation, incorporation of D, the criteria for membership.*

*Рекомендовано до друку
к. політ.н., доцентом - Узун Ю.В.*

Стаття надійшла в редакцію 25.01.2017.

Бурлака О. О.

**МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ЄВРОПИ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ
СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИХ
ХАРАКТЕРИСТИК**

У статті розглядаються теорії та концепції об'єднання Європи. Зокрема, модель Європи «різних швидкостей», «концентричних кіл», «Європа ядра», «змінних геометрій». Проводиться порівняльний аналіз структурно-функціональних характеристик концепції об'єднання Європи.

Ключові слова: *європейська інтеграція, модель Європи «різних швидкостей», Європа «концентричних кіл», «Європа ядра», Європа «змінних геометрій».*

Розглядаючи Європейський Союз як політичну структуру, важливо звернути увагу на те, що вона не змогла б існувати без певної системи. Політики від часу заснування ЄС прагнули створити успішну модель інтеграційного розвитку, використовуючи різні ідеї та концепції.

Щодо сучасного стану розвитку європейських інтеграційних процесів, то їх аналіз неможливий без урахування історії розвитку ідеї об'єднання Європи та теоретичних підходів, що були започатковані та розвивалися протягом декількох століть європейської історії. Вивчення форм існування «європейської ідеї» має важливе значення для розуміння суті сучасних теорій та концепцій створення об'єднаної Європи, а також практичних заходів щодо їх реалізації. В умовах, коли в ЄС відбувається пошук стратегічних шляхів розвитку, трансформації внутрішньої структури та розширення через приєднання нових членів, теоретичне визначення майбутнього Європейського Союзу перетворилося на актуальну задачу для політичних еліт та наукового співтовариства.

Слідуючи словам Е. Балладюра: «Проблеми, пов'язані з формуванням чи, власне, визначенням теоретичних підвалин

сучасного комплексного євроінтеграційного процесу, мають об'єктивний характер. Це обумовлено як поглибленням, так і розширенням ЄС у контексті зміни теоретичних підходів».

Було б неправильно уявляти сучасний Європейський Союз як геніальне творіння його засновників, які від самого початку мали перед очима конкретну стратегічну мету. Теперішні структури ЄС є продуктом суперечливого розвитку Західної Європи в післявоєнний період. Звернення до різноманітних планів «об'єднання Європи» дозволяє зрозуміти інтеграційні процеси, які відбуваються в Європі. Європейська інтеграція охопила країни Західної, Центральної та Східної Європи, і цей процес продовжується зростаючими темпами [1, с. 1].

Євроінтеграції вимагає не тільки застосування комплексного підходу у методологічному сенсі, але й врахування чинників економічного, інституційного, політичного характеру внутрішнього розвитку ЄС поряд з аналізом дії чинників зовнішніх, які теж динамічно змінюються в системі міжнародних відносин.

На базі теоретичних узагальнень виокремимо найбільш відомі моделі.

Оскільки європейська інтеграція охоплює два базові вектори – поглиблення та розширення, то це передбачає формування диференційованого підходу, в межах якого можна було б гармонійно поєднувати динаміку політичних реформ, спрямованих на єднання європейських держав, з процесами залучення нових. Згідно з ідеєю диференційованого підходу можлива інтеграція «двома швидкостями» або Європа різних швидкостей. Іншими словами, це диференційований підхід до ступеня інтенсивності участі країн-членів у європейській інтеграції. Так характеризується ситуація, коли всі держави-члени можуть в однаковому темпі просуватися до інтеграції в певних сферах.

Термін «Європа різних швидкостей» вперше з'явився у звіті Тіндемманса (1975) і відбивав ситуацію, коли не всі держави-члени можуть інтегруватися однаковими темпами. Виникає потреба узгодити інтереси різних груп держав. Загалом

пропозиції «звіту Тіндемманса» відхилили, однак запроваджуючи європейський механізм обмінних курсів (наприкінці 1970-х рр.), різношвидкісну інтеграцію дозволили в рамках Європейської валютної системи [2, с. 25].

В буквальному розумінні, плани стратегії розвитку Європи стануть так званим «меню», по якому держави самостійно вирішують брати чи не брати участь в певній інтеграційній ініціативі. Тобто ті держави-члени, що мають бажання й можливості, за згоди всіх інших, можуть швидше просуватися в інтеграційному процесі в певній сфері. Передбачається, що решта згодом приєднається до них.

Інша модель євроінтеграції це Європа «концентричних кіл» або «сходинкова інтеграція», яка пропонує концепцію поділу Європи на групи країн за ступенем інтегрованості. До появи цієї ідеї призвели відмінності економічного розвитку країн ЄС та рівень їх бажання приймати участь в інтегрованих областях.

Автором цієї моделі являється прем'єр-міністр Франції Едуард Балладюр, згідно якому існує два бачення Європи: перше – «романтичне», де Європа постає як духовна єдність, цільна цивілізація, об'єднання багатьма столітніми культурно-історичними зв'язками; друге – політична Європа з її соціальними та структурними проблемами [3, с. 25].

Е. Балладюр вважає, що організація ЄС є нестабільне об'єднання інтересів націй та наднаціональних органів. Тож пропонує реорганізувати країни по групам:

- в першій повинні розташовуватись політичні та правові інтереси усіх членів;
- у другу повинні увійти відсталі в соціально-економічному розвитку країни;
- третя – сектор, орієнтований на взаємодію з сусідами [3, с. 40-45].

Пізніше, у 1994-1995 р., теорія «концентричних кіл» була підтримана Аленом Жуппе та Жаком Шираком.

Модель «Європа ядра» представлена фракцією ХДС / ХСС німецького бундестагу та передбачає наявність в ЄС «ядра», заснованого на франко-німецькому союзі, з можливістю для приєднання тих

країн, які готові до поглиблення європейської інтеграції. Таким «ядром», крім Франції та Німеччини, можуть стати країни Бенілюксу, Данія, Ірландія та ін. Група «ядра» залишається відкритою для інших країн, які відповідають певним критеріям (критеріям конвергенції) і готові до поглиблення співпраці.

Важливою була ідея Е. Балладюра, щодо формування вузьких та гнучких кіл, які б дозволяли розвивати поглиблене співробітництво між невеликою кількістю країн. Зокрема, пропонувалася можливість утворення монетарного кола за участю 7-8 країн, військового кола, індустріального, соціального та інших, де число учасників було б меншим від загального числа членів Співтовариства. Такі вузькоспеціалізовані інтеграційні кола мали б об'єднувати лише ті держави, чий інтереси та можливості відповідали б тому чи іншому напрямку інтеграційного співробітництва. Водночас, ці кола мали б носити відкритий характер, дозволяючи брати у них участь усім державам, що мають до цього бажання та можливості [3, с.43].

В центрі системи «концентричних кіл» передбачалося коло «комунітарного права». Саме воно мало виконувати роль «ядра» європейського інтеграційного процесу, притягуючи до себе інші країни, що бажають прийняти в ньому безпосередню участь. Проект визнає можливість поступового розширення «ядра». Вступ до ЄС розглядався скоріше як нагорода за успішні зміни в економічному та політичному житті країн-кандидатів, ніж як засіб заохочення до подібних перетворень та реформувань.

Головна відмінність між двома моделями «кіл» і «ядра» полягає в тому, що в німецькому проекті «ядро» може змінюватися залежно від сфери та рівня співпраці. Французька модель не допускає держав, які не беруть участі у валютному союзі, до посиленого співробітництва в інших сферах (наприклад, сфері безпеки й оборони). Такий підхід можна застосувати не тільки до інтеграційної структури у межах ЄС, але й в його відносинах з сусідніми країнами, наприклад, поділ:

«коло єдиного законодавства», яке об'єднає країн-членів ЄС; «суміжне коло» (країни, що очікують вступу в ЄС) та «особливі кола» (країни, з якими планується поглиблення співпраці) [4, с. 24].

Модель «Європи змінних геометрій» або модель «гнучкої Європи», запропонована прем'єр-міністром Великої Британії Д. Мейджором. Вона досить вдало відповідає потребам майбутнього розширення ЄС. Країни-кандидати зможуть стати повноправними членами ЄС не одночасно, а поступово – в залежності від їхнього економічного та політичного становища [5].

Вона базується на принципах вільного вибору ступеня участі країни в інтеграційних проектах, тобто держава відповідно до своїх національних інтересів вибирає для себе прийнятні напрями та рівні інтеграції. Ця модель відображає ідею неоднакового методу інтеграції, який дає змогу країнам-членам вибирати стратегії і залучатися до їх реалізації. Наприклад, Велика Британія фактично не бере участі у спільних проектах ЄС у сфері соціальної політики.

Інтеграція розвивається шляхом пошуку рівноваги між дезінтеграційними процесами, які базуються на прагматичних інтересах учасників, та максималістськими інтеграційними проектами європейського об'єднання. Пошук компромісу між двома взаємозв'язаними рівнями інтеграційного реформування на сьогоднішній день є першочерговою задачею європейської інтеграційної стратегії. Згідно з концепцією цієї моделі, головна задача Європи – забути про розширення та зосередитись на якісних змінах її інститутів та переосмислення принципів міждержавного співробітництва.

Модель часткового членства орієнтована на участь асоційованих з ЄС держав у певних заходах Співтовариства, які належать до сфери діяльності міжнародних організацій. Наприклад, можливість приєднатися до «спільних акцій» у межах Спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Ці моделі передбачають лише співробітництва з країнами-кандидатами з можливістю їхнього вступу в довгостроковий

перспективі [4, с.22]. Так, Велика Британія фактично не бере участі у проектах ЄС у сфері соціальної політики.

Головною константою розвитку ЄС в минулому та на сучасному етапі залишається поєднання політичного економічного і соціального прогресу, що відображається в європейських теоріях інтеграції. Однак сам процес інтеграції випереджає теоретичні напрацювання, та теорія «не встигає» за практикою, що вимагає постійної модифікації існуючих концепцій і сформованих на їх основі моделей розвитку ЄС.

Список використаної літератури

1. Баркалова І.М. Теоретичні моделі розвитку європейської інтеграції у 40-70-х роках ХХ ст. // Наука. Релігія. Суспільство. Україна. -2013.-N1 – с.8 -17.
2. Словник-довідник Європейського союзу Ред. Ю. Марченко. – К.: К.І.С. – 152 с.
3. Ballardur E. L'Europe autrement / E. Ballardur. – Paris: Fayard, 2006. – 207 p.
4. Горюнова Є.О. Євроінтеграція /Є. О. Горюнова. - К.: Академвид, 2013. – 224 с.
5. Мітін М. Теоретичні концепції розвитку європейської інтеграції [Електронний ресурс] / М. Мітін. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pips/2007/BSEC_2007/Pages%20from%202tom/0673.pdf 11

Summary

Burlaka Elena. Student department of Sociology Institute of Social Sciences ONU. Models of integration in Europe: a comparative analysis of the structural and functional characteristics —

This article describes the theory and concepts of European unification. In particular, the model of Europe "different speeds", "concentric circles", "core Europe", "variable geometries". Between the concepts of a comparative analysis of the structural and functional characteristics.

Key words: European integration, European model "different speeds" Europe "concentric circles", "core Europe," Europe "variable geometries".

*Рекомендовано до друку к.політ.н ,
доцентом – Коч С.В..*

Стаття надійшла в редакцію 25.01.2017.

Полянська Д. А.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ: ДОЦІЛЬНІСТЬ ПРОЕКТУ

В даній роботі на основі аналізу тексту Угоди про асоціацію між Україною та ЄС розглянуті перспективи такої співпраці. Намагання наблизити соціально-економічну систему України до системи Євросоюзу передбачає поступове вирішення правових та технічних питань, які на період в 10 років будуть обумовлювати «тестовий режим» відносин між Україною та ЄС. Аналіз реального впливу Угоди на Україну наданий у формі визначення можливих ризиків та переваг.

Ключові слова: економіка, виробництво, ЗВТ-зона вільної торгівлі, ринок.

Метою роботи є спроба здійснити аналіз предмету договору про євроінтеграцію і виокремлення вірогідних ризиків й переваг цієї події.

Переговори щодо нового базового договору між Україною та ЄС на заміну чинної Угоди про партнерство та співробітництво були започатковані у березні 2007 р. (у 2008 р. сторони узгодили назву майбутньої угоди – Угода про асоціацію). 11 листопада 2011 р. у Брюсселі відбувся завершальний двадцять перший раунд переговорів щодо укладення Угоди про асоціацію, у ході якого були узгоджені всі положення тексту Угоди. Слід зазначити, що в той час Україна мала альтернативу вибору, а саме - розглядала участь в Євразійському проекті і вступ до Митного союзу ЄАЕС.

Під час П'ятнадцятого саміту Україна-ЄС (19.12.2011 р., м. Київ) лідери України та ЄС офіційно заявили про завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію. 30 березня 2012 року у Брюсселі глави переговорних делегацій парафували Угоду.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відбувалося в два

етапи: 1) 21.03.2014 р. під час позачергового саміту Україна – ЄС підписано політичну частину Угоди та Заключний акт саміту; 2) 27.06.2014 р. в ході засідання Ради ЄС Президентом України П. Порошенком та керівництвом ЄС і главами держав та урядів 28 держав – членів ЄС було підписано економічну частину Угоди – розділи III «Юстиція, свобода та безпека», IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», V «Економічне та галузеве співробітництво» та VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством». [3]

ВР України та Європейський Парламент 16.09.2014 р синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Спираючись на текст Угоди 2014 р. визначимо ризики і **переваги** вступу України до ЄС.

1. Євро-виробництво в Україні. Мабуть, для української економіки це головний плюс ЗВТ (зони вільної торгівлі) з ЄС, але проявиться він лише років через п'ять, коли західні компанії пристосуються до умов роботи в Україні (або українські правила пристосують до них) і почнуть переносити своє виробництво в Україну із-за більш дешевої, але кваліфікованої робочої сили. Люди отримають робочі місця і організацію роботи європейського рівня. Договір не відкриває вільний доступ на ринок праці для українців, але обумовлює умови роботи українських спеціалістів у країнах ЄС. Частина 4 договору обумовлює тимчасове перебування на території ЄС та України фізичних осіб для економічних цілей. Це узаконює легальну роботу в ЄС кваліфікованих спеціалістів, та керівників компаній. Крім того українські юристи, аудиторы, архітекторы, ІТ спеціалісти і ще 12 спеціальностей зможуть легально надавати послуги в країнах ЄС. Відомо, що ЄС хоче бачити у себе кваліфікованих фахівців, а працівники низької кваліфікації не входять в сферу інтересів асоціації. Розділ IV(стаття 56) Договору присвячений інтегруванню українських та європейських стандартів. Ідея асоціації і полягає в тому, щоб ліквідувати технічні бар'єри, які

заважають бізнесу. Україні дається від 4-х до 10-и років, щоб всі стандарти, починаючи від виробництва і закінчуючи зберіганням і транспортуванням товарів синхронізувати зі стандартами ЄС. Великий розділ договору стосується захисту авторських прав і взагалі інтелектуальної власності. ЄС болісно ставиться до практик використання «піратського ПЗ». [5]

2. Товари з ЄС. З більшості товарів європейського виробництва мито буде знято, що здешевить їх на 10-15%. Це стосується, переважно тих товарів, які сьогодні є у нас на прилавках. Подешевшають автомобілі (після зниження акцизів), побутова техніка. Варто очікувати збільшення молочної і м'ясної продукції з країн Східної Європи. Але в договорі є і розділ «Способи захисту торгівлі», який дозволяє Україні застосовувати превентивні заходи, в разі шкоди для її економіки. Зокрема, Україна має право встановлювати спец-мита на імпорتنі автомобілі, за умови, що має місце істотне падіння українського виробництва автомобілів за рахунок імпорتنих поставок. При цьому розмір спец-мита не може бути більше 10%. Аналогічні дії Україна має право проводити відносно інших українських товарів, але вона повинна чітко і своєчасно виконувати всі процедури по підготовці до введення цих спец-мита і контролю над їх дотриманням. [5]

Раніше економісти обіцяли, що скасування з 1 січня 2016 р. ввізного мита приблизно на 70% найменувань європейських товарів і поступове зниження мита на решту 30% повинно призвести до їх здешевлення на нашому ринку. Немає мита на більшість продуктів made in ЕС, побутову техніку, запчастини та комплектуючі, які не виробляються в Україні. Поки мита зберігаються на те, що випускає Україна. Це, наприклад, легкові автомобілі, вантажівки, електротовари, дрібна будівельна та сільськогосподарська техніка (тачки, бензопили, тощо).

3. Відкриття для нас ринку ЄС. У найбільшому вигравші виявляться українські компанії, що поставляють до Європи сировину і напівфабрикати: вони і

так затребувані на цьому ринку, а при скасуванні мит збільшать виробництво і прибуток. Виробникам готової продукції складніше буде знайти своє місце на євrorинку через сильну конкуренцію. Також в угоді про ЗВТ існує багато вилучень, які обмежують можливість потрапляння української продукції на ринки ЄС. Європейські компанії будуть завозити в Україну товари, сплачуючи ввізне мито, що збереже для вітчизняних виробників більш вигідні умови конкуренції на нашому ринку. [5]

За даними держслужби статистики України сумарний експорт України після скорочення на 24% в 2015 році, в 2016 також продовжив своє скорочення. Так, за перші 9 місяців 2016 року експорт у всі країни світу скоротився ще на 8.7% або на 2.47 млрд доларів, а негативне сальдо торгівлі за 9 місяців склало 1.7 млрд доларів проти позитивного сальдо в 710 млн доларів за 9 місяців 2015 року. Експорт українських товарів у країни ЄС за 2016 рік виріс приблизно на 0.5 млрд доларів, що не компенсувало масову втрату інших ринків. Відмічається також погіршення структури експорту (на користь сировинних товарів із низькою доданою вартістю), а також те, що незважаючи на різке погіршення відносин, санкції і перекриття кордонів, Росія як і раніше має найбільшу частку у експорті України серед всіх країн (9.9%). Готових продуктів харчування Україна продала в ЄС за січень-лютий 2015 року на суму 153 млн. дол. Але в цих продажах близько 100 млн. дол. становить продаж в ЄС відходів від переробки продуктів харчування. Україна продала в ЄС руди, більшу частину в Польщу, на суму близько 90 млн. дол., але при цьому купила природного газу на суму більше 700 млн. дол. Що стосується хімічної продукції, то Україна продала в ЄС товарів на суму 82 млн. дол., а купила в ЄС хімічної продукції, перш за все, фармацевтичних препаратів на суму майже 540 млн. дол. [6]

Близько 500 млн. дол. заробила Україна від продажу в ЄС чорних металів. Останнім часом Італія активно купує український чавун, і навіть Польща збільшила купівлю українського прокату.

При цьому Україна купила в ЄС машин і обладнання, в тому числі і легкових автомобілів, на суму близько 500 млн. дол. Вийшов обмін, коли Україна поставляє в ЄС чорні метали, а сама купує в ЄС вже готові машини та обладнання. У цьому немає нічого дивного, так як виробництво машинобудування в ЄС за рівнем вище, ніж в Україні. І зараз ЄС впливає на світове машинобудування, Україна в даному випадку на других ролях. Тому, поки Україні тільки й залишається, що продавати метал в ЄС, і продовжувати купувати в ЄС продукцію машинобудування. [6]

4. Кредити. Міжнародні фінансові структури, як правило, більш лояльні до країн, чия економіка взаємопов'язана з економікою США або ЄС. Тому ймовірність отримання кредитів від МВФ, Світового банку і ЄБРР значно зростає. [5]

Умови асоціації припускають інтеграцію фінансових ринків України та ЄС. А це означає, що у нас з'являться філії західноєвропейських банків і страхових компаній. Крім того, українські банки будуть залучати депозити за ставками, як у Польщі або Чехії, та видавати кредити теж за низькими ставками. При цьому і умови видачі кредитів в Україні будуть як в ЄС – без хорошої кредитної історії кредиту не отримаєш. Є велика надія, що ці реформи дадуть імпульс нашому фондовому ринку. І тоді вже справді буде цікаво купувати і продавати українські акції. У будь-якому випадку, українці отримають можливість купувати цінні папери на західноєвропейських біржах, хоча податки доведеться платити в Україні з доходів, отриманих від операцій з цінними паперами в країнах ЄС. Передбачається, що асоціація дасть можливість спростити перетікання капіталу з України в ЄС і назад. Це повинно стимулювати приплив справжніх іноземних інвестицій із країн ЄС. У Польщі після підписання договору про асоціацію дійсно був інвестиційний бум. Можливо, і Україна зможе повторити цей ефект. У будь-якому випадку Україна велика країна і є великий простір для інвестиційної діяльності. І якщо вдасться

реально зробити умови ведення бізнесу в Україні хоча б такими, як у Польщі або Чехії, то це реально може стимулювати західноєвропейських інвесторів до вкладення грошей в Україні.

У рамках впровадження пакету розширеної економічної та фінансової допомоги Україні 13 травня 2014 р. у Брюсселі Прем'єр-міністром України А.П.Яценюком та Президентом ЄК Ж.М.Баррозу було підписано Угоду про фінансування Контракту для України з розбудови держави (State Building Contract). Сума грантових надходжень в рамках програми складає 355 млн. євро. 13.06.2014 р. надійшов перший транш (250 млн.євро) у рамках Угоди. Другий транш обсягом до 105 млн. євро було перераховано 30 червня 2015 року після виконання індикаторів результативності впровадження Контракту. Поряд з Контрактом державної розбудови, між Україною та ЄС також укладено угоди про фінансування:

- Рамкової програми на підтримку Угод між Україною та ЄС (бюджет 21 млн. євро);
 - Програми підтримки громадянського суспільства в Україні (бюджет 10,8 млн. євро, з яких 10 млн. євро внесок із бюджету ЄС та 0,8 млн. євро співфінансування України);
 - Програми підтримки регіональної політики України (бюджет 55 млн. євро).
- Враховуючи нагальні потреби у додатковій фінансовій підтримці, у травні 2015 р. ЄС схвалив додатковий пакет двосторонньої технічної допомоги для України на 2015 р. в обсязі 110 млн. євро. [4]

Ці надходження чудово ілюструють, що сподівання на фінансову допомогу справді виправдовуються, проте не варто нехтувати одержаними у зв'язку з цим зобов'язаннями і відсотками.

5. Європерспектива. Маючи вже підписану угоду, Україні легше домогтися більших преференцій в отриманні віз в ЄС, розширення зони вільної торгівлі, зокрема свободи для ринку послуг і переміщення робочої сили (українці можуть отримати офіційне право законно працювати в Європі). Якщо наші компанії зможуть надавати послуги на євrorинку (зокрема

транспортні або IT), а наші громадяни — вільно працювати в ЄС, це сприятливо позначиться на українській економіці. [5] Станом на лютий 2017 року українці так і не отримала жаданого безвізового режиму, проте здійснюються активні дії і переговори з боку українського уряду. Вигоди створення зони вільної торгівлі варто розглянути детально. Серед них:

- Покращення доступу українських товарів та послуг на ринок ЄС.
- Покращення умов експорту української продукції у зв'язку з отриманням цінової переваги за рахунок скасування ввізного мита.
- Переоснащення та модернізація вітчизняних підприємств.
- Збільшення обсягів інвестицій з країн-членів ЄС в економіку України.
- Підвищення обсягів двосторонньої торгівлі та збільшення надходження валютних коштів.
- Зростання обсягів продажу сільськогосподарської продукції традиційних експортно орієнтованих галузей (зерно, олія).
- Підвищення ефективності розміщення трудових ресурсів.
- Розширення номенклатури товарів і послуг на внутрішньому ринку.
- Підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції у зв'язку з впровадженням нових стандартів.
- Зменшення нетарифних обмежень у торгівлі сільськогосподарською продукцією у рамках співробітництва у сфері санітарних та фітосанітарних заходів.
- Гармонізація митних процедур та підвищення ефективності діяльності митних органів в контексті сприяння торгівлі.
- Створення гармонізованого правового поля для забезпечення діяльності суб'єктів торговельних відносин шляхом наближення законодавства України до законодавства ЄС.
- Стимулювання розвитку конкуренції та обмеження монополізму.
- Поліпшення доступу до якісної імпортової техніки, насіння, засобів захисту рослин і т. п. [5]

Окреслюючи переваги євроінтеграції на базі даної Угоди цілком природньо лунають пов'язані з цим **ризиками**:

1. Зниження виробництва. Посилення конкуренції та санітарні або екологічні стандарти ЄС можуть призвести до того, що в перші два роки закритеться чимало українських виробників (особливо в легкій і харчовій промисловостях). Це загрожує погіршенням соціальної ситуації і недоотриманням доходів бюджету. Однак ситуація вирівнюється, коли наші заводи і фабрики впровадять у себе євростандарти. [5]

Варто зазначити, що деякі галузі станом на 2015-2017 роки справді знизили виробіток, проте пов'язувати ці показники саме з ЄС не зовсім справедливо, адже цей період в країні припадає на активні воєнні дії, внутрішню кризу і т.ін.

2. Зростання цін. Відкриття ринку ЄС може призвести до подорожчання того, що всередині України дешевше, ніж за кордоном, оскільки експортувати буде набагато вигідніше, ніж продавати на місці. Зокрема це стосується цін на електроенергію і газ українського видобутку. Проте держава може регулювати цей процес.

В Україні ось вже два з половиною року підвищуються ціни на енергоносії і, відповідно, зростають тарифи на житлово-комунальні послуги. Незважаючи на те, що в першому півріччі 2016 року тариф на електроенергію для населення піднявся на 55,7%, в Україні електрика продовжує залишатися найдешевшою в Європі. Проте питання полягає не в рівні тарифів, а в рівні платоспроможності, у рівні доходів населення. [6]

3. Загроза гривні. Зменшення експорту в країні ТЗ (який може, принаймні, тимчасово закрити свої кордони) і збільшення імпорту з ЄС погіршить зовнішньоторгівельний баланс (через незатребуваність національних товарів, що в свою чергу спричинить зниження виробництва, а в подальшому зростання безробіття в країні). Це деградація цілого ряду галузей промисловості таких як авіабудування, суднобудування та ін. Це

загрожує привести до падіння курсу гривні. Врятувати ситуацію можуть інвестиції з Європи або значне розширення експорту нашого металу, іншої сировини та промтоварів в Європу.

Ризик щодо гривні станом на 2017 не справдився. Стрімка відкладена раніше девальвація гривні 2014 року призвела до скорочення дефіциту, а в 2015 році його було зведено вже до мінімальних величин, що дозволило українцям в останній рік згадати про стабільність національної одиниці. Так, в 2016 р. ситуація відносно 2015 р. вже досить суттєво погіршилася, що означає додатковий тиск на курс валюти. [6] До цього додається такий притаманний нашій країні фактор як «освоєння бюджету», коли в грудні різко зростають витрати розпорядників бюджетних коштів для «добору» до бюджетних цифр. Ще одним потужним фактором тиску на валютний ринок стала націоналізація Приватбанку. Штурм банкоматів та відтік депозитів фактично «закриваються» друком нових грошей. А вже в капітал нового державного банку було внесено облігації внутрішньої державної позики, але вже кілька разів НБУ монетизував їх, викуповуючи в банку, фактично додаючи гривню в обіг. [6]

4. Безробіття. Падіння виробництва загрожує зростанням безробіття. Однак в українців з'явиться можливість працювати в Європі. Прикладом служать рівні безробіття в Польщі, Болгарії, Румунії чи Угорщини; занепащені суднобудівна промисловість Польщі, металургійна – Румунії, сільськогосподарські «монстри» Болгарії. А хто порівнював кількість людей, що живуть за межею бідності, тобто жебраків, в цих країнах до і після вступу в ЄС? (в Греції, Хорватії, Угорщини йдуть постійні демонстрації протесту проти антикризових умов, виставлених цим країнам ЄС.) [1]

За статистичними даними понад 6,5 млн. українців навчаються та працюють за межами Батьківщини. Україна є п'ятою державою у світі за кількістю тих, хто шукає кращого життя за кордоном. За даними етносоціальних досліджень,

проведених Інститутом народознавства НАН України, 1,7 млн. українців виїжджають на заробітки в країни ЄС. Серед країн-лідерів Італія (500-600 тис.), Польща (300-500 тис.), Іспанія (понад 200 тис.). В Греції, Португалії та Ірландії українська міграція вимірюється десятками тисяч осіб. Українці є однією з найчисленніших національних груп мігрантів, що прибули до країн ЄС упродовж останніх 10-15 років у пошуках роботи. Серед українців, що виїжджають у країни Західної Європи, переважають вихідці із західних областей України, але за останні роки зростає частка представників центральних, східних та південних регіонів країни. Причому чимало мігрантів не мають достатнього кваліфікаційного рівня освіти та професійного спрямування, тому значну їх частку становлять представники робочих професій, із яких, за даними загальнонаціонального вибіркового обстеження, майже третина – найпростіші професії. Розширення ринку праці для трудових мігрантів з України, включення до нього робочих місць, що потребують високої кваліфікації, відбувається за рахунок зростання дефіциту на спеціалістів відповідних кваліфікацій у країні перебування. [1],[2],[6]

За даними статистики, на сільськогосподарські роботи українці виїжджають переважно до Польщі та Іспанії; на будівництво – до Чехії, Португалії, Іспанії; на роботу у промисловості – до Чехії та Угорщини; на транспорті – до Португалії; працювати у сфері готельного та ресторанного бізнесу – до Іспанії, менше – Італії та Чехії; на роботу у домогосподарствах – до Італії, Португалії, Польщі, менше – Чехії; займатися оптовою та роздрібною торгівлею – до Угорщини та Польщі. Із 2014 року на польському ринку праці спостерігається постійне зростання кількості робітників-українців. Про це повідомляє TVN24 з посиланням на дослідження Національного банку Польщі. [2], [6]

Автори дослідження зазначають, що нова хвиля трудової міграції з України має

іншу структуру, ніж у тієї, що була до 2014 року. Значно більшу частину становлять чоловіки (57,9% проти 32,9% жінок), переважають молоді люди (середній вік – 32,8 року проти 42,8 у більш ранній хвилі міграції). [1], [2]

Інші західноєвропейські держави, передусім, Німеччина, Франція, Великобританія, належать до пріоритетних у міграційних намірах українців, однак через жорсткі імміграційні обмеження з боку цих країн, можливість українців потрапити на заробітки до них є невисокою. Останнім часом зросли міграційні стимули для українців щодо сусідніх «нових» членів ЄС у зв'язку зі зростанням попиту на кваліфіковану робочу силу в цих країнах внаслідок її значного відтоку на Захід після їх входу до Шенгенської зони.

Закордонні заробітки не є легкою справою. Заробітчани намагаються працювати у дві зміни, без вихідних, що дає їм можливість, проживаючи в умовах жорсткої економії, утримувати в Україні родину з 4-5 осіб.

Отже, можна сказати, що масовий процес міграції, особливо за останні 5 років, для української економіки є одним з непростих та досі невіршених питань. Відсутність легального статусу перебування у приймаючих країнах у заробітчани призводить до незахищеності та неправомірності емігрантів, їх постійної залежності від роботодавців, неможливості довгострокового планування життєдіяльності, міжрасових сутичок, можливості депортації.

Міграція українців зростатиме і надалі як результат все більшої відкритості України, бажання людей інтегруватися у європейський простір.

5. Квоти на продукцію. Квоти встановлені на сільськогосподарську продукцію. Наприклад, квота по зерну складає 1 млн т, а експортує Україна 28 млн. т. Україна виробляє 1,2 млн. т курячого м'яса у рік. При цьому Європа дала Україні безмитну квоту – 16 тис. т. По м'ясу птиці у нас квота 16 тис т, але ми ще повинні придбати у Європи 8 тис т м'яса птиці. Польща і Угорщина зараз поставляють м'ясо в

Україну. Підсумувавши, зрозуміло, що ми маємо частковий доступ, а не вільну торгівлю. За даними Інформаційної компанії «ПроАгро», за станом на 8 січня 2016 р. були відкриті квоти на безмитну поставку в ЄС 295,440 тис. т української пшениці і 3,790 тис. т українського ячменю, що склало, відповідно, 31,10 % і 1,52 % від річної квоти. Квота на імпорту кукурудзи в розмірі 400 тис. т була обрана імпортерами повністю. Таким чином, до початку лютого основні квоти Україною були вичерпані. В середині березня були практично повністю вичерпані і решту квоти на менш значущі товари. [6]

6. Реституція власності. Як відомо, європейські стандарти передбачають не тільки стандарти споживання, а й священну приватну власність. Через цю процедуру пройшли усі країни східної Європи. Ними були прийняті спеціальні закони про денационалізацію і реституцію. Подавалися позови з вимогами повернення майна або виплати грошових компенсацій за ринковими цінами.

Даний пункт зовсім не окреслений в тексті Угоди про Асоціацію, проте ми вважаємо потрібним зважати на це все зараз й приймати необхідні заходи для попередження даного процесу.

7. Погодження питань. Угода про асоціацію і ЗВТ передбачає, що ЄС сам вирішує, які статті угоди набувають чинності відразу, а які — після ратифікації. Буде створена спільна комісія, яка регулюватиме питання торгівлі України з ЄС. [5]

Серед ризиків створення зони вільної торгівлі також можна зазначити:

- Необхідність залучення значних фінансових ресурсів для забезпечення адаптації та імплементації нових актів законодавства;
- Посилення конкурентного тиску на внутрішньому ринку України;
- Втрати для окремих галузей промисловості України з-за низького рівня їх конкурентоспроможності;
- Витіснення національного виробника з внутрішнього ринку;
- Зростання негативного для України сальдо двосторонньої торгівлі через

погіршення структури експорту у зв'язку з переорієнтацією вітчизняних експортерів з експорту готової продукції на експорт сировини і напівфабрикатів;

- Дефіцит вітчизняних товарів на внутрішньому ринку у зв'язку з експортною переорієнтацією виробників;
- Брак коштів та необхідність пошуку партнерів і інвесторів з метою модернізації існуючих виробництв;
- Необхідність переозброєння і зміни технологій виробництва;
- Обмеженість можливості надання захисту «молодих» галузях економіки, які не досягли належного рівня конкурентоспроможності і потребують державної підтримки;
- Зниження конкурентоспроможності національної сільськогосподарської продукції на внутрішньому ринку у зв'язку з наявністю системи державної підтримки сільського господарства ЄС. [5]

Основні внутрішні ризики включають:

- суттєве підвищення цін на природний газ для підприємств і населення;
- збереження низької кредитної активності комерційних банків;
- негативні інфляційні очікування населення;
- збільшення неплатоспроможності реального сектора економіки;
- посилення девальваційних тенденцій на валютному ринку;
- погіршення ситуації на ринку праці;
- зростання дефіциту держбюджету, Пенсійного фонду, інших Фондах державного – соціального страхування і НАК «Нафтогаз України».

Основні зовнішні ризики:

- ескалація україно-російського конфлікту;
- розрив торгово-економічних зв'язків з Росією;
- згортання іноземними компаніями інвестиційних планів (або перенесення планів на майбутнє);
- рецесія економіки РФ через введення санкцій з боку інших країн;

- подальше ускладнення зовнішньоекономічних відносин з країнами-членами МС;
- масовий відтік капіталу з України з-за політичної нестабільності;
- дефіцит зовнішнього фінансування; повільне відновлення розвитку світової економіки;
- збільшення вартості зовнішніх запозичень для українських корпорацій. [5]

Підводячи висновки, слід зазначити, що Договір про асоціацію більшою мірою вирішує суто технічні і економічні питання співробітництва між Україною та ЄС. Враховуючи специфіку економіки України, договір обумовлює перехідний період у 10 років, коли Україна буде співпрацювати з ЄС у тестовому режимі. За цей час Україні потрібно буде вирішити велику кількість технічних питань за погодженням стандартів, нормативних документів і правил ведення бізнесу. Розробники цього договору вважають, що для України цих десяти років буде достатньо, щоб Україна могла стати такою ж, як наприклад Польща, Чехія чи Угорщина, але навряд чи такий, як Німеччина чи Франція. Проте враховуючи стан країни на січень 2017 року можна зробити висновок, що час Україні ще потрібен.

І, може, найголовніше, що є в договорі про асоціацію в ЄС, це трансформація умов ведення бізнесу в Україні відповідно до стандартів ЄС. Зараз це виглядає незвично і багатьом українцям незрозуміло, як це можна зробити, щоб в Україні можна було без проблем відкривати компанії, без хабарів отримувати дозволи на будівництво та ліцензії на ведення бізнесу, не доводити податковій, а навпаки, щоб податкова доводила, що бізнесмен не заплатив податок, і реально захистити корпоративні інтереси і власність. В договорі дуже багато вимог відносно того, що повинна зробити влада України в цьому напрямі вдосконалення ведення бізнесу в Україні. При цьому влада України бере на себе зобов'язання не допускати недружніх жестів по відношенню до закордонним компаніям з ЄС. Загалом передбачається,

що будь-яка українська компанія і не обов'язково тільки велика, зможе без проблем відрити дочірню компанію або представництво у країнах ЄС, а європейські компанії у нас. Зараз це виглядає як фантастика, але в свій час, коли Польща підписувала договір про асоціацію, там теж це називали фантастикою, а тепер реальна ситуація. Швидше за все, це взаємне проникнення бізнесу в Україну та з України буде даватися складніше всього.

Список використаної літератури

1. Марков І. Українці в ЄС: міграція без кордонів ; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24417325.html>
2. Лашенко О. Шлях на чужину. Мінус шість з половиною мільйонів українців; [Електронний ресурс] / О. Лашенко, М. Набока. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/22211792.html>
3. Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 40, ст.2021
4. Звіт підготовлений у рамках проекту «Економічний компонент Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: професійний аналіз та публічна дискусія», що був реалізований ІЕД за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження» / Ред.: І. Бураковського, В. Мовчан – К.: Інститут економічних досліджень і політичних консультацій, 2014 – 139 с.
5. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014; [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011

6. Державна служба статистики України - Голова Держстату Вернер І. Є.; [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Summary

Polianskaya J.A. Student department of Sociology Institute of Social Sciences ONU Odessa I.I. Mechnikov National University

Eurointegration of Ukraine: the feasibility of the project.

In this article, on the basis of the analysis of the text of the Association Agreement between Ukraine and the EU, analyzed the prospects for such cooperation. Attempts to bring socio-economic system of Ukraine to the EU system provides for a gradual solution to the legal and technical issues that, for a period of 10 years will be to specify the "test mode" of relations between Ukraine and the EU.

The aim of this work is an attempt to analyze the subject of the Ukraine–European Union Association Agreement and define the probable risks and benefits of this treaty.

Negotiations on a new basic agreement between Ukraine and the EU to replace the current Agreement on partnership and cooperation was launched in March 2007 (in 2008, the parties agreed on the name of the future agreement – the Association Agreement). 11 Nov 2011 in Brussels hosted the final of the twenty-first round of negotiations on concluding the Association Agreement, which was agreed to, all the provisions of the Agreement. It should be noted that at that time Ukraine had an alternative choice, namely, considered the participation in the Eurasian project and accession to the Customs Union of the EEU.

Key words: relations, choice, agreement, cooperation, EU- the European Union.

*Рекомендовано до друку к. політ. н.,
доцентом – Коч С.В.*

Стаття надійшла в редакцію 12.03.2017

Морозов О. С.

ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Стаття підіймає актуальне питання причин, потенційних наслідків та шляхів вироблення практичних підходів до проблем регіоналізації на зразку Європейського союзу. В умовах протиборства державного суверенітету з одного боку, та наддержавних і субдержавних з іншого, питання формування регіональної політики є гострим для розуміння сучасних тенденцій у політиці ЄС.

Ключові слова: *регіональна політика, регіоналізація, субсидіарність, партисипаторна демократія.*

За останні два десятиріччя релевантною частиною дискусій щодо сучасних політичних процесів, стало питання діалектики глобалізації та регіоналізації. Фактом є те, що питання належить не тільки до теоретичного поля, а має практичні прояви, широке емпіричне вивчення яких почалося недавно.

Багатоманітність нових, ще не вирішених питань розділила вчене коло на декілька полюсів - переважно однорідних, за ставленням до цих процесів, груп. Але у сфері питань сучасних процесів регіоналізації і формування регіональної політики, важливими для дослідження є дві групи: прихильники як глобалізму, так і регіоналізму, що вказують на початок процесу розпаду національних держав з одного боку, та прихильники доктрин державності та національної держави, що вказують непорушність статусу держави як політичної одиниці та форми організації суспільства у сучасному світі. Зрозуміло те, що у кожній зі сторін є раціональні мотиви у сприйманні сучасних тенденцій саме таким чином. Переважна більшість представників вченого кола, як наприклад, З. Бауман, Дж. Стігліц, І. Валлерстайн підтверджують, що вже наразі йде процес

різких змін у політичному, соціально-економічному та культурному житті суспільства. Але підтвержують це, зважаючи на різні фактори. А це означає, що потрібно досліджувати причинну складову проблеми її закономірності та форми прояву, шукати підходи до побудови оптимальної організації суспільства, адже виклики нового часу вимагають нової організації суспільства, нової ланки відносин держава-регіон на структурному та функціональному рівнях.

У практиці не має абсолютно правильних чи неправильних шляхів вирішення соціально-політичних проблем, це є завжди баланс вигоди та втрат. Тому пошук оптимальних конструкцій для організації життя суспільства, як у рамках країн, так і регіонів має вирішальне значення як для країн ЄС, що вже переживають ці процеси, так і для країн, які ці процеси ще спіткають. Тому доцільним є дослідження процесів на досвіді країн, які активно формують регіональну політику. Тільки за результатами наукових досліджень можливо збудувати збалансовану політику, яка як ефективно буде вирішувати актуальні проблеми.

Регіональна політика ЄС, є спадкоємицею регіональної політики країн Європи, які ще до створення ЄС почали процеси інтегрування та будівництва єдиної Європи. За період від початку її формування до сьогодні регіональна політика зазнала ряд змін. [1] Ще не існує консенсусу щодо етапів розвитку цього напрямку політики ЄС, проте зміни можливо зафіксувати за прийняттям програмних та виконавчих документів, створення інститутів регіональної політики та сприяння її розвитку.

Започаткування реалізації програм єдиної інтегрованої Європи, та як слід регіональної політики її членів було підписання Римської угоди у 1957 р. [8] Це був проект побудови Європи народів – Європи Федерацій. Незабаром аналітики зазначили проблему великої економічної стратифікації окремих регіонів у рамках країн-членів, що призвело до суттєвого перегляду політики щодо регіонів. Був

здійснений ряд заходів протидії безробіттю у регіонах, де ця проблема сягала найбільшого рівню. А у 1968 р. було створено Генеральний директорат з регіональної політики в структурі Європейської комісії. У 1969 р. прийняли документ «Регіональна політика спільноти / товариства», де визначені засади курсу на економічне балансування регіонів [5].

Реалізація наступного етапу почалася із створенням Європейського фонду регіонального розвитку 1975 р., позив до якого з проектною ініціативою надавали Держави [4]. Доти, на офіційному рівні, ще не йшло про надання подібних повноважень регіонам, але проекти «Європи регіонів» вже були створені окремими дослідниками. Фонд здійснював перерозподіл та контроль за коштами на фінансування проектів підвищення економічного розвитку депресивних регіонів. Із розширенням Європи економічна диференціація між найбагатшими та найбіднішими регіонами збільшилась.

Важливим на шляху формування сучасної регіональної політики стала поява принципів нового явища - трансграничної взаємодії регіонів. Було офіційне визнано, що співпраця місцевих общин є плідною. Задля покращення цієї співпраці прийнята Мадридська конвенція, від 21.05.1980 р. [7].

Створення у 1985 році Асоціації Європейських регіонів своєрідною точкою біфуркації у регіональній політиці Співтовариства. Регіони отримали своє інституційне поле для формування та впровадження інтеграційної, економічної, соціальної та ін. політики як вони бачили її на місцях. Це дуже відмінювалося від того, як бачили ці процеси центральні державні органи чи наддержавні комісії. Важливим шагом стала й часткова екстериторіальність асоціації. Так однією з цілей її утворення було створення сприятливих умов для ефективної взаємодії регіонів між собою не тільки у межах Співтовариства, а й поза межами його. Членами організації стали не тільки територіально-адміністративні одиниці країн Співтовариства, а й регіони сусідніх країн, як Одеська область. [2]

У 1988 р. адміністрація Жака Делора засудила попередні заходи як неефективні та збиткові. Розпочався курс на будувannya

більш гнучкої програми підтримки регіонів. [5] Комісія почала обговорення можливості трансформації централізованих центр-периферійних відносин, де головна роль у відносинах регіонів, держави та наддержавних інституцій надавалася державі. У цей час з'явилася низка експліцитних проектів перетворення Європи держав/народів у Європу регіонів.

Підписання у 1988 р. чотирма розвинутими регіонами Італії, Німеччини, Іспанії та Франції угод щодо економічної та наукової співпраці було першим прикладом. Цю угоду гучно назвали «Чотири мотора Європи», що вказувало на великий вплив декількох регіонів. Політики вочевидь побачили, що регіони здатні на самостійні інтеграційні дії. [2]

Наступним прикладом стало створення Спільноти Альпійських держав у 1995 р. [3]. Тут мова йшла переважно про співпрацю у екологічній сфері, що є немало важливим. Але прикладів було ще багато.

4.12.1996 р. прийнято декларацію про регіоналізм в Європі [2]. Було розкритиковано існуючий спосіб зрівняльного перерозподілу коштів фондом. Наголошувалося на потребі здійсненні влади ближче до громадян.

На протязі цього періоду активізувалися регіональні рухи (у Каталонії, Баварії, Шотландії). Вимоги, що йшли із сторінок договорів були агреговані у принципи, які зафіксовані у Лісабонській угоді від 1.12.2009 р., яка запровадила принципи субсидіарності; систему «багатошарового управління» вертикальних та горизонтальних ланок формування політики [6].

Імплементация принципу «партисипаторної демократії» є фіналом вимог щодо підвищення громадянської ініціативи у межах ЄС. Наразі актуальним є створення ефективної горизонтальної ланки у формуванні політики. Але тенденції до централізації можуть призупинити ці процеси. Сьогодні ми бачимо досить нестабільну ситуацію; у середині ЄС йде антагонізм двох процесів:

- Захист державами суверенітету та провідної ролі у формуванні внутрішньої політики та політики ЄС.

- Ігнорування кордонів та саме державного суверенітету, позбавлення держави її функції наддержавними та субдержавними акторами.

У рамках цього протистояння ми можемо дослідити, як регіональна політика ЄС має тенденції до надання регіонам та муніципальним одиницям більшої незалежності в адміністративній сфері.

Разом із тим наявною є внутрішня політична криза у декількох країнах співтовариства, де за підтримкою електорату активізувалися ультра-праві сили, що мають на меті не відкриття, а зміцнення бар'єрів. Тому виникає багато версій подальшого розвитку регіональної політики і її напрямків у довгостроковій перспективі. На це буде впливати наявність у держави ефективних механізмів виявлення та забезпечення регіональних інтересів, механізмів консолідації регіональних інтересів та збереження цілісності національних інтересів. Відповіді потребує і питання щодо антагоністичного чи діалектичного характеру національної політики в контексті процесів глобалізації. Одноставних відповідей тут не може бути, але від успіху їх знаходження залежатиме потенційний розвиток Європейського співтовариства як продовження товариства держав чи товариства регіонів.

Список використаних джерел

1. Гуле Р. Європейська регіональна політика: натхнення для країн, що не входять до ЄС? / Р.Гуле / Генеральний директорат Європейської комісії з питань регіональної політики. – 2009 – 308 р.
2. Офіційний сайт Асамблеї регіонів Європи; [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://aer.eu/>
3. Офіційний сайт європейської комісії ; [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ec.europa.eu/commission/index_en.
4. Офіційний сайт європейського фонду розвитку; [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/erdf/
5. Офіційний сайт ЄС; [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://europa.eu/european-union/index_en

6 Лісабонська угода 2009 р.; [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws>

7 Мадридська конвенція; [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_106

8 Римська угода 1957 р.; [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_017

Summary

Morozov O. S. Student department of Student Department of Political Institute of Social Sciences ONU Odessa I.I. Mechnikov Problems of Regionalization and Regional Policy of the EU

The article raises an enough new issue of the reasons, possible consequences and ways of the adaptation to the problem of regionalization on an example of the European Union. The issue of regionalization and development of an effective regional policy today is more relevant than ever before. New challenges require new organization of society, and this creates a real trend of growing of regional movements, while the national centers of influence are losing their positions. The greatest interest in the issue is the fact that it is still very new and has many differences with long studied problems of separatism and irredentism, which requires finding new ways to study and work with this problem, where the experience of international players, who have already set foot on this path, is important. Today, EU regional policy is sufficiently flexible and balanced policy of adaptation to the new conditions of time, attracting the attention of scientists. Despite the widespread conviction, within the EU the powers are transferred not only to the supranational level, but also at the regional level. This causes a list of questions, which are also raised in this article in order to say them aloud and think of possible future they can lead to.

Key words: Regional policy, regionalization, the principle of subsidiarity, participatory democracy.

*Рекомендовано до друку
к. політ. н., доцентом – Коч С.В.*

Стаття надійшла в редакцію 17.03.2017.

Коваленко Д.

ТИПЫ МИГРАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ В СОВРЕМЕННОЙ ЕВРОПЕ

В статье рассматривается понятие миграционная политика, рассмотрение типов такой политики, берется во внимание нынешний кризис мигрантов. Дается обзор работ отечественных исследователей и мнения европейских политиков. Отмечаются попытки ЕС выхода из миграционного кризиса.

Ключевые слова: миграция, мигранты, кризис, типы миграции, закон об иммигрантах.

2015 г. ознаменовался самым крупным кризисом мигрантов в Европе со времен Второй мировой войны. Проблемы Евросоюза обостряются из-за нарастающих противоречий между европейцами. Одна часть желает принять как можно больше беженцев и помочь всем, добравшимся до региона переселенцам. Другая – опасается экономических проблем, роста преступности и культурных столкновений из-за тысяч мигрантов и требуют от правительства жестких мер противодействия. Странников дружелюбной политики пока больше, однако неизвестно как будет развиваться ситуация с течением времени.

Для осознания причин углубления кризиса необходим анализ понятия «миграционная политика», рассмотрение типов такой политики с последующим их обобщением и попыткой классификации. Следует отметить, что данная проблематика является объектом исследования как зарубежных, так и отечественных авторов. Особенности миграционной политики свои работы посвятили В.А. Волох, В.А. Суворов, Э.Г. Равенштейн. Также высказали свое мнение, по поводу нынешнего положения вещей, немецкий канцлер А.Меркель, президент Франции Ф.Олланд и другие.

Однако анализ текущей миграционной ситуации является

возможным лишь благодаря данным периодической печати, сообщениям пограничных служб европейских государств, благодаря работе новостных агентств.

Большую роль для исследования играют нормативно-правовые акты европейских государств, принимаемые в условиях ситуативного реагирования на проблемы массовой миграции беженцев из стран Азии.

Миграционная политика – это система общепринятых на уровне властных структур идей и концептуально объединенных средств, с помощью которых, прежде всего государство, а также другие общественные институты, соблюдая определенные принципы, предполагают достижение поставленных целей. Политика должна проводиться в соответствии с теми принципами, которые составляют фундаментальные основы государства (Конституция, международные правовые акты и т.д.). Миграционная политика включает в себя Концепцию, которая представляет собой фундамент миграционной политики, систему взглядов, определяющих границы правового, этического и идеологического пространства, в рамках которого могут формироваться программные документы по миграции населения и другим направлениям государственного регулирования демографических процессов.

Миграционная политика, как правило, носит территориально-дифференцированный характер. Поэтому в разных местностях существуют разные миграционные проблемы, а следовательно, цели миграционной политики и направления их достижения различны. Можно выделить следующие цели миграционной политики: - привлечение мигрантов на временное место жительства; - создание постоянного состава населения; - обеспечение рабочей силой промышленных объектов, создаваемых в районах нового освоения; - стабилизация населения в тех или иных местностях; - повышение миграционной активности коренных жителей ряда территорий; -

сдерживание притока мигрантов в некоторые населенные пункты и т.д.

В соответствии с целью демографического развития миграционная политика призвана решать три взаимосвязанные стратегические задачи:

- контролировать масштабы, географию выхода и состав иммигрантов, прибывающих в государство;
- регулировать характер расселения мигрантов (внутренних и внешних), в наибольшей мере соответствующий геополитическим интересам государства;
- способствовать созданию условий для взаимодействия между местным населением и мигрантами [8].

В понятие «миграция населения» различные исследователи вкладывают самый разнообразный смысл.

Английский учёный Э.Г. Равенштейн является автором одного из первых глубоких теоретических исследований в области миграции (1885 год). Изучив миграционные процессы в Великобритании и Северной Америке, Э. Равенштейн сформулировал одиннадцать миграционных законов, на которых впоследствии базировались многие теории в области миграции. Основными являются следующие:

- больше всего миграций осуществляется на короткие расстояния;
- чем крупнее территориальный центр, тем более привлекательное влияние он оказывает;
- каждому миграционному потоку соответствует свой контр поток;
- рост крупных городов в большей степени обусловлен миграцией населения, нежели естественным в нём приростом;
- масштабы миграции возрастают с развитием промышленности и торговли, и особенно с развитием транспорта;
- экономические причины миграции являются определяющими.[4]

Основной причиной миграции – является трудовая миграция. Мировой опыт свидетельствует, что трудовая миграция обеспечивает несомненные преимущества странам, как принимающим рабочую силу,

так и поставляющим ее. Но она способна породить и обострить социально-экономические проблемы.

Страны — импортеры трудовых ресурсов, которые постоянно испытывают потребности в привлечении рабочей силы, основывают свою иммиграционную политику прежде всего на мерах регулирования численности и качественного состава прибывающих трудящихся-мигрантов. В качестве инструмента регулирования численности используется показатель иммиграционной квоты, который ежегодно рассчитывается и утверждается в стране-импортере. При определении квоты учитываются потребности страны в иностранной рабочей силе и по отдельным категориям привлекаемого населения (половозрастным группам, образованию и т.п.), а также принимаются во внимание состояние национальных рынков труда, жилья, политическая и социальная обстановка в стране-импортере.

О высоких требованиях к качеству прибывающей рабочей силы свидетельствует необходимость прохождения процедуры признания имеющихся у мигранта документов об образовании или профессиональной подготовке и об опыте работы по специальности. Возрастной ценз по-прежнему остается одним из распространенных критериев отбора иммигрантов — шансы получить разрешение на въезд в страну выше у более молодых претендентов.

Еще одним качественным критерием признается национальность иммигранта. Критерий применяется дифференцированно в зависимости от национального состава принимающей страны и учитывается для обеспечения, например в США, национального равновесия.

К числу требований, предъявляемых к качеству рабочей силы, относят:

- требование хорошего состояния здоровья у прибывающего мигранта (характерно для ряда Скандинавских стран и США);

- дополнительные профессиональные требования, относящиеся к ряду специальностей или профессий (в США, например, иностранный программист должен владеть принятыми в стране программными средствами, быть знакомым с соответствующими компьютерными системами);
- ограничения личностного и психологического плана. Так, претендент на получение гражданства ЮАР должен иметь «добрый характер». В США издавна ограничен въезд для представителей любой из партий тоталитарного типа.

Значение того или иного качественного признака при отборе иммигрантов отнюдь не постоянно, оно может меняться в пользу других приоритетов. Вместе с тем по ряду важнейших характеристик, таких как возрастной ценз, наличие трудового сертификата, обладание определенной профессией и профессиональной подготовкой, требования достаточно устойчивы.

Селективность миграционной политики стран-импортеров выражается еще и в предоставлении льгот отдельным категориям мигрантов для привлечения их в страну. Так, приоритетным правом получения разрешения на иммиграцию пользуются бизнесмены, предполагающие открыть дело в стране пребывания.

Особое место в регулировании приема мигрантов занимает перемещение капитала, привезенного ими с собой. По программе иммигрантов-инвесторов, принятой в Канаде, инвестор обязан вложить от 250 до 500 тыс. канадских долл., которые размещались на срок от 3 до 5 лет в специально зарегистрированном правительственном фонде.

В Соединенных Штатах иммиграционный акт 1990 г. установил высокий квалификационный потенциал для инвесторов — от 500 тыс. до 1 млн долл., если они хотели получить возжеленную «зеленую карту» (теперь она оранжево-розового цвета), которая дает статус постоянного проживания. По программе «инвесторской визы» ежегодно предлагается 10 тыс. виз для тех, кого

неофициально называют «люди на яхтах», но до сих пор лишь немногие пользовались этим. Такого рода побудительный мотив для иммигрантов предлагался и некоторыми развивающимися странами.

Аргентина предоставляет инвесторам постоянное место жительства при условии, что они перечисляют 30 тыс. долл. в Центральный банк на 120 дней. Перу предлагала свое гражданство любому инвестору за 25 тыс. долл. на главу семьи (плюс 2 тыс. долл. за каждого дополнительного члена семьи).

В других странах гражданство более дорогое. Мексика требует от инвестора 160 тыс. долл. за статус постоянного жителя, но получить гражданство он может только через 5 лет.

Сингапур гарантирует статус постоянного жителя любому выходцу из Гонконга, который готов инвестировать 500 тыс. долл. и рассматривает возможность выдачи гражданства через 5 лет.

На уровне национального государства можно выделить три типа миграционной политики.

Первый тип - жесткая миграционная политика, либо барьерная, ориентированная на резкое сокращение потока мигрантов на территорию государства. Такая политика предполагает применение различных процедур, усложняющих въезд и пребывание мигрантов.

Инструментами государственного регулирования, позволяющими резко сократить количество мигрантов, становится, например, жесткое квотирование принятия трудовых мигрантов, применение ускоренных процедур рассмотрения ходатайств о предоставлении статуса беженца и т.п. Такая политика характерна для стран Западной Европы и Балтии, самая жесткая политика в Европе в Нидерландах.

Второй тип - мягкая миграционная политика, либо открытая, при проведении которой положения международных конвенций, например Конвенции 1951 г. «О статусе беженцев» толкуются буквально и фактически не устанавливаются какие-либо ограничения в предоставлении этого

статуса. Такая политика характерна для некоторых государств-участников СНГ. Подобная политика проводилась и Россией с момента подписания Конвенции 1951 г. и Протокола 1967 г. Вместе с тем, можно предположить, что проведение подобной политики вряд ли объясняется миграционной либеральностью государства, а говорит скорее о недостатках миграционного законодательства в связи с отсутствием практического и правового опыта, поскольку не учитывает всех социально-экономических последствий.

Третий тип - миграционная политика, представляющая собой наиболее разумное сочетание принципов защиты прав человека и соблюдения интересов государства. Государства, проводящие такую политику, не отказываются от исполнения международных обязательств, но обеспечивают стабильный уровень миграции на своей территории. Такой тип политики распространен в Италии, Испании, Великобритании.

Перечисленные типы миграционной политики в разной степени позволяют обеспечивать эффективность государственного регулирования вынужденной миграции. Так, при проведении жесткой политики - государство резко сокращает приток мигрантов на свою территорию, в определенной степени ущемляя права мигрантов; мягкая миграционная политика может привести к бесконтрольной иммиграции и, как следствие, к серьезным социально-экономическим потрясениям, а в ряде случаев и угрозе национальной безопасности; смешанный тип миграционной политики обеспечивает сочетание интересов государства и защиту прав мигрантов [7].

Иммиграционная политика формируется из следующих программ репатриаций, призванных стимулировать отток трудящихся-мигрантов. Используется три вида программ:

1) программы материальной компенсации предусматривают денежные выплаты иммигрантам за

преждевременное прекращение их деятельности;

2) программы профессиональной подготовки в целях облегчить иммигрантам отъезд на родину и их трудоустройство дома;

3) программы экономической помощи регионам массовой эмиграции[1].

В Украине согласно закону «Об иммиграции» разрешение на иммиграцию предоставляется в пределах квоты иммиграции. Квота иммиграции устанавливается Кабинетом Министров Украины в определенном им порядке по категориям иммигрантов:

- деятели науки и культуры, иммиграция которых отвечает интересам Украины;

- высококвалифицированные специалисты и рабочие, острая потребность в которых является ощутимой для экономики Украины;

- лица, которые осуществили иностранную инвестицию в экономику Украина иностранной конвертируемой валютой на сумму не менее 100 (ста) тысяч долларов США, зарегистрированную в порядке, определенном Кабинетом Министров Украины;

- лица, которые являются полнородными братом или сестрой, дедом или бабушкой, внуком или внучкой граждан Украины;

- лица, которые ранее находились в гражданстве Украины;

- родители, муж (жена) иммигранта и его несовершеннолетние дети;

- лица, которые непрерывно проживали на территории Украины в течение трех лет со дня установления им статуса лица, пострадавшего от торговли людьми.

Разрешение на иммиграцию вне квоты иммиграции предоставляется: одному из супругов, если второй из супругов, с которым он находится в браке более двух лет, является гражданином Украины, детям и родителям граждан Украины; лицам, которые являются опекунами или попечителями граждан Украины, или находятся под опекой или попечительством граждан Украина; лицам, имеющим право на приобретение гражданства Украины по

территориальному происхождению; лицам, иммиграция которых представляет государственный интерес для Украины; зарубежным украинском, супругам заграничных украинцев, их детям в случае их общего въезда и пребывания на территории Украина.

Разрешение на иммиграцию не предоставляется: лицам, осужденным к лишению свободы на срок более одного года за совершение деяния, в соответствии с законами Украины признается преступлением, если судимость не погашена и не снята в установленном законом порядке; лицам, совершившим преступление против мира, военное преступление или преступление против человечности и человечества, как они определены в международном праве, или разыскиваются в связи с совершением деяния, в соответствии с законами Украины признается тяжким преступлением, или им сообщено о подозрении в совершении уголовного преступления досудебное расследование которого не завершено; лицам, большим хроническим алкоголизмом, токсикоманией, наркоманией или инфекционными заболеваниями, перечень которых определен центральным органом исполнительной власти, обеспечивающий формирование государственной политики в сфере охраны здоровья; лицам, которые в заявлениях о предоставлении разрешения на иммиграцию отметили заведомо ложные сведения или подали поддельные документы; лицам, которым на основании закона запрещен въезд на территорию Украины [3].

На данный момент, в связи с кризисом беженцев, наблюдаемом и в Украине, и в Европе проводится, так называемая «мягкая» либо «открытая» иммиграционная политика. Происходит расширение квот, чтобы принять большее количество беженцев. Евросоюз начал распределять беженцев по новому плану, который был согласован в сентябре в Брюсселе. Первая группа мигрантов отправилась в пятницу, 9 октября, из Италии в Швецию. Всего в Скандинавскую страну вылетели 19 человек – все они

граждане Эритреи. Как заявил министр внутренних дел Италии Анджелино Альфано, в ближайшие недели еще 100 беженцев отправятся из Италии в Германию, Нидерланды и другие страны ЕС. Старт программы перераспределения мигрантов он назвал «символом победы Европы» [2].

Ранее в Брюсселе на коференции европейский идеализм, гуманизм и сухой прагматизм смешались в дискуссии на высшем уровне. Канцлер Ангела Меркель, которую многие обвиняли в «привлечении» мигрантов, заявила на саммите, что строительство заборов и стен не решит проблемы. В то же время, не прошедших тест на критерии беженца следует, по ее словам, выдворять обратно. Западный лагерь в свою очередь был возмущен национальным эгоизмом восточноевропейских союзников. «Европа — это общие ценности, принципы, — настаивал Франсуа Олланд. — Кто не уважает их, должен ставить вопрос о своем пребывании в ЕС». [5]

Лидеры стран ЕС на завершившемся экстренном саммите утвердили основные предложения Еврокомиссии (ЕК) по урегулированию миграционного кризиса. На его преодоление она готова потратить в ближайшие два года €9,2 млрд из бюджета сообщества. Предложения ЕК включают открытие к концу ноября центров по приему и регистрации беженцев на внешних границах ЕС, усиление охраны путем значительного расширения ресурсов, имеющихся в распоряжении европейского агентства по контролю границ "Фронтекс", а также агентства по координации действий полицейских структур - Европола. Помимо этого, ЕС будет оказывать финансовую помощь государствам сообщества и третьим странам, наиболее сильно пострадавшим от притока мигрантов. Центры приема и регистрации беженцев на внешних границах Евросоюза начнут действовать до конца ноября. Министры 28 стран Евросоюза утвердили 22 сентября решение о распределении в течение двух лет между государствами сообщества 120 тыс. мигрантов в дополнение к 40 тыс. беженцев, прием

которых был согласован в июле. Квоты распределены пропорционально населению и ВВП стран ЕС. [6]

Таким образом, существуют различные типы миграционной политики (жесткая, мягкая/фильтрующая). Некоторые страны имеют жесткие критерии фильтрации мигрантов, но в связи с обострившимся кризисом беженцев в 2015 году, многие страны ЕС расширяют квотирование и снимают ограничительные требования.

Список использованной литературы.

1. Государственная миграционная политика: сущность, виды и инструменты; [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://studopedia.ru/2_37779_gosudarstvennaya-migratsionnaya-politika-sushchnost-vidi-i-instrumenti.html
2. ЕС начал распределять беженцев по новому плану; [Электронный ресурс]. / Газета “Корреспондент” — Режим доступа: <http://korrespondent.net/world/3574433-es-nachal-raspredeliat-bezhentsev-po-novomu-planu>
3. Закон Украины «Об иммиграции» / Миграционная политика; [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.grandars.ru/student/mirovaya-ekonomika/migracionnaya-politika.html>
4. Ravenstein E.G. The Laws of Migration // Journal of the Statistical Society of London, Vol. 48, No. 2. (June, 1885), pp. 167–235
5. Саммит ЕС: о конфликте ценностей, миграции и международной роли России; [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.novayagazeta.ru/politics/70058.html>
6. Саммит ЕС от 24 сентября; [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/2286543>
7. Концепция государственной миграционной политики России – основа миграционной безопасности страны; [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://e-notabene.ru/nb/article_713.html

8. Юдина Т.Н. Миграция: словарь основных терминов: Учеб. пособие. – М.: Издательство РГСУ; Академический Проект, 2007. – 472 с.

Summary

Kovalenko Daria Student Department of Political Science Institute of Social Sciences ONU.

Types of migration policy in Modern Europe.

The article deals with the concept of migration policy, consideration of the types of such a policy is taken into account the current crisis workers. A review of the work of domestic researchers and the views of European politicians. There have been attempts to exit the EU migration crisis .

Key words : migration, migrant crisis , the EU, the types of migration, the law on immigrants, proposals to resolve the crisis .

*Рекомендовано до друку
к. політ.н , доцентом – Ю.В. Узун*

Стаття надійшла в редакцію 25.01.2016 р.

Новицький М. С.

УЛЬТРАПРАВИ РУХИ У КРАЇНАХ СКАНДИНАВІЇ

В даній статті розглядаються проблеми сучасного стану праворадикальних рухів та їх основні програмні положення у країнах скандинавського регіону. В роботі було наведено інформацію про сучасний стан політичних партій правого руху у політичній системі Данії, Швеції, Норвегії та Ісландії, ступінь її інтегрованості у політичну структуру а також їх програмні положення та акценти які були виставлені партіями в своїй діяльності. Виявлена цікава особливість більшої радикальності та орієнтованості на імміграційне питання партій в країнах які є членами ЄС, та показало неоднорідність право радикальних рухів.

Ключові слова: Скандинавія, Ультраправі,

З початку економічної кризи в світі пройшли великі зміни у суспільному ладі, економічна рецесія призвела до порушення традиційних порядків в багатьох сферах суспільного життя, в тому числі політичному. Протягом останніх 10 років можливо було бачити радикалізацію суспільних поглядів навіть у тих країнах де традиції демократії мають давню історію. Міграційна криза останніх років прискорила цей процес до такої ступені, що фактично призвела до загрози знищення єдності Європейських країн та відмові від традиційних цінностей Європи. У цьому контексті досить сильно поширюється вплив, ультраправих партій які ще десятиріччя тому вважалися маргінальними для свого регіону, а зараз вони отримують все більшу підтримку на виборах та іноді приєднуються до коаліційних урядів.

Особливо цікаві процеси проходять на території скандинавських країн. Враховуючі близькість країн в соціальному, економічному та культурному плані, можливо вказати, що ультраправі рухи в них пішли у досить різних напрямках. Інша особливість регіону є різниця у

інтегрованості в Європейські та міжнародні структурі, що додає додатковий фактор для дослідження цих рухів.

Важливим для вивчення цієї проблеми є ситуація фактичної відсутності серйозних досліджень на цю тему серед вітчизняних дослідників, тому фактично брати інформацію необхідно з праць іноземних авторів, які займалися цією темою, таких як Уильям Даунс [2], Єлін Хауксг'ерд [5], Ларс Білле та Могенс Рюдігер [6], Андерс Вітфельд [12], та ін.

Об'єктом дослідження у статті є політичні партії країн Скандинавського регіону та їх ідеологія. Предметом - є позиції партій у політичній системі країни та її вплив, а також погляди партій у культурному, соціальному, політичному та зовнішньополітичному напрямі. Увага акцентується на найбільш важливому питанні у партійній пропагандою. Інформаційною базою нашого дослідження є програмні документи, статті вітчизняних та іноземних видавництв, та праці іноземних дослідників

Починаючи зі Швеції важливо сказати, що країна є повноправним членом Європейського союзу, але має свою національну валюту – шведську крону. Ультраправі позиції у політичному спектрі займає партія «Шведські демократи» [9, с. 33]. Партія з'явилася на політичній арені у 1988 р., зайнявши вкрай націоналістичний спектр шведської політики. Втім, популярність партій отримала лише у нульові роки через пом'якшення своєї програми та виключення найрадикальних елементів своєї доктрини [8]. Зараз партія займає 49 місць у Риксдазі та 2 з 20 шведських місць у Європарламенті. Основним фактором росту її популярності за останні роки, як вважають дослідники, було зростання актуальності проблем емігрантів у політичному житті країни [8]. Лідер партії - Йіммі Окессон. Гаслом партії є захист шведських традицій та протистояння загрози ісламізації Швеції. «Зростання мусульманського населення є найбільшою іноземною загрозою для Швеції з часів Другої світової війни» – Слова Йіммі Окессона. Ідеологія партії у цьому питанні базується на концепції «етноплюралізму»,

яка проголошує рівність всіх народів між собою, але вважає необхідним захист культурної ідентичності окремого народу шляхом розмежування: кожному народові – своя територія. Зазвичай ця позиція характерна для нових правих рухів, як форма захисту від звинувачення у расизмі шляхом перенесення проблеми з расової площини до культурної.

В економіці партія виступає за збереження так званої «Шведської моделі», що має на увазі збереження високого оподаткування населення та перерозподілу національного багатства для забезпечення соціальної рівності громадян. Серед особливих вимог партії є відміна податку на пенсії та захист навколишнього середовища, що зближує її до соціальних консерваторів. У культурній сфері вони орієнтуються на протестантську етику та виступають за захист традиційних шведських цінностей, що, наприклад, на їхню думку, передбачає створення публічного реєстру підозрюваних у педофілії та заборона гомосексуальним парам всиновлювати дітей [13]. Цікавою є і їх зовнішньополітична орієнтація, яка на відміну від більшості партій правого спектру спрямована різко проамериканські. Представники партії виступають за збільшення воєнного бюджету задля захисту від можливого нападу Росії.

Схожою є ситуація і в Данському королівстві. Данія є членом Європейського союзу з 1973 р., але не є членом Євросоюзу. Основна політична партія на правому фланзі є Данська народна партія. На відміну від більшості радикально правих рухів, партія інтегрована в політичне середовище. Партія з'явилася у 1996 р. та з самого початку презентувала себе як респектабельну силу, що дозволило заручитися підтримкою 7,4% голосів на парламентських виборах 1998 року та отримати 12 місць. Протягом 2000-х приймали участь у консервативно-ліберальній коаліції [6].

Сучасний лідер партії – Крістіан Тулесен Даль, який замінив у 2012 р. багаторічного лідера партії Пію Кьєрсгора. На сучасному етапі партія займає 37 місць у

фолькетингу та 4 з 13 місць у Європарламенту від Данії. Партія виступає з євроскептичних та націоналістичних позицій. Основною тезою всіх парламентських кампаній була боротьба з еміграцією та захист датських традиційних цінностей, що є характерним для більшості правих рухів [1].

Економічна політика є переважно соціально-консервативною. Підтримується традиційний високий рівень втручання держави в економіку задля захисту соціальної справедливості. Присутні звичайні для партій такого типу програми захисту пенсіонерів. Мотиви у сфері культурного життя спрямовані на повернення протестантських цінностей у суспільне життя та активна підтримка Данської церкви. Серед основних пропозицій партії є протидія впровадженню нехристиянських цінностей в датське життя, таких як одностатеві шлюби. Виступає за посилення покарань злочинів на сексуальній основі та підвищення штрафів [10]. «Якщо вони бажають перетворити Стокгольм, Гетеборг та Мальмьо в скандинавський Бейрут з клановими війнами, вбивствами по законам помсти та бандами гвалтувальників, хай роблять це. Ми завжди можемо закрити Ересунський міст» [1]. У сфері зовнішньої політики виступають за вихід із складу Європейського союзу та покращення відносин із Росією, засуджує признание незалежності Косово. Разом з тим партія вважає за необхідним залишитися членом НАТО. На нашу думку з усіх праворадикальних партій НДП є однією з найпоміркованіших партій правого флангу.

Порівнюючи праве крило політичного спектру Норвегії з двома вищезазначеними країнами можливо побачити суттєву відмінність. По-перше, Норвегія не є членом ЄС, але входить до НАТО і є членом Шенгенської зони. Вкрай правий фланг у країні займає «Партія Прогресу», заснована у 1973 р., як реакція на політику правлячої Норвезької робітничої партії, відомим Норвезьким журналістом Андресом Ланге. Партія одразу на перших виборах отримала 5% голосів, що вистачило для того, щоб

зайняти 5 місць у парламенті. Зараз партією керує «Норвезька Маргарет Тетчер» Сів Йенсен – міністр фінансів, відома своїми консервативними економічними поглядами. За роки її керівництва партія стала однією з найвпливовіших партій у країні та 2 рази обігнала традиційну праву політичну партію «Хойре». Зараз партія займає 29 місць у Стортингу.

У сфері ідеології партія займає унікальну позицію для свого регіону. На відміну від партій сусідніх країн, головною темою її пропаганди є економічний устрій. Якщо гаслом Шведських демократів та ДНП є боротьба з нелегальною міграцією, то прогресисти акцентують свою увагу на повній перебудові соціальної системи, побудованої Норвезькою робітничою партією. Партія виступає за зменшення податків та скорочення бюджетних видатків, приватизацію системи освіти та медобслуговування, зменшення втручання держави в економічні процеси [4].

В основній для вкрай правих сфері міграції ця партія займає антиіммігрантські позиції та стоїть за введення більш жорсткого законодавства, що відповідає позиції основної маси правих політичних рухів. Також, партія виступає за підтримку традиційних цінностей та виступає проти намірів подальшої лібералізації законодавства в культурному напрямку.

У зовнішній політиці виражає підтримку Північноатлантичному альянсу. В Українському питанні не мають власних поглядів. Якщо говорити про політичну програму, то в ній відсутні чіткі положення, що можуть вказувати на низьку пріоритетність зовнішньополітичних питань в партійній ідеології.

«Партія Прогресу» є відмінною від правих політичних партій консервативного напрямку, які популярні у сусідніх країнах. На нашу думку їх підходи та гасла зближують її з американським рухом чаювання, який також з'явився як реакція на високі податки і втручання держави до економіки, аніж на інші питання.

Хоча географічно Ісландія не має відношення до Скандинавського півострову, але країна має нерозривні культурні, економічні та соціальні зв'язки з

державами півострову, тому ми вирішили розглянути особливості правих рухів і цієї невеликої держави.

Характерною особливістю Ісландського політичного ландшафту є відсутність впливових радикально-правих партій. Єдина партія яка могла б претендувати на цей статус є партія «Ісландський національний фронт», що виступає на націоналістичній основі, але рух не має представництва в Альтингу. До 2016 р. існувала «Право-зелена народна партія», яку представляли як рух зелених лібертаріанців, яка теж не грала значної ролі у суспільному житті.

Причина з якої рухи правого спектру не мають великої популярності не є дослідженою, хоча деякі дослідники пояснюють це невеликою імміграцією та етнічною однорідністю населення острову. Так корінне населення острову становить 99 %. Найбільшими діаспорами є польська (11988 осіб), литовська (1612) та філіппінська (1526), що при населенні 337 610, на нашу думку, не сприяє мігрантофобії серед корінного населення. Проблема біженців, яка сколихнула країни ЄС також пройшли Ісландію стороною через відстань між континентом та островом. Тому не є дивним що ісландці несприятливі до радикалізму та зберегли прихильність традиційним партіям.

Членом скандинавського регіону у культурному плані є Фінляндія. Хоча фіни не є скандинавським народом, роки проведенні у складі Швеції залишили відбиток у культурі та традиціях фінського суспільства. Саме тому було вирішено долучити і цю країну до нашого аналізу.

Фінляндія є членом Європейського Союзу з 1995 року та на відміну від сусідів використовує Євро. Основною політичною партією вкрай радикального спрямування є партія «Істинні Фіни», що була заснована у 1995 р. на базі фінської аграрної партії. До 2008 р. вона відігравала незначну роль у політичному процесі та сприймалась як маргінальна. Але з 2008 р. дослідники зафіксували зростання її популярності. У 2011 р. партія дістала третє місце у парламенті, у 2015 – друге. З 1997 р. незмінним лідером партії є Тимо Сойні –

сучасний міністр закордонних справ та віцепрем'єр. Партія має 37 м'єст у парламенті з 200 та 2 з 13 м'єць у Європарламенті.

Партія має право-популістські, консервативні та націоналістичні позиції. Основною тезою їхньої політичної програми є боротьба з міграцією та зменшення витрат на адаптацію мігрантів

Економічна позиція партії є соціал-консервативною. Партія виступає за підвищення пенсій та стипендій, підвищення податків для заможних громадян та в цілому підтримує модель соціальної держави та сильного впливу уряду на економічні процеси. Виступає за підтримку сільського господарства, що може бути наслідком аграрного минулого політичної сили [11].

У сфері культури підтримує традиційні цінності, та посилення впливу фінської культури. Партія наполягає на відміні офіційного статусу шведської мови та знищення виплати мігрантам на збереження своєї культури. Одним з пунктів програми партії був план підтримки митців розвиваючих фінську свідомість. Стоять на традиційних цінностях та підтримку сім'ї як основи фінського суспільства.

У зовнішній політиці займає жорстко антиєвропейські, антиамериканські та проросійські позиції. Пропагандує вихід з ЄС та відмову від інтеграції в НАТО. Виступає проти активної участі Фінляндії в міжнародних справах. Була єдиною партією котра голосувала проти Оттавської угоди, також протидіє угодам проти змін клімату.

Слід зробити акцент на тому що партія є типовою для свого регіону. В неї чітко можна побачити типову праву партію соціально-консервативного спрямування.

Отже, проведене дослідження демонструє певні відмінності між основними вкрай правими політичними рухами, які існують у скандинавських країнах та зробити деякі висновки щодо них. Так, в своєї основі вони мають гарне представництво в парламенті та відіграють значну роль у суспільному житті. Партії Данії, Норвегії та Фінляндії мають

достатньо високий рівень легітимності та інтеграції у політичне життя країни, про що свідчить участь представників партій у формуванні урядів своїх країн. У той час як Шведські демократи поки що вважаються маргінальною силою.

Міграційна проблематика – це те, що єднає усі партії вкрай правого спрямування і, яка є присутньою у всіх програмах партій, що мають м'єста у парламентах, тим більше в Швеції Данії та Фінляндії, де вона стала основним лейтмотивом їх політичної компанії. В той же час, в Норвегії така риторика хоча і присутня, але не є основною. В Ісландії тема міграції не набула широкою уваги.

У соціально-економічному напрямку є великі розбіжності стосовно прийняття «Шведської» або «Скандинавської» моделі. Так «ДНП», «Істинні Фіни» та «Шведські демократи» переважно виступають на підтримку вже побудованої моделі, тоді як «Партія Прогресу», навпаки, є різко опозиційною існуючій системі та вимагає замінити її вільною ринковою економікою з мінімальним втручанням держави. В Ісландії можливо говорити про ринкові пріоритети партій правого спектру, бо довгий час цей фланг займали лібертаріанці.

У культурній сфері партії правого толку захищають традиційну модель побудови суспільного життя, апелюючи до протестантської етики та культурної спадщини, які активно використовуються в Швеції, Фінляндії та Данії.

овнішньополітична орієнтація правих рухів теж не має великої розбіжності та полягає в зближенні до НАТО і боротьбі проти євроінтеграції. Особливу відмінність у їх програмах демонструє антиросійська ідеологія шведських демократів, проросійська ідеологія «ДНП» та «Істинних фінів» та в цілому нейтральна до Росії позиція «Партії Прогресу».

У цілому, ми можемо зробити висновки, що партії вкрай правого руху можна віднести до двох типів – ліберальних та соціал-консервативних, де основні розбіжності простежуються в економічній та соціальній сферах.

Цікавим результатом дослідження стало і виявлення того, що партії держав-членів ЄС є більш схильні до соціал-консервативної та антиіммігрантської риторики, але це не виключає факту того, що ксенофобські настрої зростають в більшості країн світу і тому потрібно проводити більші дослідження з метою пояснення цього феномену та знайдення виходу з сьогоденної кризової ситуації.

Список використаної літератури.

1. BBC Monitoring: Denmark's immigration issue; [Електронний ресурс] // Інформаційне агенство «BBC News» 1997 – Режим доступу: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4276963.stm>
2. Downs, William M. Political Extremism in Democracies: Combating Intolerance, Palgrave Macmillan – 2012
3. Frick C. Efter flyktingkrisen: SD största parti med högsta noteringen någonsin; [Електронний ресурс] // Періодичне видання «NYHETERIDAG», 2013 – Режим доступу: <http://nyheteridag.se/efter-flyktingkrisen-sd-storsta-parti-med-hogsta-noteringen-nagonsin/>
4. JAN-ARVE OVERLAND, INGA BERNTSEN RUDI, RAGNHILD TØNNESSEN: Hva står de politiske partiene for?; [Електронний ресурс] // Відкритий освітній ресурс «Norwegian Digital Learning Arena», 2007 – Режим доступу: <http://ndla.no/nb/node/11473?fag=36>
5. Haugsgjerd A. E. Political Parties and Interest Groups in Norway/ Allern, Elin Haugsgjerd - ECPR Press, 2010 – 332 p.
6. Lars Bille, Mogens Rüdiger: Dansk Folkeparti i Den Store Danske, Gyldendal; [Електронний ресурс]- Hentet 31 januar 2017; – Режим доступу: <http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=61445>
7. Oja S. The Sweden Democrats Came In from the Cold: How the Debate about Allowing the SD into Media Arenas Shifted between 2002 and 2010. Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse / Oja, Simon; Mral, Brigitte – London/New York: Bloomsbury, 2014 - pp. 277–292.
8. Partiets historik i kronologisk ordning. Sweden Democrats (На шведском). Archived from the original on 29 November 2010. Retrieved 25 January 2011.
9. Political Extremism in Democracies: Combating Intolerance, Palgrave Macmillan, – p. 33, 149
10. Villesen K. DF er de nye conservative [Електронний ресурс] / /Періодичне видання «Dagbladet Information»1945-. - Режим доступу <https://www.information.dk/indland/2008/09/df-nye-konservative>
11. YLE Uutiset: Perussuomalaisten vaaliohjelman: Suurituloisille lisää veroja; [Електронний ресурс] Інформаційне агенство «Yle Uutiset» 1958 - Режим доступу <http://yle.fi/uutiset/3-5087551>
12. Widfeldt Anders Extreme Right in Scandinavia. Routledge - 2014
13. Степанов П. «Шведские демократы»: главная националистическая партия Швеции; [Електронний ресурс] //«Спутник и Погром» – 2012 - Режим доступу : <https://sputnikipogrom.com/politics/55098/sweden-democrats/>

Summery

Novytsky M.S. Student 1 rate department of Political Science

The extreme Right Movements in the Scandinavian countries -

This article addresses the problem of the current state of right-wing movements and their main program provisions in the Scandinavian countries in the region. The paper was presented about the current state of political parties right movement in the political system of Denmark, Sweden, Norway and Iceland, the degree of integration into the political structure and their program positions and accents that were exposed to the parties in their activities. Revealed an interesting feature and more radical orientation on immigration issues parties in countries which are members of the EU, and showed heterogeneity radical right movements.

Key words: Scandinavia, the far-right,

Рекомендовано до друку

доцентом, к. політ. н. Ю.В. Узун.

Стаття надійшла в редакцію 3.02.2017 р.

Марченко А. А.

**ПРОТЕСТНА АКТИВНІСТЬ
ЕТНІЧНИХ МІГРАНТІВ: АНАЛІ
ПІДХОДІВ ДО ТИПОЛОГІЇ**

У статті представлена типологізація основних форм активної протестної діяльності етнічних мігрантів, яка базується на попередніх висновках дослідників цієї теми, а також на основі аналізу останніх проявів протестів мігрантів у країнах Європейського Союзу.

Ключові слова: міграція, етномаргінали, типологізація, протест.

Мігранти досить часто потрапляють в ситуацію маргіналізації в силу втрати ними звичного оточення і територіальних коренів. Дослідниками соціальних проблем суспільства давно встановлено, що прихильність до певного місця сприятливо впливає на здоров'я людини, її етичні установки, відчуття власника, господаря [1, с. 13]. Все це автоматично піддається руйнуванню в умовах міграції.

В процесі адаптації мігрантам необхідно в тій чи іншій мірі інтегруватися в культуру суспільства що їх приймає. Процеси інтеграції в нове середовище значно відрізняється за швидкістю та характером протікання у різних індивідів і груп – від декількох місяців до багатьох років – перш за все в залежності від соціокультурної дистанції між мігрантами та місцевим населенням.

Соціологічна традиція аналізу міграційних процесів бере свій початок з кінця XIX ст. Вперше поняття «міграція» вводить в науковий обіг в кінці XIX ст. англійським ученим Е. Равенштейном у праці «Закони міграції», який розглядав міграцію як «неперервний процес, зумовлений взаємодією чотирьох основних груп факторів, які діють у першому місці проживання, на стадії його переміщення, а також у місці приїзду і факторів особистісного характеру». Е. Равенштейн, У. Томас, Ф. Знанецький, Р. Парк,

Е. Берджерс, Р. Маккензі, В. Зомбарт розглядали причини й фактори міграції, механізми саморозвитку і самопідтримки міграційних процесів. До аналізу проблем інтеграції мігрантів до нового середовища в соціологічній традиції звертались Е. Дюркгейм, М. Вебер, Т. Парсонс, Г. Сельє, Е. Гідденс, П. Бурдьє, А. Лефевр, Е. Соджа, А. Ален та ін. Серед українських дослідників до розгляду даної проблематики звертались В. Федюк, О. Макарова, У. Садова, І. Прибиткова, В. Шелюк, С. Кравців, А. Романюк, Т. Драгунова, О. Піскун та ін.

Запропонований нами напрямок соціологічного аналізу міграції, особливостей протестної активності мігрантів, передбачає застосування інституційного, системного, функціональних підходів, у рамках яких увага дослідників акцентується на таких предметно-об'єктивних характеристиках міграції, як процесуальність, системність, функціональність, а також на інституційних характеристиках і безпосередній належності їх до систем соціальної дії. Через це важливим є розуміння того, що в поясненні міграційних процесів слід звертати увагу на всезагальне дослідження цього процесу з боку соціології як інтегративної науки.

Основною метою цієї публікації є встановлення форм протестної активності етнічних мігрантів у сучасному суспільстві Європейського Союзу.

Європа і політики намагаються дотримуватись лінії поведінки толерантності та розповідають про неймовірно позитивні наслідки наявності мігрантів у європейських суспільствах. Разом з тим часто трапляється так, що процес інтеграції мігрантів у нове суспільство не реалізується. В результаті відбувається руйнування етнокультурних стандартів. Досить часто мігранти знаходяться на умовній межі між двома етносами, ні в одному з яких вони не визнаються повністю своїми. У такій ситуації ми можемо визначити їх як категорію етнічних маргіналів. Свою

неналежність до жодного з етносів ця група людей виражає у формі протесту.

Між корінними європейцями і мігрантами з країн Африки та Середнього Сходу колосальний соціальний і соціокультурний розлом. Приїжджі не бажають і не можуть інтегруватися до приймаючого суспільства. Вони поповнюють ряди маргінальних верств, соціальний стан яких робить їх вкрай сприйнятливими до всіляких радикальних ідеологій. Сьогодні в Парижі, Берліні, Брюсселі, Гаазі, Амстердамі є свої маленькі «Стамбули» та «Багдади». Влаштувавшись в Європі, мігранти вперто не хочуть приймати стандарти життя сучасних європейців, а відтворюють звичні поведінкові установки.

Райони компактного проживання афроазійських мігрантів в європейських містах – це зони соціального відчуження. В таких районах процвітають безробіття, вуличний кримінал, наркоманія та інші пороки. Середньостатистичний молодий чоловік з таких кварталів, навіть якщо він народився тут і має французьке, бельгійське або німецьке громадянство, так і не може інтегруватися в європейське суспільство.

Не секрет, що жителі таких районів часто потрапляють до в'язниць, де і відбувається агітація на терористичні акти. Ще одне джерело впливу – вільно курсуючі між азіатськими та африканськими країнами і Європою, релігійні проповідники міжнародних терористичних організацій.

Серед мігрантів, які недавно приїхали з країн Африки та Близького Сходу, багато справжніх бойовиків, які мають досвід підпільної боротьби, а іноді і прямої участі в терактах і бойових діях. Отже, можна припустити, що уряд країн Африки та Близького Сходу навіть радий масовій еміграції цього прошарку населення в Європу, так як вона (міграція) дозволяє позбутися самих неспокійних і проблемних елементів населення країни. Слова марокканця Башира М'Рагета, молодіжного працівника з бельгійського району Моленбек, повністю підтверджують це припущення.

Свого часу французький філософ Жан Бодрійяр, писав: «Всі ці ізгої, які не приєдналися, неважливо, де вони народилися і вирости – в передмістях Парижа, в Африці чи у французькій глибинці, звертають своє неприєднання в виклик і рано чи пізно переходять від слів до справи» [2].

На сьогодні країни Західної Європи все більше нагадують «гарячі точки». Гучні теракти відбуваються з інтервалом в місяця, а то й частіше.

Серед відомих терористів імена братів Саїда і Шерифа Куаші, які вчинили сумнозвісний напад на паризький журнал Charlie Hebdo, Салаха Абдеслама, чие ім'я серед головних організаторів терористичних актів в Парижі 13 листопада 2015 року, під час яких загинули 130 осіб, Амедіа Кулібали, який розстріляв людей у кошерної крамниці, Мохамеда Лахуайедж-Булель, який вчинив кривавий теракт в Ніцці, жертвами якого стали 85 осіб.

Вони не боялися проблем з законом, так як вже не раз бували в тюрмі. Та й легкі гроші їх дуже цікавили. З іншого боку, багатьом з «поганих хлопців» набридає порочний спосіб життя дрібних злочинців і наркоманів. Тут у них з'являється альтернатива – можна відчутти себе «господарем чужих життів», заодно помстившись за роки існування на «соціальному дні».

За результатами аналізу публікацій, в засобах масової інформації, наукових журналах можна констатувати, що до основних форм організованого протесту відносяться:

– відкритий пасивний протест (невиконання наказів, непокора, невихід на роботу);

– прихований пасивний протест (підбурювання до опору, змова, розклеювання листівок, робота з небажанням);

– відкритий активний протест (мітинги, демонстрації, страйки);

– прихований активний протест і опір (терористична боротьба, створення політичної нелегальної партії, підготовка військового перевороту).

Серед всіх цих форм, пасивна форма протесту, використовується рідше через неможливість швидкого досягнення успіху. Дедалі частіше мігранти використовують активні форми вираження своїх потреб, і останнім часом все активніше нагадують про своє «непризнання» корінним населенням через негуманну діяльність. Це несе за собою негативні наслідки, такі як паніка серед постійного населення, ще більше непорозуміння місцевого населення та приїжджих, великий соціальний розрив між цими двома групами.

Закриваючи очі на масштаби масової міграції, декларуючи дуже спірні принципи мультикультурної політики, влади європейських держав створили дуже серйозну проблему, абсолютно не перейнявшись виробленням шляхів її вирішення. Сьогодні політика в області імміграції та інтеграції переходить в сферу компетенції європейських органів влади і регулюється вже загальноєвропейськими договорами, в яких встановлюються рамки для дій держав – членів Європейського союзу.

У цілому аналіз протестної поведінки мігрантів, як соціологічний, історичний, соціокультурний, демографічний, правовий, дав змогу виділити зафіксувати основні типи протестної поведінки, та встановити, що основою є соціокультурні та правові особливості, причини міграції, а також синтез просторово-територіальних аспектів. В майбутньому, Європі доведеться реагувати на масштабність проблеми мігрантів і знаходити нові форми функціонування соціополітичної системи Євросоюзу, а також переосмислювати концептуальні засади існування Європейської спільноти. Мультикультуралізм та толерантність не витримали випробування часом і проблемами і, вочевидь, змушені будуть поступитися новим теоретичним постулатам співжиття націй у Європі.

Список використаної літератури

1. Слюсаревський М.М. Психологія міграції: навчальний посібник/ М. М.

Слюсаревський, О. Є. Блинова; Нац. акад. пед. наук України, ін-т соц. та політ. Психології. – Кіровоград: Імекс ЛТД, 2013. – 203 с.

2. Vaudrillard J. Nique ta mère !; [Электронный ресурс]/ J.Vaudrillard // Liberation. – 18/11/2005 – Режим доступу: http://www.liberation.fr/tribune/2005/11/18/nique-ta-mere_539377
3. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. – М., 1995. – 454 с.
4. Вебер М. Город // Избранное. Образ общества / Пер. с нем. – М., 1994. – С. 309-446.
5. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т. Парсонс – М., 2000 – 324 с.
6. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие /Ю. Хабермас; [Пер. с нем]. – СПб. – 2001. – 655 с.
7. Садков Е. Маргинальность и преступность / Е. Садков // Социол. исслед. – 2000. – № 4. – С. 14-28.

Summary

Marchenko A. A. student department of Sociology Institute of Social Sciences ONU

Protest activity ethnic migrants: analysis of approaches to the typology.

The article presents a typology of the main forms of active protest the ethnic migrants, based on preliminary findings of the researchers of this topic, and based on an analysis of recent manifestations of protest migrants in the European Union. The problem of the spread of radical views among young workers has distinct social roots and gradually turns into a Europe-wide problem.

Key words : migration etnomarhinaly, typology, protest.

Рекомендовано до друку доцентом В.А. Полюгою

Стаття надійшла в редакцію 14.01.2017.

Колесник Д. В.

**РЕЗУЛЬТАТ ПОЛІТИКИ
МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ В
ШВЕЦІЇ**

У статті викладено аналіз міграційної політики Швеції, розглянуто її наслідки. Автор простежив вплив мультикультуралізму на криміногенну ситуацію, акцентуючи увагу на соціальних та культурних осоловостях місцевого населення та іммігрантів. У статті здійснено спробу дескриптивного аналізу трансформації політичної риторики щодо імміграційного питання та питання адаптації іммігрантів в останні роки.

Ключові слова: мультикультуралізм, міграційна політика, імміграція, інтеграція.

Сьогодні питання імміграції знаходиться на порядку денному всіх Європейських держав. З одного боку, імміграційні процеси в Європі неминучі в першу чергу тому, що населення Європи старіє, а Євросоюзу потрібні нові робочі руки – і в цьому відношенні Швеція не виняток. З іншого — лояльність по відношенню до іммігрантів сприяє збільшенню кількості бажаючих знайти тут притулок, особливо з початком громадянської війни у Сирії, Іраку та Лівії, а це загрожує докорінною зміною соціокультурної та політичної ситуації у країні. Отже, Швеція, як і інші західноєвропейські країни, має вибір між економічною кризою, пов'язаною із нестачею дешевої робочої сили та неможливістю реструктуризації економіки та соціально-культурною кризою, пов'язаною із прийняттям трудової імміграції з країн іншої соціокультурної реальності. При цьому, обидва варіанти криз, при невдалому розвитку подій, можуть стати пусковим гачком для кризи загальнополітичної.

З обранням кращого шляху долання кризової ситуації пов'язаний ряд науково-

популярних і соціально-політичних дискусій, досліджень. На це вказують, зокрема, норвезький блогер «Фьордман», який веде багаторічний блог з питань шведського мультикультуралізму на сайті www.brusselsjournal.com. Дискусійними є публікації шведського видання «Dagens Nyheter» і, навіть праці британського дослідника Роланда Хантфорда, який у книзі «Нові тоталітаристи» прийшов до висновку, що фашистську модель корпоративної держави буде краще реалізувати у Швеції, ніж на батьківщині Муссоліні. Ана-Крістін Хельм, Андерс Ігеман, Інґрід Карлквіст, Світлана Дрожжина та Валерій Ачкасов свої дослідження теж присвячують аналізу мультикультурного досвіду Швеції. Оскільки досвід Швеції є оригінальним і цілком актуальним в сучасній Україні, метою нашого дослідження став аналіз шведської політики мультикультуралізму та її наслідків на сучасному етапі. Особливий інтерес викликає те, що розвиток політичних процесів в країнах Європи і в Швеції, зокрема, попри всі дискусії про варіативність мультикультуралізму, демонструють все більшу відмову від самої ідеї досліджуваного феномену і зростання популярності ідей і практик ультраправих консерваторів.

Так, критики політики «відкритих дверей» обґрунтовують свою точку зору тим, що іммігранти вносять зміни в культуру, традиції країни, до якої вони приїжджають. Це може сприйматись як загроза звичному укладу життя в країні. Особливо негативним є ставлення до мігрантів з іншою релігійною та культурною ідентичністю (мусульманам, жителям Сходу) [11, с. 151-152]. Саме це є однією з причин виникнення дискримінації.

Наприкінці 2015 р. в Швеції жило понад 1,6 мільйонів осіб, народжених за кордоном, у той час, як все населення Швеції за офіційною статистикою складало 9,9 млн. осіб. Це означає, що вже сьогодні більше ніж шоста частина населення сформована іммігрантами та їх новими поколіннями [2].

У відповідності із місцевими законами «Про іноземців (1989 р.) і «Про боротьбу з етнічною дискримінацією на робочому місці» (1999 р.) для іммігрантів введені ефективні гарантії щодо формального недопущення дискримінації, створюються програми для поліпшення мовних навичок, навчання дорослих та підвищення їх кваліфікації, надається допомога у пошуку роботи та стимулюється розвиток спільних цінностей [9]. Але при цьому робляться акценти на збереженні культурної самобутності мігрантів.

Згідно з даними MIREX — Індексу політики інтеграції мігрантів – Швеція займала одну з провідних позицій у 2004-2014 роках за ефективністю її інтеграційної політики відносно мігрантів, надання їм прав та можливості інтегруватися в суспільство, а за останніми даними 2014 р. вона визнана найкращою країною для інтеграції іммігранта [4].

Проблеми мігрантів є добрим ґрунтом для можливостей опозиційних партій укріпити свої позиції в країні. У Швеції антиімміграційні настрої поступово розповсюджуються серед корінного населення. За результатами соціологічного дослідження, проведеного Інститутом моніторингу громадської думки Novus (за завданням SVT Nyheter) 69% підтримують пропозицію шведського уряду щодо посилення імміграційного контролю у міграційній політиці [6]. Це неабияк вплинуло на зростання популярності націоналістичних партій, таких як «Шведські демократи».

Риторика представників цієї партії відображає різко негативне ставлення до мігрантів. Член партії Гунілла Шмід у Facebook закликала розстрілювати біженців з кулемета на Ересунському мості. Не дивлячись на це, рейтинги партії стабільно ростуть: зараз вона є третьою за популярністю політичною силою в країні. Результати опитування з посиланням на Статистичне управління Швеції показують, що вже 17,3 % населення підтримує її гасла [12]. Факт того, що подібні лозунги користуються популярністю серед

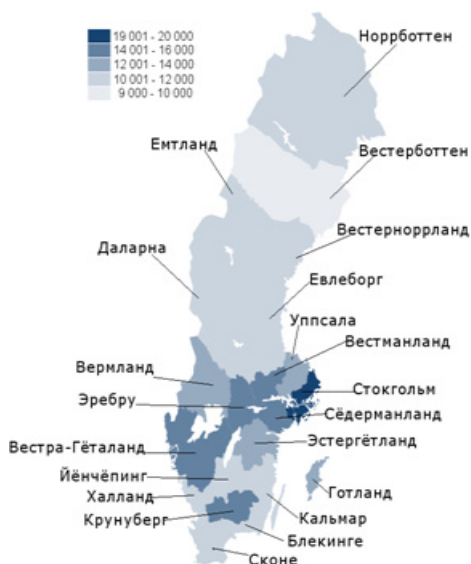
населення, говорить про невдоволення політикою мультикультуралізму та її наслідки. Розглянемо причини і наслідки цього феномену.

Як вже зазначалось, головна причина введення політики «відкритих дверей» — нестача трудових ресурсів. У Aftonbladet було опубліковано дослідження професора соціології Стокгольмського університету та Науково-дослідницького інституту з проблем майбутнього Р. Залкіна. За словами професора: «Соціальна інтеграція в Швеції працює погано серед тих, хто приїхав в країну навіть більше десяти років тому, не кажучи вже про нових іммігрантів. Серед чоловіків безробіття становить 23 %, а серед жінок — 27%. Новоспеченим іммігрантам отримати роботу в Швеції практично неможливо». Крім того існує ще одна проблема, що полягає в нестачі житлового фонду для іммігрантів.

Багато іммігрантів, особливо з мусульманських країн, після переїзду до Швеції живуть окремими комунами і не хочуть приймати правила нової середина та проходити процедури формальної адаптації, через навчання новому образу життя. Журналістка і старший науковий співробітник Гейтстоунського інституту Інґрід Карлквіст в промові 9 липня 2012 р. в Європейському парламенті в Брюсселі прокоментувала ситуацію з іммігрантами: «У 1990 році влада визначила 3 райони Швеції – передмістя, де живуть в основному іммігранти, де високе безробіття, де майже всі живуть на допомогу і діти не можуть здати іспити. У 2002 році влада назвала 128 таких областей. У 2006 році – 156 і потім їх перестали рахувати. У деяких містах, як в м. Мальме, третина всіх жителів живуть в подібних зонах відторгнення». В результаті, в даний час продовжує збільшуватися їх концентрація в малозабезпечених міських районах, а відповідні муніципалітети не справляються з напливом бажаних. У зв'язку з цим легко пояснити зростання ксенофобських настроїв серед корінного населення Швеції.

Існує думка, що серед іммігрантів рівень злочинності підвищений порівняно з корінним населенням. Проте сьогодні статистики щодо злочинів мігрантів просто немає, оскільки вона сприйнялася б як прояв дискримінації у ліберальній Швеції. За інформацією шведського видання Dagens Nyheter керівництво поліції Швеції випустило директиву, за якою всі справи, що стосуються мігрантів, отримують код «291» і розглядаються як матеріали, що не підлягають розголосу [10].

Якщо порівняти мапи за кількістю іммігрантів та їх дітей у 2011 році (рис. 1) та за кількістю заяв про вчинення злочинів у 2012 році (рис. 2), ми не можемо не помітити пряму залежність між цими двома показниками [13].

Мал. 1 . Розселення іммігрантів

Мал. 2. Кількість заяв про злочини

Інґрід Карлквіст в тій самій доповіді зазначає, що «за даними дослідження, проведеного професором Ліз Келлі з Англії, у цій Новій Швеції ми маємо більше зґвалтувань, ніж в будь-якій іншій країні Європейського Союзу. У 2010 році інше дослідження повідомляє, що тільки одна країна в світі має більше зґвалтувань, ніж в Швеції – це Лесото в Південній Африці».

У своїй статті І. Карлквіст стверджує, що за 40 років реалізації політики мультикультуралізму, згідно з цифрами, опублікованими Шведською національною радою щодо запобігання злочинів, кількість тяжких злочинів зросла на 300%. У 1975 році в поліцію повідомили про 421 зґвалтування; в 2014 році — про 6620. Це зростання на 1472%. У 2011 році 29 тис. шведок повідомили про те, що були зґвалтовані (це говорить про те, що в поліцію повідомляють менш ніж про 25% випадків зґвалтування) [3].

З 1960 року було проведено 21 дослідження, за результатами яких чоловіків іноземного походження виявилось більше, ніж корінних шведів, і серед засуджених, і серед звинувачених у зґвалтуванні. За результатами дослідження Анн-Крістін Хьєльм з Карлштадського університету виявилось, що в 2002 р. 85% всіх засуджених як мінімум до двох років тюремного ув'язнення за зґвалтування в Svea Hovrätt народилися за кордоном або були дітьми іммігрантів [1]. Ці дані посилюють напруженість та занепокоєння серед населення, на що влада ніяк не може не реагувати.

У 2015 році більш ніж 160 тис. осіб шукали притулку в Швеції - в два рази більше, ніж в 2014. При цьому, почали працювати тільки 13,313 осіб [8]. З листопада 2015 р. Швеція встановила тимчасовий прикордонний контроль, щоб зменшити потік біженців до країни [7]. Його термін продовжується по сьогодні. У січні 2016 р. глава МВС Швеції Андерс Ігеман заявив про наміри депортувати 80 тис. іммігрантів, які претендували на статус біженців. «Ми повинні провести процедуру

дізнання, яка буде визначати, біженець це чи н.» — заявив верховний комісар ООН у справах біженців Філіппо Гранді.

21 червня 2016 р. в Швеції було прийнято закон, що обмежує деякі права мігрантів, як повідомляє Шведське агентство з міграції. Замість постійної посвідки на проживання була введена тимчасова. Постійний дозвіл отримають тільки ті, хто зуміє знайти роботу і забезпечити достатній рівень доходу для сім'ї [5].

Про зростання рівня конфліктності в суспільстві свідчить і новий скандал, який виник у грудні 2016 р., що отримав назву «Різдвяний». Приводом для нього стала заборона державним департаментом транспорту вивішувати різдвяні прикраси та гірлянди на вулицях. Офіційна причина рішення: «стовпи електричного освітлення можуть не витримати ваги прикрас і навіть впасти» – здивувала шведів, адже це – багаторічна традиція. Неформальним поясненням стало те, що приводом для заборони стало обурення мусульманських організацій Швеції пропагандою християнського свята, а отже, скасування цієї заборони увійшла б в суперечність з головним принципом шведського суспільства - толерантністю.

Взагалі мусульманські громади вже давно отримали в країні ряд прав. Наприклад, право на будівництво культових будівель. Відповідно до нього будь-яка релігійна громада чисельністю понад 1000 осіб, після отримання дозволу від громади, має право на будівництво храму і при цьому оплачує лише 30% його вартості, а решту грошей виплачує держава. Всього в Швеції вже зараз є 150 мечетей, але щороку продовжують виділяти фінансування на будівництво нових.

При цьому, відбувається падіння популярності панівної лютеранської церкви Швеції, що ряд дослідників пов'язують з її «лібералізацією»: з 2009 р. церква здійснює реєстрацію і вінчання одностатевих шлюбів, а головою церкви призначено Єву Брунне, що обрала офіційний одностатевий шлюб із іншою священницею – Гуніллою

Лінден, які як сім'я отримали право на виховання хлопчика. Рішення Єви Брунне прибрати хрести з церкви в стокгольмському порту, щоб не бентежити прибулих у порт іммігрантів-іновірців, подане як прояв толерантності, також не сприяє росту прихильності до «традиційної» церкви.

Так, в Швеції боротьба за толерантність призводить до абсурду: укріплення консервативних настроїв прибулих мусульман та розмивання релігійної та культурної системи цінностей місцевого християнського населення.

Мусульманські меншини користуються всіма можливостями захисту прав меншин. Окрім релігійної свободи в країні вони користуються свободою утворення громадських організацій, з метою захисту своїх прав. Так, головною організацією мусульман в країні є «Шведська мусульманська рада» (Sveriges Muslimska Råd).

Зростання побоювань в країні щодо докорінної зміни соціально-культурних відносин актуалізує шанси правих радикалів, зокрема партії «Шведські демократи» перемогти на виборах 2018 року, якщо внутрішня політика країни не зміниться. Адже вже на виборах 2014 року партія збільшила своє парламентське представництво в 2,5 рази.

Але проти поступливої урядової політики, яка вбачає в іммігрантах – економічний ресурс, почали виступати і організації, що далекі від націоналізму. Дві столичні комуни Екерью і Тебю відмовилися надавати житло мігрантам, які отримали притулок і яких тепер за законом треба переселяти з табору. Голова адміністрації комуни Тебю Лейф Гріпесманн заявив: «У нас немає більше вільного житла!». Спроба влади Стокгольму вирішити житлове питання для мігрантів викликала саботаж.

Сьогодні, міністр юстиції і міграції Швеції Морган Юханссон в інтерв'ю шведській газеті Svenska Dagbladet заявив, що в 2016 році уряд прогнозує прийняття 100 тис. іммігрантів, відповідно – зростання витрат з 20 до 50 млрд. крон, а це

означає зростання незадоволення приймаючого суспільства і вірогідність ультраправого демаршу.

Отже, наслідком політики прихильності мультикультуралізму в Швеції стало посилення рівня криміногенної небезпеки, рівня ксенофобії та соціокультурної конфліктності, зниження лояльності до правлячого уряду та зростання вірогідності ультраправого націоналістичного напрямів політичного розвитку країни.

Список використаної літератури:

1. Carlqvist I. Sweden: Rape Capital of the West; [Електроннийресурс] : Gatestone Institute international policy council / I. Carlqvist, L. Hedegaard. – Режим доступу: <https://www.gatestoneinstitute.org/5195/sweden-rape>
2. Från massutvandring till rekordinvandring [Електронний ресурс] : Statistiska centralbyrån. – 2015. – Режим доступу: <http://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/in-och-utvandring/>
3. Martens P. Brottslighet bland personer födda i Sverige och i utlandet; [Електроннийресурс] : Brottsförebyggande rådet / P. Martens, S. Holmberg . – 2005. – Режим доступу: <https://www.bra.se/>
4. Migrant Integration Policy Index: Sweden; [Електронний ресурс] : Migrant Integration Policy Index. – 2015. – Режим доступу: <http://www.mipex.eu/sweden>
5. New laws in 2016; [Електроннийресурс] : Swedish Migration Agency. – Режим доступу: <https://www.migrationsverket.se/English/About-the-Migration-Agency/New-laws-in-2016.html>
6. Poll finds strong support for Sweden's tougher asylum rules; [Електронний ресурс]: Sveriges Radio. – Режим доступу:
7. Sverige har infört tillfälliga gränskontroller; [Електроннийресурс] : Polisen. – Режим доступу: https://polisen.se/PageFiles/601095/Faktablad_tillfalliga_granskontroller.pdf
8. SWEDEN AND MIGRATION; [Електроннийресурс] : Official site of Sweden. – Режим доступу: <https://sweden.se/migration/#2015>
9. Swedish integration policy; [Електроннийресурс]: Ministry of Integration and Gender Equality. – Режим доступу: <http://www.government.se/contentassets/b055a941e7a247348f1acf6ade2fd876/swedish-integration-policy-fact-sheet-in-english>
10. Wierup L. Polisen hemlighåller fakta om sitt flyktingarbete; [Електронний ресурс] : Dagens Nyheter / L. Wierup. – Режим доступу: <http://www.dn.se/nyheter/sverige/polisen-hemlighaller-fakta-om-sitt-flyktingarbete/>
11. Ачкасов В.А. Ксенофобия в современном мире / Ачкасов Валерий Алексеевич; под ред. В.А.Ачкасова, Д.З.Мутагирова – СПб: Изд. С.-Петербургского университета, 2008.
12. Рейтинг политических партий Швеции; [Електроннийресурс] : Шведский язык и Швеция. – Режим доступу: <http://svspb.net/sverige/rejting-partij.php>
13. Статистика Швеции на карте; [Електронний ресурс] : Шведский язык и Швеция. – Режим доступу: <http://svspb.net/sverige/statistika-karta.php>

Summary

Kolesnik Daria. student department of Sociology Institute of Social Sciences ONU

The result of the multiculturalism in Sweden

The article presents an analysis of the Swedish migration policy and its consequences. The author tried to prove the impact of multiculturalism on the crime situation, focusing on cultural differences of swedes and migrants. Also there describes the transformation of the political rhetoric regarding migrants in recent years.

Key words: multiculturalism, migration policy, immigration, integration.

*Рекомендовано до друку
к. політ. н., доцентом – Ю.В. Узун*

Стаття надійшла в редакцію 08.02.2016 р

Коляда Ю. А.

КРИЗИС ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА: ЭКОНОМИЧЕСКАЯ И ПОЛИТИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩИЕ

В статье рассматриваются кризисные явления, повлекшие за собой нестабильность экономики государств Европейского Союза, неустойчивость европейской единой валюты – Евро. Системность кризиса обусловлена прежде всего экономическим и политическими факторами.

Ключевые слова: кризис Европейского союза, единая европейская валюта, европейская экономическая интеграция.

Европейский союз является экономическим и политическим объединением из 28 европейских государств. Это один из наиболее развитых центров в мире, который направлен на региональную интеграцию. Но хотелось бы отметить, что и Европейский Союз, как один из влиятельных участников мирового сообщества, сегодня имеет свои весомые проблемы. Среди них не только институциональные, миграционные, культурные, но прежде всего экономические, финансовые. Так, кризис стабильности единой валюты и экономического роста Европейского Союза является одним из наиболее значимых.

Вопросы юридических и социально-политических аспектов введения новой валюты, ее значения для европейского бизнеса и банковских систем рассматривали Д.Н. Курочкин [3], Е.Н. Муртазина [4], В. Я. Пищик [5], Т.А. Романова [6].

Единый внутренний рынок и переход к единой валюте начался в период председательства Жака Делора в 1980-е гг. Договор о Европейском Союзе, подписанный 7 февраля 1992 года в г. Маастрихт, официально провозгласил целью создание в рамках Европейского Союза единого экономического и

валютного союза (ЭВС). Результатом такого объединения стало проведение государствами-членами общей экономической и валютной политики и введение единой европейской валюты. И только с 1 января 1999 г. одиннадцать стран Евросоюза ввели единую валюту - евро. В течение 1999 - 2001 годов евро существовало в безналичном обращении, а наличный оборот обслуживали национальные денежные единицы, потерявшие самостоятельное значение. С 1 января 2002 года единая валюта введена в наличное обращение, а с 1 марта 2002 г. она стала единственным законным платежным средством на территории ЭВС, а национальные валюты утратили все свои функции. Европейский Союз - первая в мировой истории интеграционная группировка, члены которой построили экономический и валютный союз и ввели единую валюту [1.с.12]

Гарантом устойчивого экономического развития ЕЭС является Германия, в связи с чем появилось выражение «германизация Евросоюза», вызванный ростом определенных претензий на политическое лидерство в условиях явного – экономического. Такое лидерство не может не вызывать опасений и некоторого «раздражения» стран-членов Европейского Союза. Так, радикальную позицию заняла Великобритания. Она не только не участвует в валютной интеграции, шенгенских соглашениях и сотрудничестве органов полиции, но и планирует ослабить условия своего сотрудничества по результатам референдума, в котором граждане в июне 2016 г. поддержали выход Соединенного Королевства из Союза.

Экономический кризис среди пяти болевых точек Европейского Союза выделяет Т.А. Романова [6]. Причинами экономической нестабильности исследовательница считает 1) отказ стран-членов зоны единой валюты от монетарного инструмента воздействия на рынок, но сохранение свободы действий в определении фискальной политики, в стоимости рабочей силы и в социальной

политике; 2) несовершенная система контроля национальных финансов, создававшая возможности для фальсификаций в условиях разнообразия экономик государств ЕС; 3) отсутствие сближения стран-участниц зоны евро в сфере конкурентоспособности, производительности и стоимости труда, недостаточная синхронизация их экономических циклов.

Многие страны еврозоны имели проблемы с конкурентоспособностью своей экономики, а валютный союз дал всем членам еврозоны единую процентную ставку и отнял возможность корректировки валютных курсов. Это означало, что, если в стране наблюдается высокий уровень инфляции, то экспорт товаров будет дорожать, а страна уже не сможет девальвировать свою валюту [3, с.121].

Для решения экономических проблем по стабилизации экономики были приняты два пакета законодательных актов и Договор о стабильности, координации и управлении в экономическом и валютном союзе, которые ужесточили бюджетную дисциплину и макроэкономическое сближение.

Все эти шаги по укреплению валюты «евро» демонстрируют понимание европейским сообществом того, что стабильность «евро» является основой для внешнеполитической привлекательности Евросоюза. Хотя, современное развитие Евросоюза демонстрирует тот факт, что «евро» не стал валютой высокорисковых инвестиций, его экономика проигрывает технологическую гонку США, а промышленную – Китаю.

Широко известна метафора, в которой Евросоюз сравнивается с велосипедом, где надо все время крутить педали: чтобы интеграция сохранялась должны быть новые ориентиры и цели, углубление взаимодействия. [6]

Два государства - Германия и Франция, которые составляют «костяк» Европейского Союза, взяли на себя руководство по дальнейшей интеграции, возложив на своих налогоплательщиков бремя ответственности за спасение общего европейского дома. Однако специальный

советник парижского Фонда стратегических исследований Франсуа Хайсбург считает, что кризис в Греции вызван различием в подходах немцев и французов к совместному европейскому будущему. Берлин своей жесткой позицией показал, что для него экономика превалирует над политикой. Для Парижа, который любой ценой хотел оставить Грецию в еврозоне, напротив, важнее стратегические цели [8].

Григорий Тинский, анализируя проблемы Европейского Союза, утверждает, что кризис экономический плавно эволюционирует в политический. Проблема заключается в том, что не все готовы поступиться национальным суверенитетом в пользу Объединенной Европы. По словам ученого, спасение экономики Евросоюза, его финансовой системы и символа ее — общей валюты Евро, лежит в политической плоскости. Первыми в Европе эту мысль отчетливо сформулировали немецкие христианские демократы, принявшие на своем съезде в Лейпциге решения, без реализации которых спасательная миссия может оказаться невыполнимой. Предложенные партией Ангелы Меркель меры, предполагают суперинтеграцию ЕС, цена которых — суверенитеты национальных европейских государств [11].

Важным остается факт неприсоединения Великобритании, Дании и Швеции к еврозоне. Особенно важно, по словам В.Я.Пищика, то, что Лондон, главный на сегодня финансовый центр, находится вне еврозоны. И пока евро не сможет выйти на мировой рынок ценных бумаг в Лондоне, все попытки сделать евро мировой валютой будут малорезультативными [5].

В свою очередь, расширение рамок Европейского Союза происходит за счет стран Восточной Европы, имеющих более отсталую экономику по сравнению с западной социально-экономической сферой стран ЕС.

Председатель Еврокомиссии Жозе Мануэл Баррозо в своей речи в Европейском парламенте о положении дел в ЕС отметил, что кризис ЕС носит

системный характер. Хотя изначально он имел под собой экономические корни («безответственные практики в финансовом секторе, неустойчивый государственный долг и отсутствие конкуренции в некоторых государствах-членах»), его кульминацией стал кризис евро, который повлек за собой социальную и политическую дестабилизацию в ЕС. Председатель Еврокомиссии Ж.М. Баррозу отметил, что для преодоления системного кризиса Европа нуждается в проведении решительного курса, который не может быть основан на старых идеях [3].

Важным политическим фактором противостояния позиций по дальнейшей интеграции является вопрос вхождения ЕС в Трансатлантическое партнерство по торговле и инвестициям, которое лоббирует Вашингтон. Известный немецкий политолог Александр Рар в интервью EADaily предположил, что ЕС сейчас стоит перед судьбоносным выбором. Он может пойти по пути слияния с США в экономической и политической плоскостях, после чего Европа надолго станет «младшим партнером» США. Подписание соглашения о Трансатлантическом партнерстве станет важным шагом в этом направлении [7].

Анализируя макроэкономические показатели в ЕС, немецкий обозреватель Эрик Зюссе пришел к следующим выводам относительно последствия присоединения ЕС к трансатлантическому партнерству: Соглашение в течение первых 10 лет приведет к потерям европейского нетто-экспорта; вызовет снижение роста ВВП; спровоцирует падение трудовых доходов; приведет к потере рабочих мест [9].

Директором Центра глобальных проблем В.М. Сергеевым дан прогноз того, что нынешний кризис в еврозоне имеет долговременный характер. В целом, утверждает В.М. Сергеев, кризис в ЕС перерос масштабы чисто экономического и постепенно трансформируется в кризис доверия к политическим системам стран Евросоюза [10].

Таким образом, следует отметить, что начиная с Маастрихтских соглашений и

политики расширения ЕС на Восток, одним из основных факторов существования Европейского Союза является единая европейская валюта - «евро». В свою очередь, именно «евро» оказывает наиболее сильное влияние на развитие кризиса в ЕС. С одной стороны, европейская валюта существенно уменьшает издержки, связанные с конвертацией и нестабильностью локальных валют, а также - расширяется рынок, доступный для производимых внутри валютной зоны товаров. Хотя, с другой стороны - резко уменьшаются возможности для маневра в случае возникновения проблем в какой-либо национальной экономике и возрастает риск углубления кризисных явлений в Европейском Союзе.

«Объединенная Европа», первоначально образованная странами с развитой экономикой, начала быстро расширяться, преимущественно по политическим, а не по экономическим соображениям. В современном варианте ЕС представляет собой хаотичное образование из стран, существенно отличающихся по уровню развития: от высокоразвитых, куда входят Германия, Франция, Нидерланды до стран с незначительным экономическим потенциалом, таких как Греция и Португалия.

При этом, Европейский Союз является уникальным образованием в системе мировых отношений поскольку он имеет достаточно мощную экономическую и политическую силу, являясь крупнейшим в мире генератором мирового развития.

Список использованных источников.

1. Буторина О.В. Экономический и валютный союз ЕС :Международный аспект; [Электронный ресурс] // О.В.Буторина –Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/ekonomicheskii-i-valyutnyi-soyuz-es-mezhdunarodnyi-aspekt#ixzz4QXwQaLbu>
2. Баррозу Ж.М. Европейский Союз после кризиса: основные вызовы; [Электронный ресурс]/ Ж.М.Баррозу – Режим доступа: <http://alleuropalux.org/?p=5563>

3. Курочкин Д.Н. Евро: новая валюта для старого света: Проблемы становления и перспективы развития Европейского экономического и валютного союза / Д.Н. Курочкин. – Минск: Европейский гуманитар. ун-т, 2000. – 272с.
4. Муртазина Е.Н. Европейское сообщество: проблемы единого рынка, экономического и политического союза. – М.: ИНИОН, 1989. – 268 с.
5. Пищик, В. Я. Процесс становления евро: проблемы и перспективы; [Текст] / В. Я. Пищик // Деньги и кредит. –2001. – N 6. – С. 42-50
6. Романова Т. А. Кризисы Европейского союза и его будущее; [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://okoplanet.su/politik/politikmir/336460-krizisy-evropeyskogo-soyuza-i-ego-budushee.html>
7. Рар А. Будущее Европы — тесное сотрудничество с Евразийским союзом; [Электронный ресурс] / Рар А. – Режим доступа: <https://eadaily.com/ru/news/2015/05/23/aleksandr-rar-budushchee-evropy-tesnoe-sotrudnichestvo-s-evraziyskim-soyuzom>
8. РИА Новости; [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://ria.ru/world/20150716/1131796491.html>
9. Савин Л. 10 кризисов Европейского Союза// Информационно аналитический портал «Геополитика» [Электронный ресурс] режим доступа: <http://www.geopolitica.ru/article/10-krizisov-evropeyskogo-soyuza#.WC8odLKLQdU>
10. Сергеев В.М: Европейский кризис и пути его преодоления; [Электронный ресурс] / В.М Сергеев – Режим доступа: <http://viperson.ru/articles/sergeev-evropeyskiy-krizis-i-puti-ego-preodoleniya>
12. Тинский Г. Европейский кризис мутирует; [Электронный ресурс] / Г.Тинский – Режим доступа: <http://www.komitet.net.ua/article/79316/>

the European single currency - the Euro. The systemic crisis is due primarily to economic factors caused by the contradictions associated with the different levels of the economy of western and eastern European countries. The political component of the crisis lies in the different approaches of the political elites of the European Union's leading countries to a joint European future.

Key words: crisis of the European Union, the European single currency, European economic integration, economic and monetary union, the economic factor, the political factor.

*Рекомендовано до друку
к. і.н, доцентом – Г.П. Гребенніком*

Стаття надійшла в редакцію 24.01.2017.

Summary

Kolyada Yu.A. Crisis of the european union: economic and political elements.

This article discusses the crisis, which led to the instability of the economy of the European Union countries, the instability of

Ковальчук В. І.

**ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИЧНІ
ІННОВАЦІЇ» У ПОСТРАДЯНСЬКОМУ
НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ**

Стаття присвячена порівняльному аналізу наукового дискурсу щодо поняття та сутності політичних інновацій в пострадянській і, зокрема, російській та вітчизняній політології. Розглядаються підходи до концептуалізації поняття через визначення його результатів і процесуальні характеристики. Відмічені тенденції ототожнення понять як «новація» та «інновація», «інновація» та «політичне реформування», неточність критеріїв класифікації видів та типів власне політичних інновацій, невиправдане звуження кола його суб'єктів. Представлений авторський погляд щодо можливих шляхів подолання даних методологічних ускладнень.

Ключові слова: інновації, новації, політичні інновації, науковий дискурс, пострадянський науковий дискурс.

Кінець ХХ-початок ХХІ століття виявив безліч проблем, які мають ознаки абсолютної новизни і, відповідно, потребують нетривіальних підходів щодо їхнього вирішення. В умовах глобалізації майже усіх суспільних процесів, посилення нестабільності й кризового характеру розвитку світової політичної системи, окремих регіонів й національних держав формування інноваційного мислення і впровадження інноваційного типу суспільно-політичних трансформацій може стати альтернативою занепаду, руйнації та самознищення конкретних політій і людства в цілому.

Сьогодні розуміння суспільної еволюції та її політичної складової неможливе без тлумачення таких понять як нове, новація, нововведення, філософська рефлексія яких є досить поширеною серед мислителів і філософів минулого. Але й дотепер вживання зазначених категорій у

суспільствознавчій літературі є вкрай довільним і нечітким, що заважає з'ясуванню джерел появи й наслідків окремих інновацій, загального змісту політико-інноваційної діяльності, ролі та функцій певних суб'єктів інноваційних процесів, використанню корисних суспільно-політичних практик для демократичного оновлення політичних відносин в Україні. Саме з цього випливає актуальність й практична значимість теми дослідження, метою якого є аналіз наукових уявлень щодо феномену політичної інновації в зарубіжному й вітчизняному суспільствознавстві та визначення специфіки політичних інновацій в Україні.

Інновації в загальному значенні цього терміну розглядаються в порівнянні з явищем традиціоналізму в класичних роботах таких теоретиків суспільних змін та модернізації, як Р. Будон, Ш.Ейзенштадт, П. Штомпка, С. Хантінгтон та ін.. Започаткування досліджень суто політичної інноватики на пострадянському просторі здійснено завдяки роботам Л. Гордєєва, Е.Кірсанової, Л.Марценюк, В. Сергєєва, О. Сунгурова, М. Фоломєєва. Проте, більшість українських авторів розглядають політичні інновації у контексті модернізаційної теорії та практики сучасного реформування, не концентруючи увагу на змістовних аспектах самого поняття.

Дійсно, висвітлення проблематики суспільних інновацій у контексті теорій модернізації та соціальних змін є не тільки звичним, але й доцільним. Адже інноваційний характер розвитку відрізняє сучасні суспільства від традиційних. Проте, ще за часів формування ранніх концепцій модернізації, які віддавали перевагу техніко-економічним аспектам процесу оновлення суспільства, не розглядаючи політичні інновації як самостійне і специфічне явище. Початок такої практики розуміння поняття «інновація» ведуть від праць Й.Шумпетера. Саме він запровадив у західний науковий дискурс зазначену категорію, розрізняв поняття «винахід», «дослідження і розробки» та «інновація».

Він вважав, що винахід – це ідеї, які є корисними для бізнесу, але не обов'язково використовуються; дослідження і розробки – це науково-технічна діяльність, яка проводиться у виробництві і в державних чи громадських установах; інновації – це комерційне впровадження нової продукції чи нових засобів виробництва [13, с. 53].

Одними з перших прикладів вивчення конкретних політичних інновацій у західній науці були роботи Нельсона Полсбі та Вільяма Грина, які з'явилися у 80-ті роки минулого століття. Дослідження Н. Полсбі присвячено детальному аналізу появи у внутрішній та зовнішній американській політиці 14-ти нових інститутів і практик. В. Грін докладно розглянув умови формування інституту омбудсмену в середині 1960-х років у Великій Британії. На жаль, досліджень політичних інновацій такого рівню глибини та деталізації у вітчизняній політології ще немає. Більшого висвітлення феномен інновації знаходить в роботах з економіки, менеджменту, державного адміністрування і навіть педагогічних технологій.

Сучасне концептуальне осмислення феномену інновацій як таких на пострадянському просторі, зокрема, у Росії, є теж радше заслугою соціологів, економістів, фахівців з державного управління, а не політологів. Але на перетині їх інтересів вже з'явилася низка досліджень, в яких поставлено питання щодо самої сутності інновацій у їх співставленні з подібними або спорідненими поняттями «новація», «нововведення» тощо. Так, В.Л. Романов зауважує, що «новація» (нововведення) – це щось незвично нове, вперше створене або те, що виникає, запропоновано, заявляє про себе, але ще не закріпилося і не отримало широкого поширення. Відповідно, можна казати про інновіювання як процес введення, закріплення і поширення новації. А загальний інноваційний процес є таким, у ході якого новація проходить стадій зародження, прояву, інновіювання та рутинізації. Він може здійснюватися спонтанно (дифузія) або цілеспрямовано впроваджуватися з подоланням

несприйнятливості або активного опору рутинних структур. З цього варто зробити висновок, що інновація є результатом інновіювання, а критерієм перетворення новації у саме інновації є виникнення і закріплення нових якісних характеристик системи, яка завдяки цьому оновлюється [7]. Такої ж думки додержується Л. Гордєєв, підкреслюючи, що «інновації – це реалізовані нововведення незалежно від сфери застосування» [2, с.478].

Погоджуючись із результатами такого уточнення і розрізнення зазначених висхідних категорій, зауважимо, що у цілому воно ще не набуло широкого розповсюдження у науковій літературі. Наприклад, відомий російський вчений Ю. Яковець розглядає поняття інновації та нововведення як синоніми і тлумачить їх як внесення у різноманітні види людської діяльності нових елементів (видів, способів), що підвищують результативність цієї діяльності [14, с.10].

Російські автори, на нашу думку, вже достатньо просунулися щодо з'ясування узагальненого змісту поняття саме «політичні інновації». Автор однієї з перших дисертацій, захищених за цією темою на пострадянському просторі М.М. Ільчук розуміє під ними «творчий процес і результати запровадження нових форм, засобів і методів політичної роботи, а також прийняття управлінських рішень, що радикально змінюють такого роду процеси та зміна у зв'язку з цим мислення й свідомості людей, відмова від застарілих політичних традицій та норм» [3]. Е. Кірсанова визначає політичні інновації як запровадження нових видів відносин, інститутів, практик, в результаті чого відбувається зміна політичної системи» [4, с.17]. В. М. Кононов бачить у політичних інноваціях «цілеспрямовану діяльність держави, орієнтовану на підвищення ефективності й транспарентності політичної системи шляхом нововведень у різних напрямках державної політики» [5, с.118]. Тобто, ці автори надають категорії «політичні інновації» суто процесуально-діяльнісний зміст, при цьому, як правило, обмежуючи його свідомими діями лише суб'єктів державної влади.

У роботах одного з засновників російської політичної інноватики як самостійної наукової дисципліни О.Ю. Сунгурова, змістом інновацій у соціально-політичній сфері теж виступають, перш за все, «грамотні й добре підготовлені реформи, необхідні як для створення сприятливих умов щодо розвитку інновацій у бізнесі, так і для розвитку самої держави і громадянського суспільства» [10]. Фактично, і в цьому випадку мова йде скоріше про зміст державної інноваційної політики або шляхи впровадження політичних інновацій, а не про сутність самого феномену. Проте, слід додати, що в деяких наступних роботах зазначеного автора поряд з цим згадується дифузія та запозичення як можливі механізми виникнення інновацій в політиці. Важливим кроком щодо розширення й уточнення змісту досліджуваного феномену є також розробка ним проблеми суб'єктів політичних інновацій, до яких він відносить недержавні науково-експертні спільноти, «Фабрики думок» та інститути-медіатори (наприклад, інститут Омбудсману, громадсько-консультативні ради, громадські палати різного типу тощо), які виступають посередниками між владою та громадянським суспільством і продукують політичні інновації у вигляді певних ідей. З цього випливає, що вибір певної стратегії національного інноваційного розвитку має бути свідомим сумісним актом політичних еліт і освіченої громадськості.

Тож, дедалі стає все більш зрозуміло, що концепт «політичні інновації» можна трактувати у звуженому або більш широкому сенсі. Якщо ж розглядати інноваційну діяльність як характеристику цілісного типу суспільства, можна погодитися з думкою В. М. Сергієва, що успішне запровадження різноманітних інновацій (чи то грошей як засобу обміну, чи то виборів як засобу рекрутування політичної еліти) здійснюється тільки через централізовану діяльність політичної влади або боротьбу за новий порядок її організації [9, с.115]. Тобто, майже усі суспільно значущі новації, навіть у техніко-

технологічній сфері, потребують певного інноваційного середовища аби перетворитися у суто *ін*-новації. Створення ж належного середовища, безумовно, є справою держави і наділених владними повноваженнями політичних суб'єктів.

Вітчизняні політологи теж приступають до концептуалізації та класифікації політичних інновацій, але роблять це поки що доволі несміливо. Так, М. А. Фоломєєв, цілком присвятивши свою статтю даному питанню і надавши докладний огляд соціологічних та економічних концепцій інновацій, лише зазначає, що «ці концепції є універсальним інструментом для аналізу, зокрема й в політиці» [12, с.207]. Л. Бойко-Бойчук, у свою чергу, відзначає, що у сьогоденних дефініціях досліджуваного поняття існують досить широкі його тлумачення, а саме — інновація як а) нові ідеї, концепти тощо (перша група); б) процес здійснення змін (друга група); в) здійснення змін конкретно у поведінці людей (третья група). Класифікація визначень побудована у такий спосіб: одна група логічно продовжує іншу — від найширшого трактування до найвужчого» [1, с.19]. На нашу ж думку, у наведеній класифікації взагалі спостерігається змішування різних за своєю суттю понять — інновації як суспільного явища та його процесуально-діяльнісних аспектів, що є некоректним з методологічної точки зору.

Торкаючись цього питання, В. М. Сергієв звертає увагу на розповсюдженість доволі «наївних» класифікацій інновацій за сферами людської діяльності, у яких виокремлюються їх «наукові», «технічні» та «соціальні» типи. Тоді політичні інновації можна просто додати до цього списку, який ризикує стати занадто довгим з огляду на велике розмаїття видів, типів й підтипів таких сфер діяльності. До того ж деякі різновиди інновацій взагалі складно віднести до певних різновидів соціальної дії. Наприклад, виникнення (створення) нових релігій або релігійних рухів одночасно можна віднести до онтологічного конструювання, зміни

правил оперування реальністю і правил соціальної поведінки [9, с.117].

На думку українського автора Л.Тупчієнка політичні інновації поділяються на: генетичні – політичні ідеї, що формуються у відповідь на потреби різноманітних сфер життя суспільства; історичні – відображається запозичення політичних ідей з різних етапів вітчизняної і світової історії. Він справедливо зауважує, що інновації особливо притаманні перехідним соціумам, коли відходять у минуле попередні стереотипи, формується новий апарат політики, адекватний новому стану суспільства [11, с.234].

Сьогодні дослідники вже усвідомили, що «інноваційний розвиток політичної системи - це не що інше як зміна якості політичної системи, яка досягається не шляхом дрібних поліпшень, реформувань, удосконалень, модернізацій наявних політичних систем (політичного облаштування суспільства), а появою поруч з існуючою - альтернативної концепції політичного розвитку, що передбачає суттєві (революційні) політичні зміни, які призведуть до загальної зміни самої політичної системи. Якщо ж така концепція стає частиною концепції розвитку існуючої політичної системи, то можна вести мову про модернізацію, реформування тощо наявної політичної системи але жодним чином не про інноваційний розвиток. Отже, коли нове політичне бачення облаштування суспільства не перемагає, тоді настає рецесія і лише нові революційні зміни стають імпульсами до наступного інноваційного розвитку [6, с.82]. Нам уявляється, що, завдяки своєму дискусійному і нетривіальному характеру, така постановка проблеми діалектичного, а не прямолінійного зв'язку модернізації з інноваціями достатньо перспективна як у науковому, так і практичному сенсі.

У кінцевому підсумку можна констатувати, що зміст поняття «політичні інновації» залишається недостатньо з'ясованим. В залежності від об'єкту і предмету дослідження інновації розглядають або як сам складний процес інновіювання, або (у більш вузькому значенні) як його результат. Шляхом до

узгодження даного концепту може бути відмова від ототожнення понять «новація» та «інновація». Подальшого вивчення потребує питання щодо класифікації видів і типів політичних інновацій на основі чітко визначених критеріїв. Поряд з цим аналіз наукової літератури засвідчує, що в політичній науці пострадянських країн поступово формується новий дослідницький напрямок – політична інноватика, предмет якої набуває все більшої самостійності, а проблематика стає все більш широкою. Цьому сприяє той факт, що політична інновація як динамічний концепт, може стати в нагоді, зокрема, і при вивченні виникнення та запровадження політичних інститутів, і проблем здійснення державного управління на основі нових принципів розробки й прийняття політичних рішень, і розуміння спонтанної творчості масових соціальних суб'єктів і громадських рухів, яка виявляється сьогодні додатковим джерелом нових політичних ідей і практик і має стати основою щодо вироблення політичних стратегій інноваційного розвитку суспільства в умовах радикальної трансформації суспільства.

Список використаної літератури:

1. Бойко-Бойчук Л.В. Поняття «соціальна інновація»: типи визначень, приклади застосування /Л.В. Бойко-Бойчук //Наука та інновації. - 2009. - Т. 5, № 3. - С. 94-99.
2. Гордеев Л. И. Инновации в контексте современной политологической теории /Гордеев Л. И. // European Social Science Journal (Европейский журнал социальных наук). - 2013. - № 1. - Том 2. - С.476-480.
3. Ильчук Н.Н. Политические инновации: их сущность и роль в условиях обновления общества / Ильчук Н.Н. //Автореф. дисс... канд. филос. наук. М., 1991. / [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://cheloveknauka.com/politicheskie-innovatsii-ih-suschnost-i-rol-v-usloviyah-obnovleniya-obschestva#ixzz4a5TjmEli>
4. Кирсанова Е.Г. Инновации как политологическая категория /Кирсанова Е.Г. // Вестн. Московского ун-та. –

- Сер.12. Политические науки. – 2012. – №1. – С. 15-25.
5. Кононов В.М. Инновационная политика и политические инновации как фактор состоятельности и конкурентоспособности современных государств /Кононов В.М. //Вестн. Тамбовского ун-та. Серия: Гуманитарные науки. 2014. Вып. 11(139). - С. 116-122.
 6. Марценюк Л.В. Інноваційний розвиток суспільства як об'єкт політологічного аналізу/Л.В. Марценюк //Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова Випуск 6, 2011. - С. 79-84.
 7. Романов В.Л. Инновационный прорыв в будущее: диспозиция государственного управления//Инноватика гос. управления: прорыв в будущее. Материалы Межд.научно-практической конференции. - М.: Изд-во «Прспект», 2006. – Режим доступа: <http://spkurdyumov.narod.ru/romanovvle.htm>
 8. Сергеев В.М. Инновации, демократия и логика конкуренции /В.М. Сергеев //Полис. - 2000.- №1. - С. 108 - 113.
 9. Сергеев В.М. Инновации как политическая проблема /В.М. Сергеев //Полития. - 2008. - № 1 (48). - С. 114-125.
 10. Сунгуров А.Ю. Инновации в социально-политической сфере. Курс «Политические инновации» Лекция 3. – Презентация / А.Ю. Сунгуров / [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.myshared.ru/slide/110478/>
 11. Тупчієнко Л. С. Іновації політичні /Л. С. Тупчієнко //Політологічний енциклопедичний словник /Упорядн. В.П. Горбатенко; За ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка.– 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
 12. Фоломеев М.А. Концептуалізація політичних інновацій у сучасному українському політичному процесі /Фоломеев М.А. //Вісн. Харківського нац. ун-ту ім.В.Н.Каразіна. – N885: Серія: Питання політології. Вип.16 . – 2010 . – С.201-207.
 13. Шумпетер Й. Теория экономического развития. /Й. Шумпетер - М.: «Прогресс», 1982. – С.455.
 14. Яковец Ю. Многоликость инноваций /Ю. Яковец //Эпохальные инновации 21 в. — М.: Экономика, 2004. — С. 9—19.

Summery

Kovalchuk V.I. – The concept of «political innovation» in the post-Soviet scientific discourse – Odessa Mechnikov National University

The article is devoted to the comparative analysis of scientific discourse about the concept of innovation in the post-Soviet political and, in particular, russian and domestic political science.

Actuality of this research conditioned in transition of mankind due to innovation and information stage of development, the growing role and importance of innovation as in certain societies and in the global environment. The purpose of this work is to explore the development of scientific understanding of the phenomenon of political innovations in foreign and domestic social sciences and determine the specificity of political innovations.

The practical significance of the topic increases at the exacerbation of the political processes in the international arena, complexity of selected model of political and social development in the crisis of society.

Key words: novation, innovation, policy innovation, scientific discourse, post-Soviet scientific discourse.

*Рекомендовано до друку
к. політ. н., доцентом Степановою Н.Є.*

Стаття надійшла в редакцію 06.03.2017.

Топчіу А.

ПОЛІТОЛОГІЧНА ВІСЬ «СХІД-УКРАЇНА-ЗАХІД»: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ЧИННИК

У статті викладені результати порівняльного дослідження властивостей соціокультурних особливостей на Сході, Заході та Україні.

Ключові слова: політологічна вісь; політична культура; глобалізація; соціокультурний чинник.

При порівнянні і узагальненні фактичного матеріалу, накопленого в сфері політичного знання, стає можливим усвідомлення загальної закономірності і тенденції розвитку політичної сфери суспільного життя, умови стабільності функціонування політичних систем в різних умовах, фактори, що підвищують ефективність функціонування механізмів влади і управління, методи, що забезпечують найбільшу ймовірність мирного вирішення конфліктів, успішність електоральної діяльності. Проблема полягає у протиріччі між сприйняттям політичного устрою в різних регіонах світу.

Під час підготовки матеріалів статті було проведено аналіз досліджень і публікацій з обраної теми в сучасній політичній науці. Питання протікання політичного процесу в сучасній Україні висвітлені в роботах Волинського А.К. [2] та ін. Дослідження Л.М. Єфімової [3] дали можливість проаналізувати політичну культуру сучасних держав Азії та Африки. Еріх Фромм [7] одним з перших розкрив патологічні процеси, якими володіє людина, а М. Вебер [1] визначив «мораль успіху», яка супроводжує людину Заходу.

Об'єктом дослідження є політичний устрій Сходу, Заходу та України.

Предметом – вплив соціокультурного чинника на формування та сприйняття політичного устрою в країнах Сходу, Заходу та Україні.

Мета дослідження – розглянути роль та вплив соціокультурного фактору на формування та устрій політичного життя на Сході, Україні та Заході. В розкритті поставленої мети дослідження визначені наступні завдання: визначити, яку роль відіграють такі процеси як глобалізація та політична культура в політиці; визначити специфіку формування та дотримання політичного устрою в країнах Сходу та Заходу; визначити основні тенденції сучасного політичного процесу України в умовах становлення політичної системи.

Доречно віддати належне такому явищу як «глобалізація». Дане явище охопило важливі сфери економічної, політичної, культурної та релігійної інтеграції та уніфікації. Феномен глобалізації більшість західних політологів сьогодні схильні розглядати крізь призму вестернізації, не сумніваючись у тому, що західні цінності цілком гідні стати "загальнолюдським надбанням". Наприклад, Пітер Бергер підкреслює: "Зароджується світова культура, і вона за своїм походженням і змістом, безумовно, американська". [4; с. 9]

Велику роль в процесі модернізації зіграв соціокультурний аспект. «Культура - це все те, що не є природою, а зроблено руками і розумом людини». Разом з тим, слід зазначити, що політична культура - це не просто частина загальної культури, її реальні межі тим більше ширше поняття «світогляд»; вона не зводиться до філософських, політичних, правових, релігійних та інших переконань та ідеалів людей (хоча все це важливі складові політичної культури), вона містить в собі як матеріальні і квазіматеріальні, так і духовно-інформаційні та емоційно-психологічні компоненти. [5; с. 86]

Соціокультура – це не тільки стан культури, а й процес діяльності, через який реалізуються соціальні сили суб'єктів. Завдяки культурі і через культуру відбувається зняття соціального в економічному, політичному, ідеологічному і т.д. Зрозуміло, що існує і зворотний зв'язок. Важливий показник розвиненості соціокультури – здатність владних структур до співпраці, а необхідна умова -

взаємна повага і високий професіоналізм суб'єктів політики, в тому числі рядових чиновників. [6; с. 25]

Наприкінці XX - початку XXI століття в Україні відбулися масштабні інституційні зміни: була реорганізована система вищих органів державної влади, склалася багатопартійна система, почав формуватися приватний сектор економіки тощо. В Україні з'явилися структурні ознаки громадянського суспільства. Але одночасно з'явилася повна нездатність залучити до своєї діяльності населення і, тим самим, впливати на процеси, які відбуваються в суспільстві.

Особливий інтерес для українців, які живуть і в Європі, і в Азії, являє розгляд загальних і відмінних рис східної та західної політичних культур, зіставлення їх з українськими політично традиціями і цінностями. Для цього використовується ключове поняття "політологічна вісь". Цей термін обраний не випадково: по-перше, він вказує на складний, взаємозалежний характер сучасного політичного світу, наявність в ньому геополітичних, соціокультурних і цивілізаційних магістральних напрямків, що визначають світовий розвиток; по-друге, він нагадує про історичну долю України бути причасною до обох типів політичної культури, відчувати їх дію на собі і впливати в тому і в іншому напрямку; по-третє, цей термін свідчить про те, що минуле, теперішнє і майбутнє політичної взаємодії Сходу і Заходу неможливе без безпосередньої участі в ньому України як незалежної держави і ключового суб'єкта міжнародних відносин.

До числа загальних рис, властивих політичним культурам різних країн і континентів, слід віднести: 1) фактори, що лежать в основі їх формування; 2) основні закономірності розвитку політичних; 3) сутнісні моменти; 4) загальні планетарні проблеми обумовлюють необхідність політичної взаємодії, вироблення загальних політичних позицій і норм, створення постійних політичних інститутів та механізмів для їх вирішення.

Соціокультурні особливості Сходу, Заходу і України зумовлені природно-кліматичними та географічними умовами, релігійними і національними чинниками, історично склалася соціально-економічними укладами і духовно-моральними засадами, звичаями і традиціями своїх народів.

Неприйняття реальності на Сході може виразитися в відмові людини від світу, зануренні в недіяння, пошуку причин доконаного в самому собі на шляху самовдосконалення. На Заході людина намагається сама змінити ситуацію, активно діє для перебудови навколишнього світу, використовуючи для цього всі легальні способи. Українець спочатку осмислює, потім терпляче чекає, коли все зміниться на краще, потім шукає винних і, нарешті, коли настає межа терпінню, то, або бунтує і намагається відновити справедливість будь-якими засобами, або махає на все рукою і продовжує працювати для сім'ї та держави. В Україні людина має різні соціально-економічні, а значить, і політичні можливості виходу на рівень залежності і незалежності від центральної політичної громади та її лідерів – саме цим визначається її вплив на сучасний політичний процес в Україні. [2; с. 466]

Західні політичні традиції відображають ставлення людини до держави і права як необхідне явище, створене для впорядкування і забезпечення прав і свобод індивідів, як засобів захисту власності, свободи підприємницької діяльності. Розглядаючи державу як партнера на споживчому ринку політичних послуг, суб'єкти політики вважають за краще змагальний тип участі у владі, різноманіття форм політичного життя, дотримання правил гри, примат загальнодержавних установлень перед місцевими та груповими.

Багато дослідників саме такий принцип взаємодії людини з державними структурами ставлять в приклад країнам, що розвиваються. Але нерідко можна зустріти і протилежну точку зору. У зв'язку з цим Еріх Фромм одним з перших поставив діагноз "моноцеребральної

кібернетичної людини", назвавши його артистом – хворою особистістю хворого світу... Якщо патологічні процеси поширюються на все суспільство, то вони втрачають індивідуальний характер: тоді вся культура налаштовується на цей тип патології та знаходить шляхи і засоби для її задоволення. [7; с. 467-468]

Український політичний менталітет містить вельми суперечливі відчуття і уявлення про державу та право, які, як не дивно, можуть іноді уживатися в одній людині. З одного боку, держава політично сприймається як могутня держава, яка об'єднує та стоїть на сторожі всіх. З іншого боку, ставлення до держави і права несе негативний характер, люди бачать в них установи силового, примусового порядку, а в чиновниках егоїстів, які влаштовують лише свої справи. У той же час невір'я в політичні інститути поєднується з всепрощенням державі як явищу трансцендентному. В даний час все більше міцніє тенденція, яка характеризує поворот мислячих і політично активних українців до облаштування держави власними руками через цивілізовані форми політичної участі з використанням своїх прав, свобод і обов'язків.

Ставлення держави до окремої людини на Сході відбивається в переконаності харизматичних лідерів в тому, що все, що б вони не робили, йде від Всевишнього і тому ніякого контролю і ніякої відповідальності на землі вони не несуть перед індивідом. Цьому сприяють авторитарні типи правління, корпоративна структура суспільства, сильний вплив релігійних канонів. Але все ж не можна не погодитися з Л.М. Єфімовою, яка пише наступне: «Політична культура сучасних держав Азії та Африки являє собою химерне переплетення рис і елементів, інститутів, стереотипів мислення, норм і звичаїв, традиційних для афро-азіатських народів, із запозиченнями з теорій і практики західного світу. Таке переплетення у всіх компонентах політичних систем Сходу – структурі зовнішніх органів влади та механізм їх функціонування, діяльність політичних партій і громадських організацій,

політичному мисленні і поведінці лідерів і мас». [3; с. 29]

На Заході державна влада відчуває себе відповідальною перед особистістю, усвідомлює підпорядкованість і свою тимчасовість перед добре організованим, структурованим громадянським суспільством. Держава заохочує створення різних механізмів реалізації прав громадян, строго проводить політику поваги до законів і судових рішень.

Етос політичної культури Заходу найбільш повно розкриває агресивна тональність "моралі успіху": нестримне прагнення до вершин успіху, благополуччя і процвітання у всіх сферах суспільного життя. Не випадково М. Вебер запропонував термін "специфічно буржуазний професійний етос": "Ми зобов'язані закликати всіх християн до того, щоб вони наживали стільки, скільки можна, і зберігали все, що можна, тобто прагнули до багатства". [1; с. 201-202]

Сучасна українська держава проголосила себе демократичною правовою державою, а людину, її права і свободи – найвищою соціальною цінністю. Визнання, дотримання і захист прав і свобод людини і громадянина – обов'язком держави. Від декларації до реальності значна відстань, але якщо кожен з нас докладе до цього свій розум і руку, це стане реальністю.

Таким чином, соціокультурний аспект в політиці, будучи, продуктом суспільної еволюції, залежить від рівня зрілості політичної системи в цілому, від характеру політичного режиму і форми правління, в свою чергу надають серйозний вплив на стабільність, або змінність, політичних систем та їх інститутів на хід і темпи політичного розвитку і модернізації.

Список використаних джерел:

1. Вебер М. Протестантська етика та дух капіталізму / Вид.: Іст-Вью. – Івано-Фран., 2002. – С. 201-202.
2. Волинський А.К. Актуальні проблеми визначення специфіки політичного процесу в період суспільно-політичних трансформацій // Держава і право: Зб. наук. пр. – К.: Ін-т держави і

права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. – Вип. 18. – С. 466.

3. Єфімова Л.М. Особливості формування політичної культури сучасного Сходу / Л.М. Єфімова // Політична культура країн Азії та Африки. / М., 1996. – С. 29.

4. Багатолика глобалізація / [Під ред. П. Бергера та С. Хантінгтона; Пер. з англ. В.В. Сапова під ред. М.М. Лебедевой]. – М.: Аспект Пресс, 2004. – С. 9.

5. Політичні системи и політичні культури Сходу / [Під ред. проф. А.Д. Воскресенського. – 2-е вид. перераб. та доп.]. – М.: АСТ: Схід-Захід, 2007. – С. 48.

6. Тюгашев Е. А. Соціокультурний підхід: епістемологічний статус і зміст // Соціальні взаємодії в транзитивному суспільстві. Вип. XIII / [Під ред. М. В. Удальцової]. – Новосибірськ, 2011. – С. 25.

7. Фромм Е. Анатомія людської дедуктивності / Е. Фромм / [Пер. з англ. Е.М. Телятнікова, Т.В. Панфілова] / Вид.: АСТ, 2004. – С.467-468.

Summary

Topchiu A. – Politological axis "East-West-Ukraine": socio-cultural aspects – I.I.

Mechnikov National University

For formation and carrying out the political science axis of "East-Ukraine-West" is taken as a basis for socio-cultural aspect. This aspect is a continuous process of succession and spread of cultural values, traditions, customs and social roles. Culture is an integral part of any society, as it has a great influence on the formation of various spheres of life in the state, the more political. Thus, the subject of this study is the impact of social and cultural factors on the formation and perception of the political system in the East, the West and in Ukraine.

In preparing the materials of the article was the analysis of research and publications on selected topics in modern political science. Question occurrence political process in modern Ukraine highlighted in the work of Volynskiy and others. Research Efimova made it possible to analyze the political culture of the modern states of Asia and Africa. Erich Fromm opened one of the first pathological

processes available to the person and translates this disease on society and Weber defined the "morals of success" that accompanies a man of the West.

Thus, the socio-cultural aspect in politics, being a product of social evolution depends on the level of maturity of the political system in general, the nature of the political system and form of government, in turn, provide a major impact on the stability or variability, political systems and institutions for progress and the pace of political development and modernization. It is important that all political cultures reflected awareness of the need to preserve peace on Earth, ensuring further development of civilization that provides multiversion future.

Keywords: political science axle; political culture; globalization; socio-cultural factors.

*Рекомендовано до друку –
док.філос.н., проф. Попков В.В.*

Стаття надійшла в редакцію 12.03.2017

Мілошова Д.

ЦЕНзуРА ТА ЦЕНзуРУВАННЯ В ЄВРОПІ: ІСТОРИЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

В статті представлено аналіз історичного розвитку цензури як політичного інструменту в країнах Європи та визначення його соціально-культурного та політичного значення. Простежено особливості історичного розвитку цензури в країнах Європи. Проаналізовано опозиційні уявлення щодо цензури як форми обмеження та щодо цензури, як інструменту забезпечення соціально-культурної стабільності. Автор аналізує також поняття «цензурування» та «самоцензурування», аналізує форми цензури.

Ключові поняття: цензура, цензурування, самоцензура, політичний інструмент, пропаганда, обмеження свободи, забезпечення стабільності.

Українській дослідник Юрій Шеляженко в статті «Світ мовчунів, або Корупція починається з цензури» 2016 року написав: «Корупція і цензура починаються із нашої недовіри та нетерпимості. Тому, щоб побороти корупцію, ми маємо більше слухати себе, ніж авторитетів, і більше довіряти один одному та терпіти інакших. Корупція буде переможена не розстрілами хабарників, а зняттям цензури з голосу совісті. Еліта хоче купити все, але ніколи не купить чесне слово. Чесне слово дорожче за гроші, сильніше, ніж цензура і корупція. І тому я вірю, що світ мовчунів колись наважиться сказати правду – кожен свою! – так гучно таз такою довірою один до одного, що всі елітні монополії полетять шкереберть і люди нарешті житимуть вільно, без цензури та корупції, а головне – по совісті, а не по піраміді Маслоу» [9]. Журналіст висловився за зняття цензури в Україні, за знищення практики «темників», за знищення «політичних обмежень» на свободу висловлювань. Його стаття викликала значний резонанс – такий самий, який викликає діяльність французького

щотижневика «Charlie Hebdo». Отже, проблема цензури та цензурування в Україні, як і в інших країнах Європи, має неабияку актуальність.

Проблеми розвитку «цензурування» та впровадження «цензури» є предметом аналізу таких дослідників як Н. Вовк [1], Т. Горяєва [2], Л. Лебедев [4], І. Левченко [5], Я. Мельничук [6], Ю. Пічугіна [7], О. Сохар [8], Ю. Шеляженко [10] та ін. Вони аналізують доцільність цензурування та його сучасні форми. Ми також вирішили визначитися щодо цензури як до «політичного інструменту», розглядаючи історію його виникнення та сучасного впровадження. Отже, **метою даної статті** став аналіз історичного розвитку цензури як політичного інструменту в країнах Європи та визначення його соціально-культурного та політичного значення.

Відомо, що термін «цензура» (від лат. «censura» - «суворе судження, суворий розбір, вимоглива критика») означає систему державного нагляду за змістом і розповсюдженням інформації, друкованої продукції, музичних і сценічних творів, творів образотворчого мистецтва, кіно і фото творів, передач радіо і телебачення, веб-сайтів і порталів, в деяких випадках також приватного листування, з метою обмеження або недопущення поширення ідей і відомостей, визнаних владою небажаними [9]. Цензурою називають також органи світської чи духовної влади, що здійснюють такий контроль. Цензура є функцією будь-якої держави, що реалізує систему заборон і обмежень, а також механізм пропаганди [4]. На противагу цьому, в громадянському суспільстві виступають за необмежену дію громадського і правового забезпечення свободи слова.

Окрім, цензури, в культурно розвинених соціально-політичних системах дослідники відстежують розвиток феномену «самоцензури», як свідомого самообмеження особи чи автора в оприлюдненні інформації на основі якихось власних міркувань (наприклад морально-етичних обмежень або внутрішнього конформізму), або з страху бути покараним за порушення цензурних правил.

Самоцензура з міркувань конформізму або страху є одним з характерних проявів деформації громадянського суспільства [5].

Дослідники відзначають істотну різницю між цензурою в демократичних і тоталітарних державах. У демократичній правовій державі цензура спрямована, перш за все, на збереження соціально-культурної злагоди та розвиток «самоцензурування» в суспільстві. Така цензура не стримує розвиток політичного ладу. І навпаки, у тоталітарній державі цензура є інструментом збереження політичного ладу його «консервації». Вона спрямована на обмеження свободи слова опозиції під приводом «забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки країни», адже у тоталітарній державі – головний ворог – це «інакомислення».

Витоки цензура бере з часів античності, коли група людей, яка контролювала владу і майно, стала нав'язувати свою волю іншим. Однак, античність, що дарувала світові «демократичний взірєць» розвитку більш демонструє повагу до свободи слова ніж до цензурування. Так, в стародавній Греції критика і політична сатира були звичною справою: Аристофан виставляв на посміховисько найвидніших громадських діячів, наприклад стратега Клеона, «перед яким нещасний народ пускає зі страху вітри». Дістається від Аристофана і Сократу, який в «Хмарах» зображений комічним персонажем, якого оточують «негідники блідопикі, шахраї, нечисть босонога». Не було в Афінах і всеохоплюючої моральної цензури: комедії того ж Аристофана рясніють різноманітними грубими словами» [3].

Проте, випадки цензури траплялися. Так, дослідниця К. Куле вказує, що «відомі три випадки цензури – по відношенню до Анаксагору, Протагору і Сократу» [3]. Перший був звинувачений Клеоном в лукавстві за те, що називав сонце розпеченою брилою. Справа, однак, схоже скоріше на політичну помсту, ніж на справжню цензуру: Анаксагор був близький до Перикла, ворога Клеона. Що ж стосується Протагора, його засудили за

одну з праць, початок якої наводить Діоген Лаерцій: «Про богів я не можу знати, чи є вони, чи немає їх, тому що занадто багато перешкоджає такому знанню, - і питання темне і людське життя коротке». За такий початок афіняни вигнали його з міста, а книги його спалили на площі, через глашатая відібравши їх у всіх, хто мав». Ще більш серйозним є випадок Сократа. Хоча він нічого не написав, процес над ним і винесений в 399 р до н.е. вирок рівнозначні цензурі того, що представляло собою його навчання протягом більш ніж двадцяти років. І засудили його ні при олігархічному правлінні, але, навпаки, коли демократія була відновлена». І це викликає роздуми щодо «демократії» та її «взірцевості». Отже, всі описані цензурні випадки відносяться до «образи почуттів віруючих» і цензури як «політичного інституту» ще не було, хоча як феномен-інструмент час від часу запроваджувався. На це вказує і те, що переслідувань за розповсюдження недостовірної інформації на той час не існувало, а важливим напрямом збирання інформації були чутки. У Давній Греції навіть існувала богиня – покровительниця інформації – Чутка або *Feme* (*Fama*), в якій було сто вух та сто очей [3].

Саме слово «цензура» виникло в Стародавньому Римі, бо походить від латинської- «*sensus*», що означало періодичну оцінку майна для поділу людей на стани. Друге значення було пов'язане з поділом за правом користування привілеями громадянства. Так, на думку Горяєва, цензор стежив за благонадійністю політичної орієнтації громадян.

Період церковної Реформації також відрізнявся нетерпимістю до інакомислення. Європейське суспільство того часу було заражене ксенофобією, а влада підтримувала церковну цензуру адміністративними, судовими і силовими заходами. Але, вже тоді були критики цензури, наприклад, П'єр Абеляр, Еразм Роттердамський і Мішель Монтень і її прихильники – Мартін Лютер і Томмазо Кампанелла.

В епоху Просвітництва філософи і політики проголошували ідеї свободи

слова, друку і зборів. Британський філософ Томас Гоббс вважав, що якщо церковна заборона не підтверджена державним законом - він не більше ніж порада. Поет Джон Мільтон, виступаючи в англійському парламенті 16 червня 1643 р. вперше розглянув особливості цензури як суспільного інституту. Його трактат «Ареопагітика» наблизив скасування цензури в Англії, що сталося в 1695 році.

Більшість мислителів Нового часу (наприклад, Б. Констан, Д. С. Мілль, А. де Токвіль) вважали, що через зміни історичних умов громадська думка почала виконувати цензурні функції. До середини ХІХ ст. попередня цензура була скасована в більшості країн Європи.

У ХХ ст. було створено Міжурядову раду Міжнародної програми розвитку комунікації ЮНЕСКО, а міжнародним законодавством (ст.10 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.; ст. 18-19 Міжнародного пакта про громадянські та політичні права 1966 р.) було передбачено попередню цензуру лише у виняткових обставинах, таких, як загроза національним інтересам держави [2; 7]. Однак, деякі країни, які ратифікували міжнародні договори, що стосуються свободи слова, продовжують контролювати усне та писемне слово, ведуть боротьбу з «громадськими», тобто «недержавними» засобами масової інформації, запроваджують «темники» як «державний інструктаж» щодо висвітлення певних подій. Так, навіть в ХХІ ст. відбувається обмеження прав на вільне висловлювання особистісної думки, порушуючи свої закони щодо підтримки опозиції.

У 1988 р. британський письменник індійського походження Салман Рушді видав книгу «Сатанинські вірші». Ісламські організації визнали її богохульною і блюзнірською. У 1989 р. духовний лідер Ірану аятолла Хомейні засудив письменника до смерті і закликав мусульман світу виконати цю фетву. На 2015 р. смертний вирок за літературний твір щодо Рушді не скасовано і письменник живе під охороною спецслужб.

Однак, навіть у найбільш ліберальних європейських країнах існують ті чи інші цензурні обмеження, пов'язані з обмеженням демонстрації насильства і тим більше закликів до нього, віковими обмеженнями для інформації сексуального характеру та ін. Так, згідно з Європейською Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. допускається обмежувати свободу преси з міркувань національної безпеки або для встановлення громадського порядку.

Так, у Великобританії лише 13 грудня 2013 р. влада зняла 165-річну заборону на публікації у пресі закликів до скасування монархії. Раніше публічні висловлювання на користь повалення корони прирівнювалися до державної зради, а порушнику загрожувало довічне тюремне ув'язнення. Стаття, яка передбачає покарання за подібний злочин, була включена в законодавство Королівства ще в 1848 р., однак не застосовувалася з 1879 р. У 2010 р. газета «Гардіан» оскаржувала цю статтю в суді на підставі порушення Європейської конвенції про права людини. Скасуванню статті сприяло те, що воно не змогло отримати гарантії не переслідуватися за законом в разі референдуму про майбутнє монархії. Між тим, у країні зберігається моральна цензура: за Законом про непристойні публікації (Obscene Publications Act, 1959) поширення непристойних публікацій карається штрафом або тюремним ув'язненням до трьох років, а за Законом про сексуальні злочини (Sexual Offences Act, 2003) заборонені дитяча порнографія і зоофілія. Важливу роль в обмеженні свободи слова грає закон про наклеп. Людина, яка вважає себе ображеною публікацією може подати на видання в суд і вимагати грошової компенсації. Також згідно із законом заборонено розголошувати державну таємницю.

Що ж до цензури у телекомунікаційній сфері, то у 2001 р. у Великобританії був утворений державний медіарегулятор Ofcom (Управління з комунікацій) - орган, який регулює діяльність телекомунікаційних компаній, що здійснюють свою діяльність в цій

країні. Цей орган займається наглядом за дотриманням Мовного кодексу, приймає скарги від телеглядачів, виносить попередження в разі порушення норм кодексу і законодавства, може застосувати до правопорушників санкції, також відкликати ліцензію.

Продукцію кіноіндустрії у Великобританії розподіляє Британська комісія з класифікації фільмів (BBFC) за допустимим віком перегляду. Фільми з максимальною категорією R-18 продаються лише особам старше 18 років і транслюються лише в кінотеатрах, що мають спеціальний дозвіл. Весь трафік британських провайдерів проходить через спеціальну систему фільтрації контенту. При цьому користувачам видається повідомлення «URL не знайдено».

Відомим є факт заборони виступів ірландських націоналістів на британському телебаченні і радіо, відомий як «Обмеження в телерадіомовленні Великобританії 1988-1994 років» (англ. 1988-1994 British broadcasting voice restrictions). Йдеться про заборону не лише трансляції виступів ірландської націоналістичної партії Шинн Фейн, але й Лоялістів Ольстера і ірландських республіканців (ІРА), введений 19 жовтня 1988 р. міністром внутрішніх справ Великобританії Дугласом Хердом. Заборона поширювалася на 11 організацій і діяла під час сплеску насильства в Північній Ірландії. Але британські телерадіокомпанії обходили заборону, висловлюючи невдоволення нею, оскільки Великобританія, на їхню думку, ставала в один ряд з країнами, де переслідували журналістів. У січні 1994 р. Ірландія скасувала свій закон про заборону телерадіовиступів Шинн Фейн, і під тиском громадськості 16 вересня 1994, в дні перемир'я між ІРА і британською владою, британську заборону також було скасовано.

Прикладом дії цензури сьогодні є, наприклад, обмеження щодо надання вільного доступу до версії комп'ютерної гри 2009 року «Call of Duty: Modern Warfare 2» - «Ні слова російською» (англ. No Russian), що отримала скандальну

популярність. В грі російські терористи (ультранационалісти) розправляються в московському аеропорту з мирними громадянами, співробітниками поліції і ФСБ. Передумовою скандалу стало те, що гра нагадує події 30 травня 1972 р., які відомі під назвою «Бійня в аеропорту Лод», коли бойовики Червоної Армії Японії влаштували теракт в ізраїльському аеропорту міста Лод. Гра призвела до обговорення в Палаті громад та викликала критику релігійних лідерів на каналі BBC One, в обговоренні того як насильство, показане в іграх, впливає на суспільство. Внаслідок цього BBFC присвоїв грі рейтинг «для осіб від 18 років».

Цензуру у Німеччині ілюструє параграф 86а Кримінального кодексу країни (нім. § 86a (Strafgesetzbuch)) щодо заборони використання символіки неконституційних організацій» (нім. Verwenden von Kennzeichen verfassungswidriger Organisationen). Кримінальний Кодекс є основним актом, що забороняє використання нацистської символіки, як то: прапорів і гербів Третього рейху, його символіки, уніформи, слоганів і форм вітання. У 2005 р. було поставлено питання про те, чи вважати перекреслені свастику символом антинацизму або ж визнати її такою, що порушує закон. В 2005 р. поліція конфіскувала продукцію магазинів серії «Nix Gut Records», серед яких були товари з символікою перекресленою свастики і свастики, роздрібленої після удару кулаком. У 2006 р. поліція навіть почала переслідувати антифашистів, що із захопленням зустріли праворадикальні партії. Однак 17 березня 2006 проти подібних заходів виступила депутат Бундестагу Клаудія Рот, яка заявила, що антифашисти допомагають підтримувати конституційний порядок в країні. 15 березня 2007 Федеральний Суд Німеччини виніс рішення, за з яким антифашистську символіку остаточно викреслили зі списку підозрілої або незаконної.

За рішенням Федерального Конституційного Суду у Німеччині заборонені партії:

Соціалістична рейхспартія (1952), Комуністична партія Німеччини (1956), Націонал-соціалістичний рух Німеччини / Партія робочих (1982), Фронт активістів націонал-соціалізму / Національні активісти (1983), Німецька альтернатива (1992), Націоналістичний фронт (1992), Вікінг-югенд (1994), Вільна німецька робітничка партія (1995), Blood and Honour: відділення в Німеччині (2000). Незважаючи на ретельно проведену політику денацифікації, порушення цього закону в Німеччині трапляються часто. Так, в німецькій армії щорічно, незважаючи на заборону, зустрічаються випадки використання нацистського привітання. На футбольних матчах чемпіонату Німеччини фанати вигукують нацистські гасла або вивішують банери з символікою неонацизму, хоча клуби-покровителі намагаються боротися з подібними явищами. А відтак, цензура неонацизму є малоефективною.

Ще одним напрямом цензурування у країні є моральні питання та діяльність в електронних мережах. З ініціативи міністра у справах сім'ї, пенсіонерів, жінок та молоді Урсули фон дер Лейен формою боротьби і цензурування каналів з дитячою порнографією в електронній мережі збиралися введенням сторінок-заглушок. Щодо цих заходів було досягнуто домовленість з найбільшими провайдерми Німеччини, яким належить 95 відсотків ринку. Бундестаг прийняв закон «Про бар'єри в Інтернеті» з результатом 389 голосів «за», 128 «проти», 18 тих, що утрималися і 77 «не прийняли участь» [8]. Це рішення викликало критику. Мовляв закон відкриває двері цензури в Інтернеті. Обмеження свободи слова в німецькому сегменті Інтернету призвело до протидії з боку громадськості. Зокрема, в Німеччині були розроблені анонімні мережі JAP і I2P. Крім того, в цій країні розташовується чимала частка серверів Тог. Але і до них почали застосовуватися санкції. Так на вимогу Федерального відомства кримінальної поліції розробники JAP були змушені внести в свій продукт бекдор для спецслужб на випадок виникнення загрози для національної безпеки країни.

Щодо цензурування у Франції, де інститут цензури завжди був досить розвинутим, проблеми цензури та спротиву їй отримали світову відомість завдяки діяльності видання Charlie Hebdo. Карикатурні скандали видання провокують світові резонансні події. У 2006 р. видання Charlie Hebdo було залучене до суду за публікацію карикатур на пророка Мухаммеда. Французька ісламська рада визнала їх образливими. Але, карикатури опублікувала не лише ця редакція, першої їх надрукувала датська газета «Jyllands-Posten», після чого вони з'явилися в ряді інших європейських видань. Реакція мусульман отримала назву «Карикатурний скандал». Головний редактор Charlie Hebdo Стефан Шарбоньє заявив: «Шкода, що таку реакцію викликають лише матеріали, що стосуються ісламу. Ми лише хотіли підкреслити поточні тенденції, а не уявити Мухаммеда якимось екстремістом». Безжальною розплатою став теракт о те, що у 2011 р.

У 2011 році на редакцію тижневика було скоєно замах. Але, на обкладинці був знов зображений пророк, що говорить: «Сто ударів батоном, якщо вам не смішно». Далі сайт редакції був атакований хакерами, але і це не зупинило видавців. У 2012 р. до друку вийшов випуск з карикатурою на мусульман: на обкладинці ортодоксальний іудей віз імама на інвалідному візку, імам при цьому говорив «Нічого смішного», а поруч красувався напис «Недоторканні-2» (карикатура пародіювала відомий фільм) До того ж всередині видання була карикатура з оголеним пророком Мохаммедом. Сайт редакції знов піддався хакерській атаці. Дві мусульманські організації - Алжирський демократичний союз за мир і прогрес (RDAP) і Організація арабського союзу - звернулися до суду проти Charlie Hebdo. Видання звинуватили в розпалюванні расової ненависті. На одному з ісламістських сайтів було розміщено заклик зловити редактора і обезголовити його. Реакція мусульман була настільки бурхливою, що Франція закрила частину посольств в мусульманських країнах. 7 січня о Charlie Hebdo була опублікована стаття про роман Мішеля

Уельбека «Покірність». У ньому письменник розмірковує про можливу ісламізацію Європи і перемоги в 2022 р. на виборах у Франції кандидата-мусульманина. 7 січня 2015 р., через кілька годин після появи в «Твіттері» видання карикатури на одного з лідерів угруповання ІГІЛ Абу Бакра аль-Багдаді, в ході збройного нападу на офіс редакції в Парижі було вбито 12 осіб. Згодом Charlie Hebdo відмовилися від карикатур на пророка Мухаммедаакіх. Подія викликала світовий резонанс, хвилю протестів проти цензурування, акції на підтримку свободи слова і, одночасно, змішану реакцію з боку тих, хто ніколи не вітав провокативні дії видання.

Підсумовуючи зазначимо, що, на наш погляд, цензура необхідна державі до тих пір, поки рівень культури громадян залишається повільним і поняття про «самоцензурування» незрозумілим. Але цензура є найстрашеннішою формою повільного тоталітаризму чи авторитаризму, вона використовується як «політичний інструмент» тиску і знищення свободи людини.

Список використаної літератури:

1. Вовк Н. Свобода слова у мережі Інтернет як основна ознака інформаційного суспільства/ Наталія Вовк– Режим доступу: [http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/14520/1/34_80-81_maket-ena-ntb\(099\).pdf](http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/14520/1/34_80-81_maket-ena-ntb(099).pdf)
2. Горяєва Т. М. Політична цензура в СРСР. 1917-1991. - М.: РОССПЕН, 2009. - 407 с.
3. Куле К. СМІ в Древней Греции: сочинения, речи, разыскания, путешествия... / Пер. с франц. С.В. Кулланды. — М.: Новое литературное обозрение, 2004. — 256 с., http://www.sno.pro1.ru/lib/kule_smi_v_grezi/index.htm
4. Лебедев А. П. Історія заборонених книг на Заході до початку XVII ст./ Лебедев А. П. Історія заборонених книг на Заході. Італійське духовенство в одну з середньовічних епох: Дослідження з історії Церкви Середніх віків і Нового часу. - СПб.: Вид-во Олега Абишко, 2005, с. 5-43.
5. Левченко І. Е. Проблема цензури в історії зарубіжної суспільно-політичної думки // Соціально-політичний журнал. - М., 1996. - Вип. 6. - С. 179-192.
6. Мельничук Я. В. Народження Римської цензури: Дослідження античної традиції в галузі цивільного управління Стародавнього Риму. - М.: РДГУ, 2010. - 381 с.
7. Пічугіна Ю. Правове регулювання цензури у сфері розповсюдження інформації в Україні; [Електронний ресурс]/ Юлія Пічугіна – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/700>
8. Сохар О. Коротка історія цензури. / О Сохар // Часопис «І. – № 32. - 2004 - Львів.
9. Цензура // Енциклопедичний словник Брокгауза і Ефрона: в 86 т. (82 т. І 4 доп.). - СПб., 1890-1907.
10. Шеляженко Ю. Світ мовчунів, або Корупція починається з цензури; [Електронний ресурс]/ Юрій Шеляженко – // Кореспондент від 3.06.2016 – Режим доступу: <http://blogs.korrespondent.net/blog/politics/3692285/>

Summary

Miloshova Diana. Student department of Sociology Institute of Social Sciences ONU.

Censorship and censorship in Europe: history and modernity

The article analyzes the historical development censorship as a political tool in Europe and to determine its socio-cultural and political importance. It traces the historical development of censorship in Europe. Analyzed idea of the opposition as a form of censorship and restrictions on censorship as a tool for social and cultural stability. The author also analyzes the concept of "censorship" and "samotsenzuruvannya" analyzes forms of censorship.

Key words: censorship, censor, censorship, political tool, propaganda, restriction of freedom, stability.

*Рекомендовано до друку
к. політ. н., доцентом Ю.В. Узун*

Стаття надійшла в редакцію 2.01.2017

Маловічко Я. В.

**ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇН ЄС:
ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ ТА
РОЗВИТКУ**

Статтю присвячено проблемі формування та розвитку освітньої політики Європейського Співтовариства. Досліджено історичну еволюцію освітньої політики ЄС та проаналізовано основні її етапи. Також аналізується місце Болонського процесу в освітній політиці ЄС. Наголошується на важливості існування міжнародних програм співпраці у сфері вищої освіти, подано приклади найбільш масштабних міжнародних освітніх європрограм.

Ключові слова: *Європейське Співтовариство, освітня політика, Болонський процес, стратегія реформування освіти, освітні європрограми.*

Вже понад півстоліття тривають зусилля країн європейського континенту створити Об'єднану Європу зі спільними гуманістичними цінностями свободи, демократії, правової держави, соціальної справедливості та толерантного ставлення до різних культурних надбань та багатоманітної спадщини її народів.

Важлива роль у процесі формування європейської ідентичності належить системі освіти, яка покликана готувати молоде покоління до життя в рамках об'єднаної Європи. Тому сьогодні є актуальним висвітлення та аналіз розвитку освітньої політики ЄС.

Серед дослідників, які займаються цією проблематикою можна виділити: А. Сбруєву, К. Корсака, А. Василюк, І. Найдьонова, С. Іванова, І. Волкова, І. Животовську. Базові, концептуальні питання освітньої політики розглядаються в наукових працях зарубіжних дослідників: Х. Ертля, Р. Кілінга, М. Квієка, Б. Лаффана, Дж. Марча, Дж. Олсена, Дж. Ніва, Ф. Раймерза, Дж. Тейлора, М. Фулана, А. Хігеля та ін.

Історія розвитку європейської освіти свідчить про те, що сьогодні в Європі можна говорити не стільки про інтерналізацію вищої освіти, скільки про реінтерналізацію, повернення до традицій середньовічної європейської культури. Єдиний культурний простір багато в чому сформувався в Середньовіччі завдяки вищій, університетській освіті.

В історичній еволюції освітньої політики Європейського Співтовариства можна виділити декілька етапів. Фламандські дослідники виділяють 4 періоди в політиці вищої освіти ЄС [9, 25].

1 етап (1957-1971 рр.) почався з підписання Римського договору. Незважаючи на те, що ідея єдності, взаєморозуміння, партнерства була ядром інтеграційного будівництва, його необхідною передумовою, в Договорі про заснування Європейського Економічного Співтовариства 1957 року, 6 країн – засновників досить скромне місце відвели освіті. Римський договір закликає Співтовариство й держави-члени до підвищенні якості освіти розвитку професійного навчання. У Договорі передбачено певні заохочувальні заходи, але не йдеться про уніфікацію законів та правил, що діють у національних державах. Невідповідність положень Договору та реальної ролі освіти у будівництві єдиної Європи кидалися у очі.

2 етап (1971-1982 рр.) почався з першої після підписання Римського договору зустрічі міністрів освіти західноєвропейських країн. На ній обговорювалося 5 питань: 1) взаємне визнання дипломів; 2) заснування першого європейського університету; 3) кооперація в сфері середньої та післясередньої освіти 4) створення Європейського центру розвитку освіти; 5) формування наднаціональних інститутів у сфері вищої освіти. Розпочаткована політика «відкритих дверей» для іноземних студентів, особливо з країн, що розвиваються. У 1976 р. створені об'єднані програми навчання, покликані стимулювати співробітництво і мобільність у сфері вищої освіти [1; 33].

3 етап (1983-1992 рр.) характеризувався створенням ряду

програм, що надавали можливість студентам проходити частину свого навчання в університетах інших держав, а викладачам – розширити свою академічну комунікацію. Було налагоджено європейську систему документації та інформації в галузі освіти. Знято фінансові, адміністративні та інші перепони для вступу у європейські ВНЗ іноземних студентів, профінансовано близько 400 міжуніверситетських проектів. Суттєве значення для переходу до 4 етапу мав запуск перших європрограм з вищої освіти у 1987 р. Найбільш успішною з більш ніж дюжини освітніх програм, створених Європейською Комісією наприкінці 1980-х років стала програма ERASMUS, яка вже в 1990-ті роки сприяла інтернаціональній освіті більш як 100 тис. студентів щорічно.

4 етап почався з Маастрихтського договору 1992 р. і продовжувався до підписання Сорбонської декларації в 1998 р. 7 лютого в Маастрихі (Нідерланди) підписано Угоду про створення ЄС. В її статтях зазначається. Що справи освіти залишаються виключно внутрішньою компетенцією урядів країн-членів (зокрема питання управління, фінансування, організації системи освіти, визначення статусу освітян, доступності навчання тощо). В Угоді наголошується, що важливі напрями освітньої діяльності ЄС спрямовуються на розвиток європейського виміру освіти, зокрема через взаємовивчення і поширення мов країн-членів. У Маастрихтському договорі було заявлено, що Співтовариство повинно внести вклад у розвиток якісної освіти, заохочуючи співробітництво між країнами-членами. Розвиток європейського освітнього простору оголошений новою ціллю освітньої політики ЄС. [7; 56-63]

У 1997 р. під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО було розроблено й ухвалено Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій, що належать до вищої освіти Європи. Цю конвенцію підписали 43 країни, у їх числі і Україна. Лісабонська конвенція декларує наявність і цінність різноманітних освітніх систем. А 25.05.1998 р. міністри освіти Франції,

Італії, Великої Британії та Німеччини підписали Сорбоннську декларацію «Про гармонізацію європейської системи вищої освіти», завдання якого – створення відкритого європейського простору вищої освіти [3; 115].

Основна ідея цих документів – двоступенева структура вищої освіти, використання системи накопичення та трансферу кредитів; міжнародне визнання бакалавра фахівцем з вищою освітою, що надає особі право продовжувати навчання за програмами магістра.

У липні 1999 р. Сорбоннська декларація стала основною темою на зустрічі ректорів і міністрів освіти європейських країн в Болоньї, завдяки чому з'явилась Болонська декларація від 19 липня 1999 року. Прийняття цього документа переслідувало наступні дві цілі:

1. Підвищення конкурентоспроможності європейської вищої освіти;
2. Збільшення мобільності студентів і робочої сили в рамках Європи.

Хоча Болонський процес має на меті забезпечити співставність систем вищої освіти держав, підписавши декларацію, передбачається, що освіта залишається у компетенції держав-учасниць, що традиційно характерна для європейської освітньої політики. Тому навіть підписавши Болонську декларацію, Україна повинна виходити з національних інтересів.

Болонський процес є загальноєвропейською стратегією реформування вищої освіти, яка зосереджується на 3 елементах:

1. Переході європейських вищих навчальних закладів на трисупеневу структуру (бакалавр – магістр – доктор філософії (кандидат наук)).
2. Створенні незалежних агенцій, що слідкують за якістю вищої освіти в країнах-учасниках.
3. Визнанні кваліфікацій та періодів навчання, здобутих студентами в різних вищих навчальних закладах Європи [12].

Після засідання Європейської Ради в Лісабоні (березень 2000 р.) метою ЄС у перших декадах ХХІ ст. стало створення «Європи знань». Було сформульовано й

амбітну стратегічну мету «Лісабонського проекту»: Європа до 2010 року має стати найбільш конкурентноспроможною та динамічною економікою, що буде здатною до постійного зростання та створюватиме більшу кількість кращих місць праці.

Однак, результати реалізації такої стратегії ще є незначними. За даними Єврокомісії, ЄС відстає від США в галузі фінансування вищої освіти на 150 млрд доларів. Європейські держави стурбовані з приводу відставання в міжнародних рейтингах вищих навчальних закладів від лідера в цій галузі США [8].

Хоча сьогодні процеси європейської інтеграції в сфері вищої освіти охоплюють 47 країн, далеко виходячи за кордони ЄС, багато аналітиків висловлюють думку, що Болонський процес є політичним інструментом, проектом саме ЄС. За 10 років з початку проведення болонських реформ європейський простір вищої освіти все більше набуває асиметричних рис.

Ряд експертів висловлюють думку, що Болонський процес був започаткований для акумуляції в ядрі (ФРН, Великій Британії, Італії, Франції) інтелектуальних ресурсів європейського континенту. Лідери європейських країн розглядають Болонський процес як засіб досягнення проголошеної мети – перетворення ЄС на єдиний, економічно і політично співставний за потужністю з США.

Європейський освітній регіон сьогодні ділиться на ядро, периферію та напівпериферію. Ядро складають західноєвропейські та скандинавські країни, на які припадає 2/3 освітніх програм та 3/4 студентської та викладацької мобільності. Напівпериферія об'єднує ті країни центральної та східної Європи, які нещодавно стали членами ЄС (Польща, Чехія). До периферії належать країни, що не є членами ЄС, у тому числі й Україна [2; 79].

На даний час освітня політика країн ЄС будується на основі стратегій, затверджених спільною резолюцією різних комітетів Європейського парламенту. Пріоритетним питанням розвитку освітньої політики до 2020 року Європейська Комісія пропонує визнати – формування у

молодого покоління ЄС компетентностей, необхідних для життя у швидкозмінному суспільстві знань. «Європа 2020» - стратегія соціально-економічного розвитку на період до 2020 р. Нова стратегія була прийнята навесні 2010 р. та базується на принципах: знання та інновації; стала економіка; вища зайнятість і соціальне залучення [4; 245-248].

Європейська Комісія впроваджує ряд міжнародних програм співпраці у сфері вищої освіти. Детальніше розглянемо три з них, в яких бере участь Україна.

Програма TEMPUS – освітня програма, яка підтримує модернізацію системи вищої освіти і створює простір для співпраці в країнах-партнерах ЄС. Заснована дана програма в 1990 р. та охоплює 27 країн-членів. Програма TEMPUS фінансує міжуніверситетську співпрацю у таких сферах як розробка навчальних програм, управління університетами, структурні реформи системі вищої освіти. Україна приєдналась до програми у 1993 р. У межах програми фінансуються 2 типи проектів: 1) Спільні проекти; 2) Структурні заходи (спрямовані на вироблення національної політики) [14].

ERASMUS MUNDUS – освітня програма ЄС, спрямована на активізацію міжнародної співпраці та підвищення мобільності студентів. Була започаткована у 2004 р. Європейським Союзом для країн, що не входять в ЄС. Програму ERASMUS MUNDUS названо так на честь голландського вченого XV ст. Еразма Роттердамського. Латинське слово «MUNDUS» означає «світ» і відображає глобальну та міжкультурну орієнтацію програми. Бюджет програми 1 млрд євро. Конкурси оголошуються щорічно і публікуються на офіційному сайті Виконавчого агентства освіти.

Програма Жана Моне - одна з освітніх програм ЄС, мета якої полягає у підвищенні рівня знань та поінформованості суспільства в ЄС і за його межами через заохочення викладацької та дослідницької діяльності з цього питання. Програму названо на честь Жана Моне, одного з «батьків-засновників» ЄС, першого президента Вищого органу

Європейської спільноти з вугілля і сталі. Починаючи з 2001 р. в проектах даної програми можуть брати участь університети з усіх-країн світу. На сьогоднішній день проекти реалізуються в 61 країні на 5 континентах [15].

Європейський Союз визнає, що освіта та професійне навчання є життєво важливими для розвитку сучасного суспільства і економіки. Стратегія розвитку Європейського Союзу наголошує на необхідності налагодження співпраці між усіма країнами в цьому напрямку, а також обміну знаннями між ними [10, с. 118].

Освіта є пріоритетним напрямком для урядів усіх країн-членів ЄС. Освіта і наука у глобалізованому світі стали визначальним чинником людського розвитку. Стати повноцінним учасником глобальної політики, економіки і культури може лише та країна, в якій інтелектуальні професії стали масовими, а інвестиції у розвиток людського потенціалу – найвагомішими і найефективнішими. Країни, які у свій час зробили ставку на науку і освіту стали тепер світовими лідерами, кожен вкладений в освіту долар обернувся десятками доларів ВВП.

Список використаної літератури:

1. Волес В., Волес Г. Творення політики в Європейському Союзі. – К., 2004. – 256 с.
2. Гусев А. Політика Європейського Союзу // Інститут порівняльної політології РАНЕІ. – М., 2004. – 198 с.
3. Д'юї Джон. Демократія і освіта. – Львів: Літопис, 2003. – 294с..
4. Європейський союз на порозі ХХІ ст.: вибір стратегії розвитку / Ред. Ю. Борко и О. Буторіно. М., 2001. – 331 с.
5. Еплл Майкл В. Культурна політика і освіта / Пер. з англ. В.Василюка.- К.: Веселка, 2002, 2002. - 158с.
6. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Ред. С.Ю.Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273с
7. Іванюк І. Освітня політика: навчальний посібник / І.Іванюк. — К.: Таксон, 2006. — 226 с.
8. Козлова В. Современные тенденции образовательной политики 16.12.11

<http://pik100.ucoz.ru/konf/sistema/kozlova.htm>

9. Копійка В. Європейський Союз: заснування і етапи становлення / В.Копійка – К.: Ін Юре, 2001. – 448 с.;
10. Кордон М. Європейська та Євроатлантична інтеграція України: навчальний посібник / М. Кордон. — К.: Центр уч. літ., — 2008. — 172 с.
11. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / Ред. О.І.Локшиної - К.: "К.І.С.", 2004. – 128 с.
12. Нечаєв В., Шаронова С. Болонський процес: міфи, ілюзії, реалії // Вища школа. – 2005. – № 1.
13. Нікітин В. Ідея освіти чи зміст освітньої політики. – К.: Оптима, 2004. – 205с
14. Овчарук О.В. Європейські програми та рекомендації Ради Європи - новий вимір освітнього простору // Завуч №29, 10. 2002р.
15. Освітні програми Європейської Комісії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eu-edu.org/ua/euedu1.html> 9

Summery

Malovichko Jana. Student department of political science of Institute of Social Sciences

General Description of educational policies of the EU: the formation and development

The article is devoted to the formation and development of the education policy of the European Community. Investigated the historical evolution of the educational policy of the EU and analyzes its main stages. Also analyzed the place of the Bologna Process in EU education policy. Stresses the importance of the existence of international cooperation programs in higher education are examples of the most ambitious international educational yevroprohram.

Key words: European Community, educational policy, the Bologna process, the strategy of educational reform, educational yevroprohramy.

*Рекомендовано до друку
к. політ. н., доцентом Ю.В. Узун*

Стаття надійшла в редакцію 2.01.2017

Кусик Л. С.

**ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА
ІДЕОЛОГІЯ США
ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПОЛІТИКУ
1823 – 1939 РОКІВ**

У результаті проведеного дослідження представлено порівняльну характеристику етапів розвитку зовнішньої політики США у 1823 – 1939 рр., простежено основні тенденції її розвитку. Визначені особливості впливу зовнішньополітичної ідеології США на політичну практику держави.

Ключові слова: ідеологія, доктринальні основи, еволюція, зовнішня політика.

Темою роботи є зовнішньополітична ідеологія США та її вплив на внутрішню та зовнішню політику держави у 1823 – 1939 рр. Актуальність даної теми підтверджується тим, що на сьогоднішній день США - це один з найбільш потужних акторів на міжнародній арені. Сучасні геополітичні доктрини США досить сильно впливають на формування сучасної політичної мапи світу. Аналіз історії формування зовнішньополітичних доктрин США допоможе краще зрозуміти спрямованість та цілі сучасної зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки та їх взаємовідносин з країнами й різними регіонами.

Публікації, які започаткували детальне дослідження проблеми, що вивчається, – це перш за все стаття У. Лафібера «Американська історіографія зовнішньої політики США» у журналі «Нова та новітня історія» від 1993 р. [6], стаття К. Міньяр-Белоручева «Територіальна експансія та розвиток США в XIX столітті» [7], монографія Г. Трофіменко «США: політика, війна, ідеологія» [9] та праця Г. Коммейджера «Американська свідомість. Інтерпретація американської думки і характеру з 1880-х років» [4]. Дані джерела містять широку інформацію щодо іспано-американської

війни, «бананових воєн», інших конфліктів цього періоду. Джерела дозволили найбільш детально вивчити внутрішньополітичний настрій громадян США, спрямованість та особливості зовнішньої політики уряду США, а також особливості ведення зовнішньої політики в цій період. Невирішеною частиною загальної проблеми є аналіз процесу еволюції доктринальної основи зовнішньої політики США, її залежність від політичних діячів та загальної національної ідеї американських громадян того часу.

Ціллю даної роботи є дослідження розвитку територіальної експансії США з 1823 по 1939 роки. Відповідно до цілі можна виділити наступні завдання: 1) охарактеризувати перший етап територіальної експансії США з 1823 по 1898 роки; 2) дослідити період «бананових воєн» і відповідно доктрини «великого кийка» та «дипломатії долара»; 3) охарактеризувати особливості зовнішньої політики Вудро Вільсона та Франкліна Делано Рузвельта; 4) виявити причини та наслідки територіальної експансії США.

Зовнішньополітичний курс країни вперше в історії США змінився в 20-ті роки XIX століття. В цей період найважливішим зовнішньополітичним актом уряду Сполучених Штатів Америки стало проголошення в 1823 році доктрини Монро [6, с. 195]. Походження та основні принципи доктрини Монро були обумовлені не тільки ситуацією, яка склалася в той час міжнародним станом, а й процесами, що відбувалися всередині самих Сполучених Штатів Америки. До них можна віднести: розвиток капіталізму, формування національної та експансіоністської ідеї. Стрімкий розвиток США в XIX столітті підштовхував молоду державу до інтенсивної експансії та агресивної зовнішньої політики. Необхідність в приєднанні нових територій та ослабленні впливу колишніх колоніальних країн в Америці привели до Американсько-мексиканської та Іспано-американської воєн [9, с. 177]. Свій відбиток отримало прагнення США до відкриття нових торговельних шляхів та сировинних баз. Насильницьке «відкриття»

Японії допомогло забезпечити моряків, що плавали в тих широтах, відкрити нові ринки збуту для американських товарів і використовувати японські порти в якості вугільних баз для американських пароплавів. У результаті до 1898 року Сполучені Штати Америки починають наздоганяти темпи розвитку найбільш розвинених європейських країн.

Саме тоді, під час Іспано-американської війни, відбувся перехідний момент у зовнішній політиці США. Вона стала першою війною в історії за переділ вже поділеного світу. Успіх, досягнутий в Іспано-американській війні, стимулював США до розширення експансії в усіх частинах світу [1, с. 174]. Але основним її об'єктом залишалася Латинська Америка. США почали створювати там систему залежних від них держав. Першими були Пуерто-Ріко та Куба, а пізніше - Панама. Доктринальна основа зовнішньої політики США наприкінці XIX - початку XX століть, вже вдруге зазнала деяких змін. Саме в цьому періоді можна побачити початок еволюції доктринальної системи. Якщо перший період відрізнявся накопиченням сил та збільшенням темпів розвитку, то експансія на початку XX століття відрізнялася посиленою стрімкістю та агресивністю. Політика «великого кийка» Теодора Рузвельта, що мала на увазі пряме захоплення територій та їх контроль, змінилася «політикою долара» Вільяма Тафта, що орієнтувалася на економічне «захоплення» країн. Контроль над територією Панами та будівництво Панамського каналу відкрило для США ряд не тільки стратегічних, але й економічних можливостей [2, с.88]. Країни Центральної Америки, Бразилія, Аргентина досить відчутно підтримували США під час Першої світової війни ресурсами для постачання та провіантом. Контроль над такою великою кількістю країн та їх економічна експлуатація дозволили США не тільки не зазнати збитків під час Першої світової вони, але й закріпити свій фінансовий стан в Західній півкулі та в Європі.

Проте, слід підкреслити, що Перша світова війна призвела до кардинальних змін на політичній та економічній арені світу. Вона сильно виснажила економіку більшості країн - учасниць. Війна витратила третину матеріальних цінностей людства. Військові витрати воюючих держав збільшилися більш ніж в двадцять разів, перевищивши в дванадцять разів наявні запаси золота. Однак Перша світова війна не торкнулася Американського континенту. Американська армія взяла участь в бойових діях тільки влітку - восени 1918 року. Втрати США, як людські, так й економічні, в порівнянні з іншими країнами, були значно меншими [6, с.199].

Наступна ступінь розвитку доктринальної системи почалася в міжвоєнний період - економічна та політична міць США отримала величезний поштовх. На початку XX століття діяли традиційні зовнішньополітичні доктрини США, такі як політика «великого кийка» і «дипломатія долара». Однак, через нестабільність регіону та наростання антиамериканського руху, Франкліну Рузвельту довелося модернізувати існуючу зовнішньополітичну доктрину США. Були виведені війська з Гаїті, Домініканської Республіки та Нікарагуа. Зовнішньополітичний курс США змінився на більш м'яку доктрину «добросусідства» [12]. Завдяки такому стрімкому розвитку та зміцненню позицій на політичній арені світу, Сполучені Штати Америки зайняли місце однієї з найсильніших та найбільш розвинених країн того періоду.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що дослідження політичних доктрин періоду з 1823 по 1939 роки та їхнього впливу на процес територіальної експансії США дозволяє охарактеризувати «бананові війни», особливості зовнішньої політики Вудро Вільсона та Франкліна Делано Рузвельта, а також виявити наслідки територіальної експансії США.

Доктрина Монро була складним і суперечливим явищем. Головною в ній слід назвати тенденцію до експансії, зміцнення та розширення самостійних позицій

Сполучених Штатів Америки в Західній півкулі. Тому в майбутньому її принципи використовувалися не для захисту США, а проти країн Латинської Америки, а також проти Великобританії та інших європейських країн, як конкурентів Сполучених Штатів Америки в боротьбі за вплив в Західній півкулі. Неточний характер формувань і сама форма доктрини Монро, проголошеної у вигляді послання Президента США до Конгресу США та не оформленої в якості законодавчого акту, дозволили Уряду США в кожному конкретному випадку пристосовувати доктрину до змін в історичній обстановці.

Перший етап територіальної експансії США почався із проголошення доктрини Монро в 1823 році. Цей документ повністю змінив напрямок та характер зовнішньої політики США. Ослаблення колишніх колоніальних країн та прийняття доктрини Монро підштовхнули США до активної територіальної експансії, яка призвела до Американсько-мексиканської та Іспано-американської війн. Також, агресивна зовнішня політика США цього періоду відображена в прагненні відкрити нові сировинні бази, торгові шляхи та торгові порти. Для США це виявилось можливим після насильницького «відкриття» Японії.

Другий етап територіальної експансії США охоплює період з 1839 по 1918 роки. Цей період характеризується низкою військових конфліктів, які вчені називають «банановими війнами», і певною еволюцією зовнішньополітичного курсу США. Політика «великого кийка» Теодора Рузвельта, що мала на увазі пряме захоплення територій та їх підконтрольність, змінилася «політикою долара» Вільяма Тафта, що орієнтувалася на економічне «захоплення» країн. Контроль над Панамським каналом досить сильно зміцнив економічну потужність США. Віддаленість від театру бойових дій під час Першої світової війни позитивно вплинула на розвиток американської економіки. Сполучені Штати Америки із країни - боржника перетворилася в країну - кредитора.

Третій етап територіальної експансії США тривав з 1918 по 1939 роки. Міжвоєнний період зовнішньополітичної історії США характеризується великим поштовхом для розвитку та закріпленням за США позиції однієї з найсильніших країн світу. Через нестабільність регіону і посилення антиамериканського руху в країнах Латинської Америки президенту Рузвельту довелося модернізувати існуючу зовнішню політику США, задіяти «політику добросусідства». Це дозволило не тільки зберегти вплив США на деякі країни Латинської Америки, але й зміцнити позиції США на світовій арені.

Причиною територіальної експансії США була потреба в розширенні території та сфери впливу із-за стрімкого економічного зростання. Перша світова війна тільки закріпила політичний та економічний стан країни. Широка територіальна експансія, інтервенції в країни Латинської Америки і економічне «захоплення» цих країн дозволили Сполученим Штатам Америки не просто розширити свою сферу впливу, але й в якійсь мірі зберегти її до сьогоднішнього дня.

Подальші дослідження в цієї теми дозволять не тільки зрозуміти причини і умови еволюції доктринальних основ зовнішньої політики США, але й провести аналогії із сучасним світом. Аналіз внутрішньополітичної ситуації в країні, національної ідеї та свідомості, традиційних напрямків зовнішньої політики США – все це є основою для сучасного аналізу, прогнозування та передбачення рішень уряду США на міжнародній арені.

Список використаної літератури.

1. Владимиров Л. С. Дипломатия США в период американско-испанской войны / Л. С. Владимиров. – М.: Госполитиздат, 1957. – 254 с.
2. Иноземцев Н. Н. Внешняя политика США в эпоху империализма / Н. Н. Иноземцев. – М.: Госполитиздат, 1960. – 762 с.
3. История внешней политики и дипломатии США, 1867 – 1918 / Отв. ред. Г. Куропяткин. – М.: Наука, 1997. – 383 с.

4. Коммейджер Г. Американское сознание. Интерпретация американской мысли и характера с 1880-х годов. Главы из книги / Г. Коммейджер // США: экономика, политика, идеология. – 1993. – № 9. – С. 84-93; № 10. – С. 95-106; № 11. – С. 102-108.
5. Лан В. И. США: От испано-американской до первой мировой войны / В. И. Лан. – М.: Наука, 1975. – 362 с.
6. Лафибер У. Американская историография внешней политики США / Уильям Лафибер // Новая и новейшая история. – 1993. – № 1. – С. 195-204.
7. Миньяр-Белоручев К. В. Территориальная экспансия и развитие США в XIX веке / К. В. Миньяр-Белоручев // Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. – № 41. – С. 123-132.
8. Рузвельт Ф. Д. Беседы у камина: о кризисе, олигархах и войне / Ф. Д. Рузвельт. – М.: Алгоритм, 2012. – 350 с.
9. Трофименко Г. А. США: политика, война, идеология / Г. А. Трофименко. – М.: Мысль, 1976. – 358 с.
10. Шлезингер А. Циклы американской истории / Артур Шлезингер. – М.: Прогресс – Академия, 1992. – 688 с.
11. Langley L. The Banana Wars: United States Intervention in the Caribbean, 1898-1934 / L. Langley. – SR Books, 2001. – 265 p.
12. Leuchtenburg W. Roosevelt: Foreign Affairs / William E. Leuchtenburg ; [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://millercenter.org/president/biography/fdr-roosevelt-foreign-affairs>
13. Treaties Collection. The Library of Congress; [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.memory.loc.gov

Summary

**Kusyk L. S. Institute of Social Sciences, International Relations
Odessa Mechnikov National University**

US FOREIGN POLICY IDEOLOGY AND ITS IMPACT ON THE POLICY OF 1823-1939's

The work is focused on analyzing the US foreign policy ideology and its impact on the policy of 1823-1939's. The relevance of

this topic is confirmed by the fact that today the United States of America is one of the most powerful actors in the international arena. The current geopolitical doctrines of the US have a strong influence on the formation of modern political map. Analysis of the shaping process of US foreign policy doctrinal foundations will help to understand and forecast the directions and goals of modern foreign policy of the United States in their relations with different countries and regions of the world. This work analyzes the main US wars and conflicts from 1823 to 1939: Mexican-American War, Spanish-American War, the First World War and etc. It also describes their historical role and influence on the US foreign policy evolution. In this conflicts we can see how the Monroe Doctrine was originated, its preconditions, origins and historical value. The characteristic features of the foreign policy of US Presidents Theodore Roosevelt and William Taft was also presented. The work is also analyzing their political activity and substantial value for the development of the United States. The doctrinal foundation of this period was based on the principles of “big stick” doctrine, “dollar diplomacy” and “gunboat diplomacy”. This work is giving the examples of their use and impact on the nature of US foreign policy. The next step of evolution process was connected to the situation in Latin American in interwar period and was connected with foreign policy of Woodrow Wilson and Franklin Delano Roosevelt. The work reveals their role on consolidating the US position in the political arena as a hyper-state and new global power. As a result, the study presenting comparative characteristics of the stages of the US foreign policy evolution in 1823-1939's and traced its' development.

Key words: ideology, doctrinal foundations, evolution, foreign policy.

*Рекомендовано до друку
доктором політ. наук,
проф. О.І. Брусиловською.*

Стаття надійшла в редакції 12.03.2017 р.

Маковський А. О.

**ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ІТАЛІЇ
В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1918-1939)**

У статті здійснено аналіз зовнішньої політики Італії у міжвоєнний період. Автором висвітлені її основні особливості та основні фактори, що на неї вплинули. Автором показана подвійність зовнішньої політики Італії, а також причини події, які мали безпосередній вплив на різкі повороти в зміні пріоритетів у зовнішній політиці. Досліджуючи зовнішню політику Італії в міжвоєнний період автор стверджує, що ідеологія фашизму та особистість Беніто Муссоліні мали значний вплив на дії Італії на міжнародній арені в міжвоєнний період, що в певній мірі змінило уявлення про методи реалізації зовнішньополітичних інтересів держави. У статті визначено, що в міжвоєнний період претензії на територіальні розширення були основою зовнішньої політики фашистської Італії.

Ключові слова: зовнішня політика, війни, Ефіопія, міжвоєнний період, фашизм.

Актуальність даної проблеми пов'язана з роллю Італії на міжнародній арені у розглянутий період. Італія стала центром розвитку фашизму у цей період і зовнішня політика держави була напряму пов'язана з ідеологією фашизму. Аналіз основних воєнних конфліктів, у яких Італія приймала активну участь, дає змогу оцінити основні напрямки розвитку зовнішньої політики та її вплив на ситуація на міжнародній арені.

При вивченні даної проблеми найбільшу цінність склали роботи Олексія Андровського [1] і Сергія Демидова [3], які допомогли зрозуміти місце Італії в системі міжнародних відносин після Першої світової війни і причини обраного зовнішньополітичного курсу. Монографія Річарда Кольє [7] допомогла зрозуміти сутність особистості лідера Італії Беніто Муссоліні. Особливу цінність мала робота Сергія Слобідського [15], де показана подвійність зовнішньої політики Італії, а

також причини події, які мали безпосередній вплив на різкі повороти в зміні пріоритетів у зовнішній політиці. У монографії Бориса Лопухова [12] була піднята проблема фашизму, як унікальної ідеології для повоєнного періоду в історії.

Метою даної роботи є дослідження особливостей зовнішньої політики Італії у міжвоєнний період. Відповідно до цілі роботи можна виділити наступні завдання: 1) охарактеризувати причини обраного Італією зовнішньополітичного курсу; 2) дослідити процес розвитку зовнішньої політики в міжвоєнний період; 3) вивчити наслідки дій Італії на міжнародній арені в міжвоєнний період.

Після закінчення Першої світової війни в 1918 році Італія перебувала в надзвичайно скрутному становищі. Наслідки війни принесли в країну соціальні явища, які мали прямий вплив на внутрішньополітичні і зовнішньополітичні процеси. У 1918-1920 роках основну роль у зовнішній політиці отримали питання наслідків війни для Італії і спроби італійського уряду максимально вигідно вирішити поставлені завдання.

Першою пробою вирішення територіальних питань для Італії стала Паризька мирна конференція, але вона завершилася невдачею для уряду Нутті. Конференція не вирішила усіх ключових територіальних питань Італії, незважаючи на те, що землі Істрії та Тіроля стали частиною королівства. Серед причин невдалого результату мирної конференції можна виділити ослаблення Італійського королівства та економічну кризу в перші повоєнні роки; через це країни Антанти не бачили Італію сильним союзником з силою якого можна вважатися.

Важливою подією для зовнішньополітичного життя Італії став прихід до влади Беніто Муссоліні, який, отримавши широкі повноваження, починає самостійно визначати основи зовнішньополітичного життя країни [5, с.19]. Зовнішня політика Італії з приходу Муссоліні до влади передбачала агресивні дії по відношенню до інших держав. Прем'єр-міністр Італії на початку свого терміну намагався всіляко приховувати свої

справжні наміри у зовнішній політиці, підписуючи договори про співпрацю і торгівлі з іншими державами. Спроби Італії захистити себе від можливих конфліктів в найближчі кілька років обумовлювалися неготовністю фашистів реалізувати задумане. Після Паризької мирної конференції 1919-1920 р. Італія залишилося без того, як вона вважала, що їй належало. Муссоліні довгий час виношував плани щодо встановленню контролю над спірними територіями, які перебували в Європі. Питання експансії в африканському напрямку також залишався гострим для Муссоліні. Володіючи незначними територіями на півночі Африки та Еритреї, фашисти планували влаштувати з них плацдарм для подальшого просування вглиб материка [18, с.90]. У 1922 р. Муссоліні представив зовнішньополітичну концепцію фашистів, намагаючись не показувати своїх справжніх намірів. Лідер фашистів також наголосив на повній свободі Італії від зобов'язань, які були дані попередніми урядами.

У 1923 – 1925 р. Муссоліні мав декілька пріоритетів зовнішньої політики серед яких налагодження добрих стосунків з найбільш розвинутими державами світу того часу, розширення італійського впливу в Європі та вирішення питань територіального характеру. Найбільший інтерес Муссоліні виявляв до територіальної експансії в Африку, але ресурсна база Італії на той момент ще не була готова до активних дій на міжнародній арені, що вимусило італійського лідера зосередитися на європейському напрямку зовнішньої політики. Уряд Муссоліні активно підтримував внутрішні перетворення в Албанії, виказуючи симпатію режиму Ахмеда Зогу, та працював у векторі вирішення питання Фіуме та Додеканесу. Зовнішня політика Італії перших років при владі Муссоліні змінила положення Італії на міжнародній арені та дала змогу Муссоліні налагодити відносини з багатьма країнами.

Після невдалого державного перевороту 1924 року Муссоліні з метою

посилення своєї влади всередині країни починає використовувати зовнішню політику, як інструмент зміцнення своєї влади всередині держави. Важливим кроком для Італії стає зближення з Великобританією, що було спричинено симпатією британських політиків італійській державності та особистості Беніто Муссоліні. Сильний союзник в обличчі Великобританії був необхідний Муссоліні для здійснення планів щодо розширення у Африці.

У 1925-1933 роках італійський уряд підписує ряд згод та договорів, які зміцнюють позиції Італії у Європі, витісняючи Королівство сербів, хорватів і словенців з провідних позицій у напрямку розвитку добросусідських відносин за Албанією, Угорщиною та Австрією. У 1928 р Італія підписує пакт Бріана - Келлога, який оголошував про відмову від війни, як інструменту національної політики. Спочатку Муссоліні відмовлявся підписувати цю угоду, посилаючись на його абсурдність. Використання військових сил для розширення території Італії було однією з основ зовнішньої політики Італії. Незважаючи на спроби переконати інші держави в мирних намірах Італії, фашистський режим неодноразово демонстрував готовність використовувати всі свої ресурси для досягнення мети. У 1927 році почалася активна підготовка військової промисловості до запровадження активних бойових дій. Після підписання пакту Бріана - Келлога інвестиції у військову галузь з роками стали тільки збільшуватися, що не свідчить про мирні наміри Італії в майбутньому.

У 1929 р Муссоліні йде з поста міністра закордонних справ, призначаючи на цю посаду свого помічника Гранді. Діно Гранді був одним з найвідданіших прихильників Муссоліні і однією з найвидатніших постатей у фашистському русі. У період 1929 - 1932 р. міністр закордонних справ Гранді повністю продовжував курс Муссоліні. Новий глава міністерства закордонних справ вів впевнену зовнішню політику, спрямовану на посилення престижу Італії на

міжнародній арені. Незважаючи на зміну міністра закордонних справ, Муссоліні продовжував вести контроль над зовнішньою політикою [7, с.132]. В період перебування Діно Гранді на посаді міністра закордонних справ стало загострюватися питання експансії в Африку. Найбільший інтерес для Італії представляли Лівія і Східна Африка, але лівійський напрямок був особливо проблематичним у 1926 - 1931 р. У 1926 р Муссоліні особисто приїхав на територію Північної Африки і закликав місцеве населення не виступати проти італійців, посилаючись на те, що Італія принесе найкращий з можливих шляхів розвитку лівійцям. Лівія, на думку Муссоліні, повинна була стати центром італійського колоніалізму в Північній Африці, але опір з боку місцевого населення не давав італійцям можливості зміцнитися в даному регіоні.

Дії італійців в східній частині Африки були менш агресивними в 1926 - 1932 р. Приєднавши за допомогою Великобританії значні території на півдні Італійського Сомалі, італійці почали розробляти план щодо приєднання значних територій Еритреї та Сомалі. Ефіопія повинна була стати головним ворогом італійців в східній Африці. У 1928 р між Італією та Ефіопією був підписаний договір про дружбу і співробітництво, який повинен був приховати справжні наміри італійців. Муссоліні хотів розширити території Італії за рахунок земель Огаден і при можливості зробити це приводом для війни з Ефіопією. У 1932 р почалася розробка плану наступу італійців в Ефіопії, який повинен був відбутися в 1935 [19, с.170]. Муссоліні вважав, що війна проти Ефіопії не матиме наслідків для Італії, що було обумовлено успішними діями Японії в Маньчжурії. Також Муссоліні розраховував на те, що війна в Африці буде швидкою і за нею підуть військові дії в Європі [7, с.197].

Одним з найскладніших питань для італійського уряду було питання розвитку відносин з режимом Гітлера у Німеччині, Муссоліні вважав за необхідне зближення Італії та Німеччини. Уряд Італії на чолі і Муссоліні надавало підтримку нацистському руху, який захопило владу в

Німеччині в грудні 1933 р. Незважаючи на бажання Італії знайти сильного союзника в особі Німеччини, зближення цих країн на міжнародній арені мало безліч проблем. Ідеологічні засади, які пропагувала Італія не були тотожні німецьким [5, с.213].

Навесні 1935 р. почалася транспортування італійської армії в Східну Африку, були задіяні величезні збройні сили і значне число людей для забезпечення функціонування італійської армії. Муссоліні розраховував на те, що захоплення Ефіопії не складе особливих проблем для італійської армії, однак військові дії проти Ефіопії показали слабкість італійської армії. Ефіопська армія була погано озброєна і мала достатню базу для посилення армії. Для просування в Ефіопії італійці використовували хімічну зброю і авіацію. Влітку 1936 року територія Ефіопії була повністю захоплена італійськими військами без опору інших країн. Військові дії проти Ефіопії у 1935-1935 роках були визнані актом агресії проти незалежної країни. Ліга Націй відповідно до Статуту повинна була застосувати санкції проти Італії. Санкції передбачали розрив економічних відносин з країною - агресором. Формально санкції були застосовані, однак виявилися неефективними через відсутність ефективного механізму застосування санкцій. Торгівля з Італією активно тривала, незважаючи на осуд агресії Італії.

У жовтні 1936 року між урядами Італії та Німеччини підписується угода про співпрацю. Угода стала першим кроком Італії до підпорядкування зовнішньої політики Німеччині. Однією з умов угоди було визнання Італією панування Німеччини в Центральній Європі. У листопаді 1937 р Італія підписує Антікомінтревенський пакт з Німеччиною і Японією, створюючи вісь Рим - Берлін - Токіо. Основним завданням Муссоліні в Європі було зміцнення позицій Італії на Балканському півострові, проте прем'єр - міністр Італії також хотів розширити територію Італії згідно зразків кордонів Римської імперії [18, с.70].

Дії Муссоліні в кінці 1938 року - початку 1939 р були нелогічними і

помилковими. Авторитет Муссоліні, як людини, яка схильна вирішувати проблеми мирним шляхом без застосування сили швидко зник. Своїми акціями Муссоліні налаштував більшість європейських країн проти Італії. Після невдалих дій проти Франції в кінці 1938 року Італія виявилася в скрутному становищі.

Кроком, який визначив долю Італії, стало підписання з Німеччиною договору про дружбу 22 травня 1939 року. Договір був оборонним союзом між Італією і Німеччиною і започаткував активну підготовку Німеччини до захоплення Польщі. Італійська дипломатія була впевнена в тому, що німецька агресія в Європі допоможе італійцям діяти на Балканах. Муссоліні вважав, що повністю зможе контролювати дії Німеччини, але він не усвідомив наслідки розв'язання війни проти Польщі.

Таким чином, досліджуючи зовнішню політику Італії в міжвоєнний період можна стверджувати, що ідеологія фашизму та особистість Беніто Муссоліні мали значний вплив на дії Італії на міжнародній арені в міжвоєнний період, що в певній мірі змінило уявлення про методи реалізації зовнішньополітичних інтересів держави.

Претензії на територіальні розширення були основою зовнішньої політики фашистської Італії в міжвоєнний період. У сферу інтересів Італії входили території, які планували включити до свого складу ще в довоєнний час. Методи, які використовувалися фашистським урядом, варіювалися від спроб мирного врегулювання питання до рішення силовим шляхом зі застосуванням заборонених видів зброї. Війни Італії в Лівії та Ефіопії показали слабкість італійської армії і її неготовність до повномасштабних військових дій. Процес розширення меж Італії був дорогим і маловигідним для італійської економіки, але Італія продовжувала його, незважаючи на збитки. Значну роль у побудові зовнішньополітичної моделі Італії зіграла особистість Беніто Муссоліні, рішення

якого впродовж перебування фашистів при владі малу ключову роль.

Подальші дослідження цієї теми дають змогу зрозуміти першопричину обраного фашистами зовнішньополітичного курсу, а також провести паралелі із реаліями сьогодення.

Список використаних джерел

1. Андровська П.А. Зовнішня політика фашистської Італії.- М.: Наука, 1979. – 322с
2. Бочаров І.М. Італійська дипломатія і мюнхенська змова // Нова і новітня історія. – 1962. - №1. - С. 72-86.
3. Демидов С.В. Міжнародні відносини в Європі в 1918-1939 р. - М.: Наука, 2001. - 234 с.
4. Джуліо Ю. Фашистська Італія. - М.: Червона Новина, 1929. - 260 с.
5. Іллінській Я.А. Італія в руках фашистів. - М.: Наука, 1984. - 290 с.
6. Кірова К.Е. Італійська експансія в Середземномор'ї. - М.: Наука, 1950. - 187 с.
7. Кольє Р.К. Муссоліні. - М.: Наука, 1964. - 214 с.
8. Корсун Н.Г. Італо-абіссінська війна 1935-1936 р. - М.: Наука, 1939. - 104 с.
9. Лісовська П.А. Війна в Африці 1935 г. - М.: Наука, 1935. - 100 с.
10. Лісовська П.А. Італія 1918-1939 р. - М.: Наука, 1935. - 84 с.
11. Лісовська П.А. Італо-абіссінська війна. - М.: Наука, 1945. - 90 с.
12. Лопухів Б.Р. Фашистський режим в Італії .- М.: Червона Новина, 1970. - 234 с.
13. Михайленко В.І. Фашистська Італія в Версальській системі. - М.: Міжнародні відносини, 1988. - 80 с.
14. Рутенбург В.І. Італія і Європа. - М.: Наука, 1955. - 243 с.
15. Слобідської С. Італійський фашизм і його розгром. - М.: Госполітздание, 1950.- 208 с.
16. Смирнова Н.Д. Політика Італії на Балканах. - М.: Наука, 1979. - 315с.
17. Сорнов Е.А. Італія від 1815 до смерті Віктора-Емануїла III. - М.: Наука, 1981. - 331 с.
18. Трофимов В.А. Італійський колоніалізм і неокolonіалізм. - М.: Наука, 1976. - 95 с.

19. Ципкин Г.В. Ефіопія в антиколоніальних війнах. - М.: Наука, 1988. - 321 с.

*Рекомендовано до друку
доктором політ. н.,
проф. О. І. Брусиловською.*

Стаття надійшла до редакції 12.03.2017 р.

Summary

Makovskiy A. O. Italian foreign policy during the interwar period (1918-1939) – Institute of Social Sciences, International Relations, Odessa Mechnikov National University

The theme of work is Italian foreign policy during the interwar period. The relevance of the theme is based on the Italian role during interwar period on international arena. Italy became the center of fascist movement and that is why Italian foreign policy was built due to fascist ideas and tasks. A great amount of the biggest European conflicts of those times has been influenced by Italian actions on the international arena. This work also analyses Italian wars in Libya and Ethiopia and its role on the system of international relations. Italian campaign in Libya and Ethiopia are discussed as a political event. Fascist regime had an idea of returning Italy to the borders of Roman Empire and bring back the times of Roman glory, but Italians had a lot of problems. A big attention was paid to Benito Mussolini, Italian prime – minister, who had brought his personal points of view into policy. Despite of Mussolini's huge impact on European politicians, Italians could not whatever they wanted and there were a lot of examples when Mussolini's actions brought his country not in the favorable positions. This work is aimed to show Italian foreign policy in 1918 – 1939. One part of work tells about Italian cooperating with Nazi Germany and Adolf Hitler's regime. The work with Nazi regime was an important step in diplomacy. Clashes between Italy and other European countries happened because of Italian plans in Europe and Africa. A big part of African territories became a part of Italy. This work tries to analyze one of the periods of European history from Italian side.

Key words: interwar period, foreign policy, wars, Ethiopia, fascism.

Долженко Л. М.

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА В УКРАЇНІ

Розглянуто проблему трудової міграції як фактору соціального сирітства в Україні, здійснено аналіз поглядів вчених різних сфер науки щодо соціального сирітства, розкрито основні причини соціального сирітства, простежено трудову міграцію українського населення та як вона впливає на дитину та суспільство. На основі вивчення було запропоновано ряд заходів щодо покращення становища дітей трудових мігрантів.

Ключові слова: *трудова міграція, соціальне сирітство, діти трудових мігрантів, соціалізація, сім'я.*

Сьогодні Україна переживає епоху зворушень та трансформації суспільного та політичного життя. Такі періоди завжди зумовлені великою кількістю проблем. Однією з найактуальніших проблем сучасного українського суспільства є питання соціальних сиріт, дітей, фактично позбавлених батьківського піклування. Феномен соціального сирітства є зовсім новим, бо взагалі сироти були завжди і це є нормою для будь-якої країни у будь-яку епоху, але соціальне сирітство, яке в Україні з'явилося лише в ХХ столітті, є аномалією. Л. Вейланде вважає, що соціальне сирітство – це аномальне явище, результат соціальних потрясінь у житті суспільств, яке характеризується дефіцитом громадських та державних інститутів, які забезпечують дотримання основних прав та свобод дитини; явище, яке свідчить про кризу інституту сім'ї, негативний вплив соціуму на формування особистості у соціальному, моральному, інтелектуальному та фізичному плані [2].

Визначення Л. Артюшкіної та А. Полянничко: «соціальні сироти – це особлива соціально-демографічна група дітей, які формально мають батьків, але в силу соціальних, економічних, морально-

психологічних та фізичних причин фактично позбавлені батьківського піклування». У своєму визначенні вони виходять за рамки окремо взятої сім'ї, вони говорять, що здебільшого у соціальному сирітстві винне суспільство, яке не створило належних соціальних та матеріальних умов для здорового існування та правильного функціонування родини, у якій би діти отримували усе необхідне та батьки виконували свої обов'язки щодо виховання [1, с. 6].

А. Ареф'єв до соціальних сиріт відносить дітей, котрі не мають можливості задовольнити основні психологічні потреби протягом тривалого часу (потреба у спілкуванні, любові, уваги, безпеки) – це усе є джерелом соціального сирітства.

Для дитини, особливо на початку життя, задоволення цих потреб є найнеобхідніше у становленні їх особистості. Відсутність підтримки батьків, незалежно від їх соціального статусу, стала основним фактором того, що соціальне сирітство розвивається в усіх країнах сучасного світу, зумовленого індивідуалізацією суспільних відносин, зростанням споживацтва, заповненням внутрішньої порожнечі об'єктами матеріального світу, та життям задля особистого задоволення. Від результатів виховання та соціалізації дитини залежить не тільки перебіг її особистого життя, але й яким членом суспільства збагатиться соціум, що цей новий учасник соціальних змін зможе привнести у процес розвитку та трансформації сучасності.

З кожним роком кількість соціальних сиріт в Україні зростає, якщо порівнювати відсоткове співвідношення біологічних сиріт до дітей, позбавлених батьківського піклування, то процент дітей-сиріт зовсім незначний (приблизно 8-10%). Таке соціальне становище викликає занепокоєння, бо свідчить про корінний розпад інституту сім'ї та взагалі неправильно зорганізоване суспільство. На стан 1 січня 2016 року в Україні було зареєстровано 73 тисячі 182 дитини-сироти, з них 4 тисячі 709 – в Донецькій області, 1 тисяча 432 дитини – в Луганській [4].

Виділяють два критерії причин появи соціального сирітства: перший – фактори, що здійснюють зовнішній негативний вплив на сім'ю – це соціально-економічні проблеми держави: економічна нестабільність, бідність, зростання злочинності, інфляція та безробіття; до другої – внутрішні негативні чинники, що можуть виникнути в середовищі сім'ї внаслідок впливу зовнішніх факторів: морально-етичні, психологічні та медичні – позашлюбне народження дитини, відмова від новонароджених немовлят, погані матеріальні та житлові умови, нездорова емоційна атмосфера в сім'ї, жорсткість та знущання з боку батьків, поширення алкоголізму, наркоманії та хвороб у батьків. Також виділяють суб'єктивні та об'єктивні причини. До суб'єктивних відносять кризу інституту сім'ї, що зумовлена зростанням кількості розлучень та неповних сімей, а також трудову міграцію. Об'єктивними причинами називають фактори соціально-політичного та соціально-економічного рівнів. На мою думку, основною причиною соціального сирітства є дисфункція сучасної сім'ї, що виражається в ускладненні передачі успадкованих від минулого норм і цінностей та втрата християнського уявлення про сім'ю, наслідком чого є зростання кількості розлучень, поширення незареєстрованих шлюбів, зниження народжуваності та легалізації гомосексуальних шлюбів.

Питання соціального сирітства стосується більше інституту сім'ї, отож поява цього явища свідчить про кризу інституту сім'ї, неспроможність українців забезпечити усім необхідним себе та свою родину, нездатність захиститися від політичних та соціально-економічних перетворень. Сучасна статистика свідчить про те, що сучасні сім'ї функціонально неспроможні виховувати та опікувати своїх дітей. Як відомо, рідні є найважливішою середою формування дитини, бо сім'я виконує стосовно дитини наступні функції: формування навичок суспільного життя, соціалізація та забезпечення передачі культурних та внутрішньо сімейних особливостей, суспільних норм та

моральних цінностей, любов та підтримка з боку старших, передача життєвого досвіду від старших членів сім'ї до молодших, створення необхідних життєвих умов для повноцінного фізичного та психологічного розвитку дитини, економічна підтримка, передача регламентації взаємовідносин між подружжям, представниками старшого та молодшого покоління, розвиток та становлення духовного потенціалу кожної дитини, психологічний захист та забезпечення соціального здоров'я кожного члена сім'ї. Виконання усіх перелічених функцій родиною – запорука сімейного щастя. Але діти-сироти та соціальні сироти позбавленні цього щастя та основної сфери соціалізації, що позначається на їхньому житті. Отже, дисфункція сім'ї – невиконання перелічених вище функцій.

Останнім часом особливого значення набув зовсім новий вид соціального сирітства – діти мігрантів. Офіційно ця форма сирітства ніде не закріплена, що й ускладнює роботу з дітьми, котрі мають достаток в усьому, але позбавлені батьківської опіки та психологічної підтримки. Такі діти потребують піклування з боку держави, бо це їхнє конституційне право. Головною причиною цього суспільного явища став від'їзд українського населення на роботу, здебільшого, до Європи.

За даними досліджень можна зробити висновок, що відбувається все більше зубожіння українського народу. Об'єктивними факторами міграції трудового населення України є соціально-економічна криза, що виражається у високому рівні безробіття, зростанні цін та тарифів, низькому рівні заробітної плати, проблемах в галузях охорони здоров'я та освіти, непотрібності фаху на батьківщині, незначної можливості влаштуватись на офіційному трудовому ринку праці України, зникненні деяких галузей виробництва або значне їх скорочення та економічна нерозвиненість деяких регіонів.

В Україні масова міграція населення на заробітки за кордон бере початок у 90-тих роках ХХ століття і сьогодні набирає оборотів. Відносна відкритість кордонів та

зняття обмеженості щодо закордонних поїздок громадян зумовили активність міждержавних поїздок, передусім працездатного віку.

По різних даних, 5 – 7 млн українців перебувають на заробітках. Лідером серед країн ЄС, що створив максимально прийнятні умови для українського населення, є Польща. У 2014-2015 роках до Польщі від'їхало більш ніж півмільйона українців з правом на тимчасове чи постійне проживання та працю. Серед ЄС показник трудової міграції виріс на 30%: Польща, Німеччина, Італія, Чехія та країни Скандинавії (Швеція, Норвегія, Данія). Також збільшилась кількість мігрантів до Канади та США, а бажаючих поїхати до Росії зменшилось: порівняно з 2011 року офіційно працює на 6% менше українців. За 2014-2015 роки з України на заробітки виїхало більше 1 млн українців [3]. За областями більше всього мігрантів з Закарпатської, Чернівецької, Івано-Франківської, Львівської, Волинської, Тернопільської та Хмельницької областей.

Діти трудових мігрантів – це неповнолітні особи, обоє або один з батьків яких тимчасово виїхали займатися оплачуваною діяльністю до іноземної країни та залишили їх під наглядом родичів, сусідів, знайомих, друзів тощо. Фактично такі діти не отримують належної уваги дорослих (і передусім батьківської уваги), через що часто потрапляють під вплив негативних чинників ризику і стикаються з великою кількістю проблем.

Батьки, піклуючись про майбутнє своєї дитини, втрачають її сьогодні не приділяючи належної уваги та піклування, перекладаючи його на інших: вони часто потрапляють під вплив дурних компаній і стискаються з великою кількістю проблем наодинці, які неможливо вирішити без батьківського втручання. Такі діти виростають непристосованими до дорослого життя та часто стають девіантною частиною населення через наркотики, вулицю та тюрму.

На стан 2016 року в Україні продовжує зберігатись тенденція

скорочення загальної кількості дітей, але з кожним роком збільшується кількість дітей, позбавлених батьківського піклування, соціальних сиріт. Точних даних щодо соціальних сиріт немає, хоча за даними Держкомстату України, рівень сирітства більший у східних та південних регіонах України, ніж у Західній частині. У західних областях кількість сиріт становить 0,5% від загальної кількості дітей, то у південних та східних їх налічується 1,8 – 2%. Майже не має сиріт у Тернопільській, Львівській та Чернівецькій областях [5, с. 99]. Але соціальних сиріт та дітей, яких давно покинули батьки, набагато більше саме в цих регіонах, це зумовлено сусідством з Європейськими країнами та Польщею.

Виховання без батьків через трудову міграцію породжує багато негативних наслідків, які мають не тільки суб'єктивний характер (для самої дитини), але і об'єктивний (на різні соціальні сфери). До психоемоційної сфери можна віднести такі наслідки:

- порушення психоемоційного стану здорової дитини, що призводить до асоціальної та девіантної поведінки;
- процес соціалізації та формування особистості зазнає найбільше збитків;
- відбувається деформація ціннісних орієнтацій щодо сім'ї;
- проблеми у комунікації з батьками, що повернулись додому;
- віддалення подружжя на деякий час негативно впливає на їх відносини, що породжує ріст розлучень, що позначається на психоемоційному здоров'ї дитини;
- за даними правоохоронних органів, батьки кожної десятої дитини, яка перебуває на обліку у відділах кримінальної поліції за справами неповнолітніх, перебувають за кордоном. Отже, діти стають на протизаконний шлях через недогляд батьків.

Заходами щодо покращення становища дітей трудових мігрантів можуть бути наступні:

1. створення спеціальних служб, які займатимуться з дітьми трудових мігрантів;
2. створення спеціальної комісії, яка з необхідною періодичністю перевірятиме соціальні служби та школи з метою виявлення та вирішення проблем дітей трудових мігрантів;
3. створення технічних умов для спілкування з батьками;
4. створення дозвільних гуртків, у яких працюватимуть кваліфіковані психологи та педагоги. До них направлятимуть дітей трудових мігрантів для корекції соціальної поведінки та психологічної допомоги;
5. забезпечення кожної дитини опікуном (якщо дитина залишилась без жодного із батьків), який буде піклуватись за дитину.

Реалізація цих завдань вирішить наступні питання: оптимізації мереж соціальних служб, створення діючої мережі допомоги сім'ям з неповнолітніми дітьми, зменшення негативного впливу батьківської міграції на дітей, забезпечення виконання конституційних прав дитини.

З боку держави було зроблено деякі кроки у напрямку визнання проблеми. Національна стратегія профілактики соціального сирітства на період до 2020 року, утверджена Указом Президента України від 22 жовтня 2012 року №609/2012. Забезпечення реалізації прав кожної дитини на виховання у родині, запобігання розповсюдження соціального сирітства є основними цілями цієї стратегії, але окремо проблему соціальних сиріт – дітей трудових мігрантів – у цій стратегії не розглядається. Отож, вирішення цієї проблеми не відбувається в Україні.

Але саме явище соціального сирітства буде існувати доти, доки існують економічні причини трудової міграції. Тому цю проблему не можна замовчувати, а потрібно шукати шляхи найскорішого вирішення цього питання.

Список використаної літератури

1. Артюшкіна Л. М. Сирітство в Україні як соціально-педагогічна проблема (соціально-правовий аспект) / Л. М.

Артюшкіна, А. О. Полянничко. – Суми: Сум ДПУ, 2002. – 268 с.

2. Вейланде Л. В. Підготовка студентів університету до роботи з підлітками девіантної поведінки : “Теорія і методика професійної освіти” 2005. – 19 с.

3. Міграційний профіль України 2013 [Електронний ресурс] / Міграційна служба України. – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/images/files/UKR_Migration_Profile_2013.pdf

4. Рідна країна. Чужих дітей не буває? В Україні зареєстровано 73 тис. 182 дітей-сиріт. ; [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ridna.ua>

5. Скалецький М. Заробітчанство та проблема соціального сирітства в Україні / М. Скалецький, О. Оробчук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Філософські науки. - 2013. - № 750. - С. 98-103. - ; [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPFN_2013_7_50_19

Summary

Dolzhenko N. Lydia. – Labor Migration as a Factor of Social Orphanhood in Ukraine. – Odessa I. I. Mechnikov National University.

The article deals with the problem of labor migration as a factor of social orphanhood in Ukraine, analyzes the points of view of scientists from different fields of science in relation to social orphanhood, reveals the main causes of child abandonment, and traces labor migration of the Ukrainian population and how it affects the child and society. Based on the study, a number of measures were proposed on how to improve the situation of migrant workers' children.

Key words: labor migration, social orphanhood, children of migrant workers, socialization, family.

*Рекомендована до друку
доцентом, к. соц. н. О.В.Князевою*

Стаття надійшла в редакцію 12.03.2017.

Карагяур В.**СПІЛКУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ
СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ:
ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЇ
ДОСЛІДЖЕННЯ**

Статтю присвячено особливостям методології аналізу феномену «спілкування» як механізму соціальної взаємодії. Простежується різниця понять «спілкування» та «комунікація».

Ключові слова: соціальне, спілкування, комунікація, взаємодія, механізм.

Феномен спілкування існував у людському суспільстві завжди, однак коли «спілкування» стає спеціальним предметом наукових досліджень, вчені стикаються з труднощами в тлумаченні даної категорії через розмаїття уявлень про сам феномен. Власне це призводить до існування різних наукових підходів до розуміння феномену «спілкування», що свідчить про багаторівневість самого феномену.

Сьогодні, феномен «спілкування» є предметом дослідження більш ніж двадцяти гуманітарних, соціальних, природничих і навіть технічних дисциплін і тому для його всебічного аналізу корисним стає міждисциплінарний підхід.

Для використання категорії «спілкування» в рамках нашої роботи, необхідно звернутися до історіографічного аналізу еволюції розуміння самого феномену. Так, категорія «спілкування» розуміється:

- 1) як *духовне спілкування людей* (суб'єкт виявляється не цілісним). Так, в епоху Просвітництва, коли відбулася зміна суспільної свідомості, дослідники – Кант, Гегель, Шиллер, Фейєрбах та ін. – спостерігали переміщення центру уваги з Природи і Бога на Людину, досліджували спілкування в контексті потреб духовності, буття людини в суспільстві, суб'єкт - об'єктних і суб'єкт-суб'єктних відносин.
- 2) як *інформаційно-комунікативний процес* (обмін інформацією). ХХ сторіччя в

розумінні категорії «спілкування» характеризується поворотом від «філософії свідомості» до «філософії комунікації», фундаментальне значення набувала постановка проблеми «Я - Ти», «Я та Інші». Резонансними «теоріями спілкування» стали: «екзистенційна комунікація» К. Ясперса, «діалогічне життя» М. Бубера, інтерсуб'єктивність Е. Гуссерля,

«феноменологія симпатії» М. Шелера, концепція комунікації Т. Парсонса, «дискурс» Ю. Хабермаса;

3) як *інтераційне явище* (спілкування аналізується як взаємодія індивідів). Варто відзначити, що головним для даного напрямку був не індивід, а процес символічної взаємодії (інтерації) індивідів у суспільстві, яке здебільшого розуміють як «систему комунікацій і міжособистісних відносин», оскільки зводиться воно до взаємного «приспосовування», «залежності» індивідів, тобто висловлює ставлення людини до іншого не як до суб'єкта, а як до об'єкта. Представники: в США Дж. Мід концепція «рольової поведінки», а у Франції - вчення П. Жане, символічний інтераціоналізм Т. Шибутані;

4) як *діяльнісний процес* (постійною характеристикою є діяльнісна, активна природа людського спілкування, яка проявляється у спрямованості дій суб'єкта на іншого суб'єкта). Наприкінці ХІХ ст. в науці, через популяризацію позитивізму, популярним став принцип біологізації соціальних процесів. «Спілкування» було виявлено вченими у світі тварин («зоосоціологія», «зоосеміотика»). Біологізація спілкування стала «останньою краплею», що призвела до стирання відмінності між спілкуванням і комунікацією.

У зв'язку з цим виникло таке розуміння спілкування як «діяльнісне», що дозволяє розмежувати «спілкування» та «комунікацію». Так, як діяльнісний процес спілкування досліджували радянські вчені в 70 - 80-ті рр. ХХ ст., кожен з яких використовував власну інтерпретацію такого розмежування. Основні представники: А.Н. Леонтьєв (вважає спілкування та працю двома основними

видами людської діяльності); Б.Г. Ананьєв (головною характеристикою спілкування, як діяльності, є побудова відносин з іншими людьми); А.А. Леонтьєв (стверджує, що спілкування може виступати, як діяльність, якщо суб'єкт спілкування – колективний індивід); Г.М. Андрєєва (виділяє в структурі спілкування три взаємопов'язані сторони: комунікативну, інтерактивну, перцептивну); М.С. Каган (розділяє поняття «спілкування» та «комунікація» на рівні категорій, розглядаючи спілкування як взаємодію суб'єктів, у якому вони повинні прийти до вироблення результуючої інформації).

Автор статті особисто схиляється до тлумачення «спілкування» саме в контексті «діяльничого підходу». У зв'язку з цим вважає за потрібне віднайти підтвердження цьому, аналізуючи його в системі «суб'єкт – об'єктних» відносин і власне діяльності.

Говорячи про загальну структуру соціальних відносин, наведемо логіку відносин у системі «суб'єкт – об'єкт» в інтерпретації М. М. Бахтіна [1, с. 127]:

1. відносини між об'єктами (О-О): напр. учбова діяльність – об'єкт пізнання;
2. відносини між суб'єктом та об'єктом (С-О): напр. викладач– учбова діяльність, викладач – об'єкт пізнання, студент – учбова діяльність, студент – об'єкт пізнання;
3. відносини між суб'єктами (С-С): напр. викладач – студент.

Нас цікавить механізм виникнення власне постановки проблем відносин між суб'єктом та об'єктом. Так, за думкою М. С. Кагана це відбувається в процесі розвитку свідомості і самопізнання людини [2, с. 83-96]. Так діяльність розглядається автором, як прояв всіх форм активності взаємодіючих суб'єктів, опосередковане тими чи іншими об'єктами. Така активність людини має свідомий характер, на відміну від суто інстинктивної поведінки тварин, що стає другою особливістю суб'єкта дії, та протиставляє його об'єкту. Так само, людину як суб'єкта діяльності характеризує те, що його усвідомлена активність, опосередковується цілепокладанням (по відношенню до об'єкта діяльності) і

самосвідомістю (в процесі діяльності суб'єкта), і що немало важливо, така активність здійснюється вільно. Саме при такому розумінні суб'єкта та об'єкта розкривається результуюча властивість суб'єкта, й завершує його характеристику, - його унікальність.

На основі розглянутої системи відносин між «С-О» і «С-С» ми дійшли до висновку: система «С-О» є ніщо інше, як комунікація, тобто чисто інформаційний зв'язок суб'єкта з тим чи іншим об'єктом. Вона виражається в тому, що суб'єкт передає певну інформацію, яку пасивний об'єкт має всього-на-всього прийняти, зрозуміти, засвоїти і відповідно до цього діяти. У «комунікації» ми маємо справу з процесом односпрямованим, тобто інформація тече тільки в одну сторону і її кількість зменшується в ході її руху від відправника до одержувача.

Тоді як система «С-С» є спілкуванням, де немає відправника і одержувача повідомлень - є співрозмовники, партнери. Тут суб'єкт розуміється як індивідуально своєрідний, активний, унікальний. У спілкуванні інформація циркулює між партнерами, оскільки обидва вони однаково активні і тому інформація не убуває, а за рахунок інтерпретації збільшується, збагачується, розширюється в процесі її циркуляції. Звідси випливає, що спілкування суб'єктів відбувається за допомогою залучення до накопиченого попередніми поколіннями досвіду і цінностей, що визначає їх власні взаємини і вироблення нової результуючої інформації.

Далі, розглядаючи спілкування як діяльність, з його цілеспрямованістю і функціональністю, робимо висновок, що це «процес творення нової інформації, загальної для людей, що спілкуються, і такої, що породжує їх спільність (чи підвищує ступінь такої рівності)» [3, с.148], а в глобальному сенсі – суспільство.

Так, маємо на увазі, що суспільство є продуктом соціальної взаємодії індивідів, де спілкування виступає його механізмом. На основі системного аналізу доводимо, що спілкування різниться за змістом,

функціями і цілями взаємодії, які містяться в свідомості діючих суб'єктів. Якщо спілкування виступає механізмом соціальної взаємодії і суспільство є його продуктом, то саме цей механізм його змінює і самовідтворює.

У зв'язку з такою постановкою проблеми, повсякденне розуміння «спілкування» просто неможливе. Тому, для більш глибокого аналізу феномену спілкування необхідно звернутися до його типології, тому як кожен тип має свою специфіку та зміст, що допоможе нам збагнути механізм соціальної взаємодії.

Але, звернувшись до наукової літератури, ми зіткнулися з тим, що у вчених немає єдиного підходу до того, що вважати типом, а що видом спілкування. Нажаль, розробка типології «спілкування» виявилася мало розробленою в науковій літературі і це обумовлює становлення предмету нашого власного вивчення. Так, наприклад, Б.Д. Паригін під типами спілкування розуміє відмінності в спілкуванні за характером, тобто за специфікою психічного стану і настроєм учасників комунікативного акту[4, с. 228]:

- ділове та ігрове спілкування;
- безособово-рольове та міжособистісне спілкування;
- духовне і утилітарне спілкування;
- традиційне та інноваційне спілкування.

Так само в соціальній психології виділяють такі види як:

- безпосереднє та опосередковане,
- реальне та уявне,
- офіційне та неофіційне,
- вербальне та невербальне.

А також:

- міжособистісний;
- особистісно – груповий;
- особистісно – масовий;
- міжгруповий;
- масово – груповий;
- планетарний (глобально – масовий).

М.С. Каган, в свою чергу, виділяв такі види спілкування як [5, с. 198-350]:

- спілкування з реальним партнером;
- спілкування з ілюзорним партнером;
- спілкування з уявним партнером;
- спілкування уявних партнерів.

А.А. Леонтьєв, виходячи з того, що спілкування – це процеси, які здійснюються всередині певної соціальної спільності – групи, колективу, суспільства в цілому, вважає, що ці процеси не міжіндивідуальні, а соціальні [6]. Так, вони виникають в силу суспільної потреби, суспільної необхідності та реалізують суспільні відносини. На основі цього, автор виділяє три види спілкування:

- соціально – орієнтоване спілкування;
- групове предметно – орієнтоване спілкування;
- особистісно – орієнтоване спілкування.

У зв'язку з цим, інтерес до цієї проблематики обумовив припущення нової типології спілкування, де кожен тип має свою цілеспрямованість та функціональність. Структура даної типології представляється нам такою:

1. *Спілкування як самоціль або спілкування заради спілкування* – є безкорисливим та здебільшого націлене на задоволення потреб у самому спілкуванні, у духовному зближенні з Іншими. Таким є дружнє спілкування, в ньому задовольняється потреба в спілкуванні (досягнення духовної спільності людей, яка цінна сама по собі, як прояв властивої людині родової якості соціальності), знімається психічна напруга, зникає відчуття самотності.

2. *Спілкування як спосіб пізнання* – націлене на формування особистості, детермінується як зовнішніми, так та внутрішніми чинниками, спочатку, з метою включення індивіда в суспільні відносини, шляхом «пізнання світу», де важливими умовами виступають навчіння, навчання, виховання та соціалізація; а потім – для його самоформування, самовиховання, де пізнання визначено потребою пошуку того чого хочеться вчитись та у кого, на основі своїх особистісних вподобань (пов'язано з процесом самоідентифікації).

3. *Раціональне спілкування* – націлене на самореалізацію особистості. Як відомо з ієрархії потреб за Маслоу саме самореалізація представляє собою найвищу потребу особистості, в іншому випадку вона не відчуває задоволеність собою та перебігом свого життя. Цей тип

спілкування дозволяє індивіду реалізувати свій особистісний потенціал в системі суспільних відносин, котра пов'язана з набуттям та виконанням статусного та рольового набору, з орієнтацією на певні цінності, потреби якогось суспільства. Так говоримо про вибір індивідом середовища та партнерів для особистісної самореалізації.

У представленій типології, спілкування, набуває нових характеристик, не дивлячись на уявну буденність його дійства, що дозволяє судити про нього як про механізм стійких соціальних зв'язків та відносин.

Список використаної літератури

1. Каган М.С. «Мир общения: проблема межсубъектных отношений». – М.: Политиздат, 1988. – С. 127;
2. Каган М.С. «Мир общения: проблема межсубъектных отношений». – М.: Политиздат, 1988. – С. 83-96;
3. Каган М.С. «Мир общения: проблема межсубъектных отношений». – М.: Политиздат, 1988. – С. 148;
4. Парыгин Б. Д. - Социальная психология. Проблемы методологии, теории и истории (Новое в гуманитарных науках) – 1999. – С. 228
5. Каган М.С. Мир общения: проблема межсубъектных отношений. – М.: Политиздат, 1988. – С. 198 – 350
6. Психология общения; [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.dgr.ru/psychology/otvety/19>

Summary

Karahyaur V. – Communication as a mechanism of social interaction: specifics research methodology — Student department of Sociology Institute of Social Sciences ONU.

Types of communication as a mechanism of social interaction

The phenomenon of communication is a difficult category which acts as one of the attributive bases of socialization, inasmuch as only interacting with one another we can find ourselves. For a possibility to make a deeper study of present phenomenon it's necessary to advert to its typology since every type

implicates its own content and specific feature, purposefulness and functionality. The structure of this classification presents itself in the following way: communication with an end in itself or communication in need of communication; communication as a mode of perception; rational communication.

*Рекомендовано до друку
доктором. соц. н., Т. Каменською*

Стаття надійшла в редакцію 24.01.2017.

Понуренко А. Ю.

ДИТИНСТВО ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Діти - головний, визначальний елемент розвитку будь-якої країни. Від їх стану залежать кількісні та якісні характеристики майбутнього населення, його соціально-демографічна структура і соціально-психологічні особливості. У дитячому віці закладаються основні елементи особистості, що впливають в подальшому на його життя як дорослої людини.

Ключові слова: дитинство, діти, соціалізація

Дитинство - особливий період в житті кожної людини, складне соціальне явище. Саме на цьому етапі дитина стає повноцінним членом суспільства, починаючи, насамперед з процесу соціалізації. Вчені розглядають дитинство як структурний елемент суспільства, тобто дитинство крізь призму суспільства. Але ряд вчених зійшлися на думці, що «необхідно вивчати не тільки дитинство в суспільстві, а й саме суспільство в дитинстві» [1, 270 с.].

Незважаючи на важливість і значущість вивчення соціології дитинства, інтерес до цієї галузі соціології припав лише на кінець ХХ століття. До цього часу дитинство розглядалося як об'єкт вивчення інших суміжних дисциплін, а якщо в соціології, то лише в рамках соціології виховання або сім'ї. Чому ж вчені стали цікавитися соціологією сім'ї? По-перше, це обумовлено тим, що змінюється суспільство в цілому, а з цим і місце дитини в ньому. По-друге, великий потік знань про дитинство, зібраний різними науками, такими як психологія, етнографія, історія, педагогіка.

Соціалізація дитинства стала об'єктом вивчення багатьох дослідників, саме цей процес стимулював наукове співтовариство до інституціоналізації

соціології дитинства. Соціалізація виступає найважливішим атрибутом дитинства і надає домінуючий вплив на формування особистості. [2, С.63-64] Саме в дитячому віці дитина отримує знання про навколишній світ, закладається моральність, ціннісні орієнтири, правила і норми поведінки в суспільстві, формується самосвідомість, самоконтроль.

Яскравий представник функціоналістського підходу теорії соціалізації Т. Парсонс переконує, що соціалізація дозволяє зробити з «варварів» (уподібнює їх молодому поколінню) нормальних людей. «Варвари» – тому, що у дітей відсутні норми поведінки [3, С.173]. Т. Парсонс розглядає дитинство як підготовчий етап до «повноцінного» дорослого життя, підрастаюче покоління - «об'єкт соціалізації дорослих», а соціальні протести і невдоволення розглядають як форми девіантної поведінки [4, С.360].

Також, щодо соціального статусу дитинства, до недавнього часу відтворювалося думку про те, що дитинство як соціально, так і економічно є незначним періодом в житті, в порівнянні зі зрілістю. К. Девіс висловив критичну точку зору, вказуючи, що «найважливіші функції для суспільства людина виконує, будучи дорослим. Отже, ставлення суспільства до дитинства є підготовчим [5, С.3]. Позиція Дж. Квортруп демонструє, що діти належать до суспільства не в банальному сенсі простого перебування в ньому, а те, що вони є частиною суспільства в тому сенсі, що вони задіяні в різних видах діяльності, діти - не менш активна частина суспільства, ніж дорослі. У концепції Дж. Квортруп йдеться про дитинство як про важливу частину соціальної структури суспільства, включеної в соціальні відносини [5, С.5].

Дитинство має ряд характеристик. Воно має темпоральність, тобто відносно чітко обмежене особливими віковими рамками (від 0 до 18 років). Також відмінною рисою дитинства є його універсальність, під якою розуміється наявність і функціонування цього утворення в різні епохи, в суспільствах з

різними культурами і т.д. Дитинство як соціальне утворення є реальністю, локалізованою в просторі і часі. Соціальний статус дітей в різні історичні епохи обумовлюється етапом розвитку суспільства, соціально-класової структури суспільства, етнічними, релігійними, культурними звичаями і традиціями. Дитинство не володіє самостійним властивістю самоорганізації і самостабілізації, саме його існування неможливо без зовнішніх сил, сім'ї та ряду інших соціальних інститутів. Дитинство - той елемент, який є конструюючим для інших утворень, найбільш інтенсивно воно впливає на те, що знаходяться в близькості з ним: батьківство, молодь, школу та ін.

Соціальний світ підлягає науковому аналізу, тобто його можливо досліджувати за допомогою конкретно-наукових процедур. Дитинство як частину соціального світу також можна досліджувати. Соціологи вивчають дитинство на теоретичному і емпіричному рівнях. Сьогодні в суспільстві і науковій сфері існують кілька поглядів на можливість соціології дитинства. Виділяють два полярних. Ряд вчених вважає, що можливо лише теоретичне осмислення цього соціального явища з використанням експертного - дорослого думки, вони заперечують можливість проведення соціологічних опитувань дітей, ґрунтуючись на тому, що ця група населення не включена в соціальні відносини, не має сформованої думки. Прихильники цього погляду вважають достатнім отримувати інформацію про дітей від їхніх батьків і вихователів. Інші дослідники вважають природним з'ясовувати думку дітей по всіх можливих питаннях, включаючи політику і економіку.

Дитинство як соціальний інститут найчастіше є складовою соціології сім'ї. Це правильно, адже дитина - це результат або плід стосунків чоловіка і жінки, чоловіка і дружина. Сім'я має великий вплив на дитину в період соціалізації. Від благополуччя сім'я залежить якість виховання дитини, психічне і фізичне здоров'я, моральні цінності, якими дитина буде керуватися в спілкуванні не тільки в

родині, а й в дитячому садку, школі, у дворі і т.д. Діти беруть приклад з батьків, вони як губка, і важливо, щоб цей приклад був позитивним. Адже саме за моделлю батьківської сім'ї дитина в майбутньому буде будувати власну сім'ю.

Дитинство, зі своєю соціокультурної природою - це складне утворення, яке має як соціально-економічну, так і культурно-ціннісну характеристику [1, С.287]. Дитинство формується і підтримується суспільством в цілому, постійно поновлюється в процесі життєдіяльності дітей, які рано чи пізно переходять зі статусу «діти» в статус «дорослі».

Більшість проблем, пов'язаних з соціологією дитинства і, безпосередньо, з дитинством стосуються соціального становища дитини, його становище в сім'ї або в стосунках між іншими членами сім'ї.

Однією з проблем є дитяча бідність. Її можна розглядати лише в тому випадку, якщо дивитися на дитинство як на важливу, активну частину соціальної структури, а не тільки як на «граючу» частина населення, яка живе в «своєму світі». Проблема дитячої бідності присутня, хоча на думку Дж. Гарбаріно «бути дитиною - значить бути захищеним від економічного, політичного і сексуальних впливів» [5, С.3]. Дитяча бідність є найбільш потворним проявом бідності. Вона передбачає жахливі наслідки, адже часто у бідних дітей відсутнє повноцінне дитинство, що може негативно позначитися на формуванні їх цінностей, поглядів, характеру і поведінки. Дитяча бідність призводить до погіршення здоров'я, поганою успішністю в школі. Такі діти часто, зв'язуючись з поганою компанією, більше за інших схильні до алкогольної, наркотичної або тютюнової залежності. Існує можливість вагітності в підлітковому віці [5, С.1-2]. Бідна дитина стає асоціальною. Але найважливіше те, що діти, в силу свого віку, не мають можливість порівняти свої умови життя з іншими, вони сприймають це як норму. Якою б явною не здавалася проблема дитячої бідності, її складно виявити. Збір даних, вироблення стратегії і пошук методів вирішення проблеми на сьогоднішній день є необхідним і

заперечувати факт наявності проблеми не можна.

До числа важливих проблем дитинства варто також віднести сирітство. Сирітство - це соціальне явище, обумовлене наявністю в суспільстві дітей, які залишилися без опіки батьків внаслідок смерті батьків, визнання їх зниклими без вести, недієздатними або позбавленими батьківських прав.

Поряд з сирітством існує проблема безпритульних дітей. Це ті діти, які офіційно не визнані сиротами, але батьки не займаються їх вихованням, такі діти в зв'язку з неблагополуччям сім'ї або під вплив інших соціальних умов не мають житла, бродяжать, і, відповідно є запущеними як в плані належного виховання, так і соціальних потреб. Тут також існує таке поняття, як «діти вулиці». До цієї категорії відносяться діти, які підтримують контакт зі своєю сім'єю, але в силу певних обставин змушені проводити велику частину свого життя на вулиці, діти, які не підтримують зв'язок з сім'єю, не мають постійного житла і змушені ночувати де доведеться, діти, що втекли з притулку або інтернату.

У процесі аналізу виділені шість модифікацій соціального статусу дітей:

1. Діти не визнаються членами суспільства
2. Діти визнаються залежними, підлеглими членами суспільства;
3. Діти мають відстрочений статус, вони лише «майбутні» члени суспільства;
4. Діти - учні, вихованці
5. Діти – особистості, що розвиваються
6. Діти - рівноправні члени суспільства.

Дитинство - найважливіша складова в житті кожної людини. Воно формується і підтримується суспільством в цілому, державою, а також родиною. Разом з тим, якими цінними для суспільства є діти, існують проблеми, які потребують більш пильної уваги з боку державних органів: дитяча бідність, сирітство, безпритульність.

Збір даних, вироблення стратегії і пошук методів вирішення проблеми на сьогоднішній день є необхідним і заперечувати факт наявності такої

проблеми не можна. Необхідною методом по усуненню проблем дитинства є державна політика щодо забезпечення уваги, догляду і турботи.

Список використаної літератури:

1. Соціологія дитинства // Пилипенко В.Є., Попова І.М., Танчер В.В. та ін. Спеціальні та галузеві соціології: Навч. посіб. - 2-е вид. - К.: ПЦ «Фоліант», 2007. - С. 270-307.
2. Соціалізація дітей: соціологічна рефлексія класичних концепцій. // Вісник БДУ: Науково-теоретичний журнал Білоруського державного університету веснік БДУ. – Серія 3. – 2011. – №2 (липень)
3. Сібірева М. Ю. Категорія «дитинство» в історії соціології; [Електронний ресурс] / М.Ю. Сібірева – Режим доступу: http://ecsocman.hse.ru/data/2011/11/02/1270168067/%D0%A1%D0%B8%D0%B1%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B0_202010_N1.pdf
4. Ображей О. Н. Дитинство як об'єкт соціологічного вивчення. // Соціологічний альманах. – №3 – 2012 – 34-42 с.
5. Митрофанова С.Ю. Детская бедность: социологические теории детства как основа изучения проблемы; [Электронный ресурс] / С.Ю. Митрофанова // Вестник Самарского государственного университета - №. 75 - 2010 – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/detskaya-bednost-sotsiologicheskie-teorii-detstva-kak-osnova-issledovaniya-problemy>

Summary

Ponurenko Alina Student department of Sociology Institute of Social Sciences ONU.

Childhood as an object of social research

Children is an important and determinative element of development of any country. Quantitative and qualitative characteristics of the future population, its sociodemographic structure and psychosocial features depend on children's state. At the childish age inside a person form the basic personal characteristics which hereafter have an influence on him in adulthood. Children's state concerns the most actual questions of the research because the age and social

vulnerability of children determine the state depended on adults. At the same time children is creativity and intellect of a country and requires the responsible treatment from adults and also considered measures system which is aimed at the security of their lives and development. Childhood is the most important component of every person's life. It is formed and supported by society in general, also by country and family. Despite the fact how precious for society children is, there are some problems such as childish poverty and orphanage which demand more attention from the government.

Key words: *childhood, children, socialization*

*Рекомендовано до друку
к. соц. н., доцентом О.В.Князєвою*

Стаття надійшла до редакції -3.01.2017

Сіможенко К. В.

МУЛЬТФІЛЬМ ЯК РЕТРАНСЛЯТОР ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ

У статті проаналізовані гендерні стереотипи, зображені в мультфільмах. Особлива увага приділяється аналізу характеристик маскулінності-фемінності героїв і їх соціальних ролей.

Ключові слова: *гендерна соціалізація; гендерний стереотип; мультиплікаційний фільм; маскулінність; фемінність.*

Соціалізація – це безперервний процес взаємодії, в ході якого дитина вибірково засвоює форми поведінки, культурні норми та освоює соціальні ролі. В умовах сьогодення одним з провідних агентів соціалізації є засоби масових комунікацій і в особливості мультфільми, які відіграють значну роль в становленні поглядів дітей з раннього дитинства, адже всі діти залучені до їх перегляду. Саме цим обґрунтовується актуальність вивчення мультфільмів, які за допомогою візуальних яскравих образів, посиленних музичним супроводом, добре запам'ятовуються і можуть донести до дитячої свідомості велику кількість різноманітної інформації.

Конструювання гендерної моделі поведінки людини відбувається протягом всього життя, починаючи з дитинства, і важливим маркером формування маскулінної і фемінної культур у дитинстві є мультфільми, що передають культурні навички та цінності, а також свідомо транслюють культурні стереотипи. Проблема полягає у протиріччі між сприйняттям мультфільму як одного з варіантів відпочинку з одного боку, а з іншого як сильного фактору виховання і транслятору культурних (у тому числі і гендерних) стереотипів, що стають предметом наслідування для підростаючого покоління. Проблемна ситуація у тому, що з одного боку ми знаємо механізми конструювання гендерних стереотипів,

проте з іншого ми не знаємо як саме вони конструюються у дитячих мультфільмах.

Гендерні стереотипи та уявлення вивчалися багатьма закордонними та вітчизняними авторами. Так, в роботах Р. Столлера, К. Уеста, Д. Циммермана, С. Фаррела та Н.Л. Пушкарьової отримало визначення поняття «гендер» та були виділені його відмінності від статі. Вітчизняними дослідниками гендеру є О. Р. Кісь, І. А. Жеребкіна, Н. М. Оніщенко та Т. О. Марценюк.

Для вивчення особливостей конструювання гендерних уявлень ми використовуємо напрацювання І.С. Кльоциної, яка поділила їх на традиційні і егалітарні, та С. Л. Бем, що створила свою теорію маскулінності, фемінності і андрогінності. Також ми спираємося на теорію соціального конструювання реальності П. Бергера та Т. Лумана. Для аналізу ж складових сюжету мультфільмів ми використовуємо морфологічний аналіз, що базується на виділенні функцій і атрибутів діючих персонажів, створений В. Я. Проппом.

Об'єктом дослідження є мультфільм як ретранслятор гендерних уявлень. Предметом – гендерні моделі поведінки і соціальні ролі героїв популярних дитячих мультфільмів.

Мета дослідження – визначення механізму конструювання гендерних уявлень у дитячих мультфільмах. Для досягнення поставленої мети необхідно за допомогою морфологічного аналізу провести гендерний аналіз поведінки та соціальних ролей героїв популярних мультфільмів.

Для дослідження нас цікавлять найбільш популярні мультфільми, а тому вибірково сукупність складають 10 перших мультфільмів з рейтингу сайту Кінопоиск [1]. Нами було обрано цей сайт через те, що він знаходиться на 3 місці за відвідуваністю мешканцями України серед сайтів, присвячених кіно (станом на 28.05.2016) [3], та включає до рейтингу кращих лише ті фільми, мультфільми та короткометражки, за які було віддано більше 500 голосів. До

того ж його аудиторія на 10 % складається з українців [2].

Матеріалом нашого дослідження є такі мультфільми: «Король Лев», «Звірополіс», «Балто», «ВОЛЛ-І», «Красуня і чудовисько», «Як приборкати дракона», «Леді і Блудько», «Лис і мисливський пес», «Острів скарбів» та «Алладін».

Для вивчення характеристик дійових осіб нами було складено кодифікатор щодо вивчення мультфільмів (таблиця 1). **Одиницями спостереження** є теми, виражені в одиничних судженнях чи змістовних висловлюваннях, а також аудіо-візуальні образи, що розглядаються як цілісність. **Одиниці рахунку** – поняття, виражені окремими словами. У своєму дослідженні ми відмічаємо наявність певної характеристики у будь-якому прояві. Характеристиками є категорії дійових осіб, а також риси маскулінності-фемінності героїв і їх соціальні ролі.

Таблиця 1

Кодифікатор щодо вивчення мультфільмів

Найменування категорій та під категорій аналізу

- 1 Кількість дійових осіб
- 2 Кількість головних героїв
- 3 **Стать дійової особи:**
 - 3.1. чоловіча;
 - 3.2. жіноча.
- 4 **Категорія дійової особи:**
 - 4.1. антагоніст (шкідник);
 - 4.2. дарувальник (постачальник);
 - 4.3. помічник;
 - 4.4. царівна (шуканий персонаж);
 - 4.5. відправник;
 - 4.6. герой;
 - 4.7. помилковий герой.
- 5 **Характеристики маскулінності/фемінності героя:**

5.1. Риси маскулінності:

- 5.1.1. впевненість в собі,
- 5.1.2. агресивність,
- 5.1.3. незалежність,
- 5.1.4. домінантність,
- 5.1.5. логічність мислення,
- 5.1.6. сміливість,
- 5.1.7. атлетичність,
- 5.1.8. наполегливість,
- 5.1.9. сила,
- 5.1.10. лідерство,
- 5.1.11. ризиковість,
- 5.1.12. самодостатність
- 5.1.13. владність,
- 5.1.14. мужність,
- 5.1.15. індивідуалізм,
- 5.1.16. змагальність,
- 5.1.17. амбітність.

5.2. Риси фемінності:

- 5.2.1. боязкість,
- 5.2.2. лагідність,
- 5.2.3. залежність,
- 5.2.4. мрійливість,
- 5.2.5. схильність до співчуття,
- 5.2.6. тривожність,
- 5.2.7. емоційність,
- 5.2.8. поступливість,
- 5.2.9. життєрадісність,
- 5.2.10. сором'язливість,
- 5.2.11. ніжність,
- 5.2.12. відданість,
- 5.2.13. жіночність,
- 5.2.14. дбайливість,
- 5.2.15. довірливість,
- 5.2.16. інфантильність,
- 5.2.17. спокійність.

6 **Домінування маскулінних/фемінних**

- 6.1. маскулінність
- 6.2. андрогінність
- 6.3. фемінність

7 **Соціальна роль героя:**

- 7.1. сімейно-побутова;
- 7.2. професійна.

8 **Важливість дійової особи:**

- 8.1. головний герой;
- 8.2. другорядний герой.

У результаті проведеного аналізу нами був виявлений значний дисбаланс гендерної репрезентації у мультфільмах. Так, кількість героїв-чоловіків перевищує кількість героїнь у 2,5 рази (відповідно до рис. 1). До того ж лише в трьох з десяти мультфільмів головним героєм є жінка, причому в двох з них вона поділяє це місце з героєм-чоловіком.

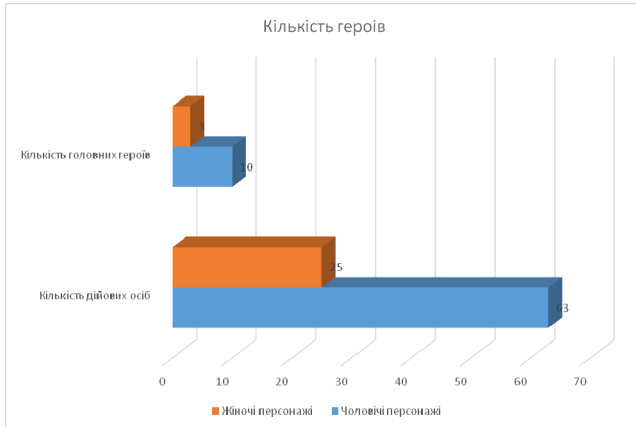

Рис. 1 Розподіл героїв за статтю

Варто відмітити, що за функціями дійової особи чоловіки найчастіше є антагоністами, героями, відправниками чи помічниками, жіночі ж персонажі – переважно помічниками чи царівнами, тобто шуканими персонажами (рис. 2). Таким чином, ми бачимо, що героїв зображають більш різноплановими і домінуючими, ніж героїнь.

До рис жіночих персонажів відноситься схильність до співчуття, лагідність, ніжність і життєрадісність. Основні риси чоловічих персонажів – сила, амбітність, домінантність і агресивність. Але при цьому їх частіше, ніж жінок, наділяють такими рисами як боязкість, поступливість, інфантильність і сором'язливість, хоча персонажі з такими рисами складають лише близька 15 – 30 % від усіх.

Рис. 2 Розподіл героїв за категорією

Важливим моментом є те, що як чоловічих, так і жіночих персонажів переважно наділяють рисами обох гендерних типів, тобто ми можемо говорити про виражену андрогінність більшості персонажів (у 63 % чоловіків і 72 % жінок). Лише кожний 3 чоловік має виражену маскулітність, також вона характерна лише для 4 % жіночих персонажів (рис. 3 та 4).

Рис. 3 Співвідношення рис маскулітності-фемінності чоловічих персонажів

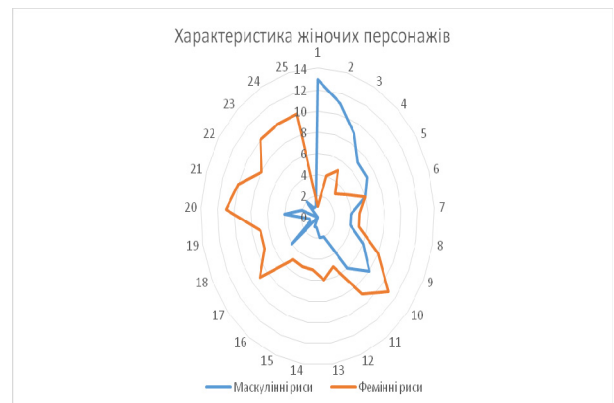

Рис. 4 Співвідношення рис маскулітності-фемінності жіночих персонажів

Виражену фемінність мають 20 % жінок і 5 % чоловіків. Жіночих персонажів частіше, ніж чоловічих, зображують впевненими в собі і сміливими, хоча ці риси є основними для героїв обох статей (рис. 5). Характерними рисами для персонажів обох статей також є логічність мислення, наполегливість, самодостатність і незалежність, хоча їх частіше можна помітити в поведінці чоловічих персонажів, а також емоційність і відданість, що більш розповсюдженні серед жінок (рис 6).

Ми дійшли висновку, що виражена маскулінність у персонажів мультфільмів вказує на їх негативну направленість, адже 63 % таких дійових осіб є антагоністами. Це може бути пов'язано з тим, що маскулінні якості асоціюються з компетенцією і раціональними здібностями, активністю і ефективністю, фемінні ж з соціальними і комунікативними вміннями, а також емоційною підтримкою. Антагоністів найчастіше зображують впевненими в собі, амбітними, самодостатніми, агресивними, сильними і наполегливими, тобто наділяють їх тими якостями, що допоможуть їм досягти поставленої мети.

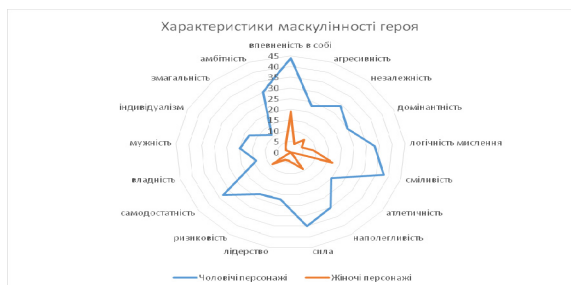

Рис. 5 Розподіл персонажів за наявністю маскулінних рис

Рис. 6 Розподіл персонажів за наявністю фемінних рис

Також нерівномірним є розподіл соціальних ролей, адже 80 % жіночих персонажів задіяні в сімейно-побутовій сфері, у той час як 63 % чоловічих – у професійній (рис. 7). Це вказує на зображення у мультфільмах стереотипу про те, що первинним інтересом для жінки є бажання мати дітей і вийти заміж, для чоловіків же – досягнення успіху в суспільному житті та в роботі. Варто відмітити і те, що ця диспропорція в розподілі ролей існує не зважаючи на той факт, що більшість персонажів обох статей мають виражену андрогінність та мають приблизно однакові риси.

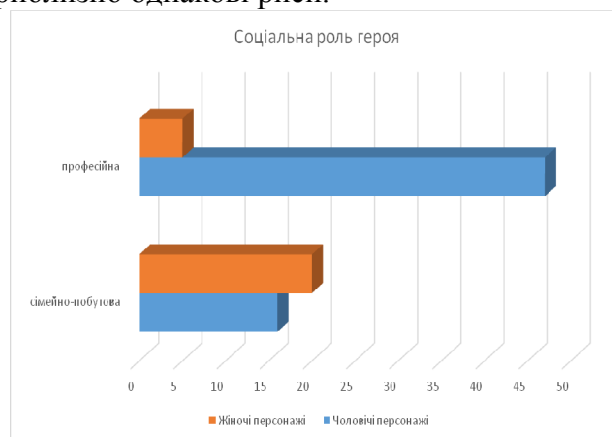

Рис. 7 Розподіл соціальних ролей між героями обох статей

Нами було виявлено, що мультфільми сприяють закріпленню стереотипних уявлень про розподіл соціальних ролей, але при цьому вони зображують і чоловіків, і жінок активними, діючими і націленими на успіх. У результаті дослідження ми визначили, що у мультфільмах конструюються відмінності між чоловіками і жінками, які не пов'язані з їх біологічними і сутнісними характеристиками, тобто має місце відтворення стереотипу про домінуючу роль чоловіка та пасивну роль жінки.

Гендерні уявлення конструюються у дитячих мультфільмах за допомогою зображення заданих суспільством норм і ролей, пов'язаних зі статтю людини, тобто персонажі зображуються з урахуванням визначень жіночності і мужності, що є прийнятими у суспільстві. Таким чином,

мультфільми є одночасно і відображенням існуючих у суспільстві гендерних уявлень, і механізмом їх конструювання у дітей.

Список використаної літератури:

1. Мультфильмы; [Электронный ресурс] // Кинопоиск. – Режим доступа: <http://www.kinopoisk.ru/top/lists/13/filtr/all/sort/rating/>
2. Kinopoisk.ru; [Electronic resource] / Site Overview // Alexa. – У Режим доступа: <http://www.alexa.com/siteinfo/kinopoisk.ru>
3. Top Sites in Ukraine; [Electronic resource] // Alexa. – Режим доступа: <http://www.alexa.com/topsites/countries/UA>

Summary

Simozhenko K. Student department of Sociology Institute of Social Sciences ONU.

Animated cartoon as a repeater of gender stereotypes

Socialization is the lifelong process of inheriting and disseminating cultural norms, customs, values and social roles. One of the agents of socialization is media, including animation cartoons, which influence the way children think by reflecting social norms. Cartoons demonstrate cultural values and skills as well as broadcast cultural stereotypes. So the subject of the article are the gender patterns of behavior and social roles of the characters of children's popular cartoons. In this paper, we analyze which of gender stereotypes are presented in animated cartoons.

In our research we examined ten of the most popular cartoons by rating of the website kinopoisk.ru. For the analysis of the components of the plot we use morphogenetic analysis of Vladimir Propp, which is based on the finding of functions and attributes of the characters. Special attention is paid to the analysis of the characteristics of masculinity-femininity of characters and their social roles.

It was found that gender representation in cartoons had considerable imbalance. Also, distribution of social roles is unevenly, because most of the female characters are involved in the family and domestic sphere, while most of men are involved in the professional sphere. But we come to the

conclusion that majority of characters have signs of androgyny, because men and women are endowed with traits of both types of gender. So we certain that the differences between men and women are constructed in cartoons and are not related to their biological and essential characteristics, and they reproduce the stereotype of the dominant role of men and of passive role of women.

Keywords: gender socialization; gender stereotype; animated cartoon; masculinity; femininity.

*Рекомендовано до друку –
к. соц н., доцентом – О.В.Князевою*

Стаття надійшла в редакцію 24.01.2017.

Лук'янчук К. О.

ВІЗУАЛЬНІ ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ

Стаття присвячена аналізу соціологічного бачення візуальних гендерних стереотипів. Проаналізовано поняття соціальний «стереотип», досліджено розвиток наукового аналізу стереотипів та стереотипізації в процесі соціалізації. Простежено існуючі класифікації стереотипів та проаналізовані сучасні візуальні гендерні стереотипи.

Ключові слова: *стереотип, гендер, гендерні стереотипи, соціалізація.*

Стереотипи постійно «керують» життям людини. Сам процес «соціалізації» обумовлено стереотипізуванням.

Але що ж таке стереотип? Існує багато різних тлумачень терміну, наприклад, Н. Г. Комлев визначає його як щось неоригінальне, що копіюють, стандартне [2]. Стереотип - це стійке уявлення, мало узгоджується з тими реаліями, яке воно прагне уявити, і що впливає на властивості людині спочатку визначити явище, а потім його поспостерігати [7, 8].

Першим поняття «стереотип» в суспільно-політичний дискурс вводить Уолтер Ліппман у книзі «Громадська думка» [6]. Згідно з ним, стереотип – це прийнятий в історичній спільності зразок сприйняття, фільтрації, інтерпретації інформації при розпізнаванні і впізнавання навколишнього світу, заснований на попередньому соціальному досвіді. Стереотипи маркують об'єкти або як знайомі, або як дивні і незвичайні, посилюючи відмінність за цим параметром: злегка знайоме подається як дуже близьке, а трохи дивне - як абсолютно чуже. Значення відіграє ступінь нашої довірливості до стереотипів, наскільки ми готові брати під сумнів отриману інформацію. До тих пір, доки ми не навчимося брати до уваги відмінності у вихованні двох людей, ми маємо

утримуватися від суджень з приводу їх природних відмінностей.

Сера Хан вважає стереотипи небезпечними. У своїй статті вона зазначає, що стереотипи мають дві функції: пізнавальну і мотиваційну. З пізнавальної точки зору, стереотип є двосічна зброя - він дає інформацію в легкій та зручній формі. Однак ця інформація дуже далека від реальності і здатна дезорієнтувати людину. З мотиваційної точки зору, стереотипи ще більш ненадійні. Людина, засновуючи свої рішення на масових уявленнях, а не на фактах, дуже ризикує.

Психологи і соціологи – Є. Іванова, А. Кириліна, І. Кон, У. Ліпман, А. Садохін, та ін. – багато уваги приділяють питанню психологічних і соціальних відмінностей чоловіка і жінки. Їх ролі у соціальному середовищі зазнають змін. Метою даної статті є аналіз соціологічного бачення гендерного стереотипу.

В ході історії досліджень вчені виявили безліч стереотипів і розділили їх на різні види, ґрунтуючись на різних умовах класифікації. Розрізняють стереотипи по об'єкту:

1. Подієві;
2. Предметні:
 - речові;
 - понятійні;
3. Антропостереотіпи:
 - Стереотипи персоналій;
 - Соціальні;
 - Гендерні;
 - Вікові;
 - Професійні;
 - Расові;
 - Національні;
 - Етнічні;

Антропостереотіпи - це стереотипи, пов'язані з людиною. Які поділяють на стереотипи персоналій - стереотипи, пов'язані з окремою особистістю (відомим актором, співаком, політиком і т.д.) і соціальні стереотипи, які стосуються певної соціальної групи або її членів.

Стереотипи можна класифікувати по їх сприйняттю людиною – вербальні і візуальні стереотипи.

Вербальні стереотипи – шаблонні фрази, часто використовувані в рекламі, PR

і ЗМІ твердження, які в силу своєї високої частотності добре відомі, упізнаються аудиторією, легко згадуються при отриманні нових інформаційних послань.

Візуальні стереотипи говорять про те, що люди візуально сприймають групу об'єктів як щось ціле, перш ніж розпізнають окремі об'єкти, що становлять групу. При спробі ідентифікувати об'єкт ми в першу чергу визначаємо його контур, його обриси. Потім ми в пошуках збігів порівнюємо виділений контур з патернами сприйняття (знайомими формами і об'єктами), які вже зберігаються в нашій візуальній пам'яті. Тільки після того як контур спостережуваного цілого співпаде з існуючим в пам'яті стереотипом, ми почнемо ідентифікувати частини, складові у згадане ціле [1].

Проаналізувавши деякі класифікації, хотілося б розглянути гендерні та візуальні гендерні стереотипи.

Гендерний стереотип - це стійкі сценарії сприйняття людей, установки цілей їх дій, поведінкового аспекту, створені на основі прийнятих в даному соціо-культурному шарі правил і норм життєдіяльності щодо представників тієї чи іншої статі. Дослідники розглядають гендерні стереотипи «як глибоко вкорінені в культурі уявлення або переконання в тому, як дійсно поведуться чоловіки і жінки» [5]. Узагальнюючи поняття, гендерні стереотипи мають на увазі, по-перше, якості і характеристики, за допомогою яких зазвичай описуються чоловіки і жінки. По-друге, в гендерних стереотипах містяться нормативні зразки поведінки, традиційно приписувані особам чоловічої або жіночої статі. По-третє, в гендерних стереотипах відображені узагальнені думки, судження, уявлення людей про те, чим же відрізняються один від одного чоловік та жінка. І, нарешті, по-четверте, гендерні стереотипи залежать від культурного контексту і того середовища, в якій вони знаходять своє застосування.

Формування гендерних стереотипів базується на основі нерівності статей, їх принципової різниці. Згідно укоріненням уявленням, жінкам в суспільстві

пропонується менша цінність, ніж чоловікам [3]. Глобальним носієм і розповсюджувачем гендерних стереотипів виступає мова. Саме в мові фіксується оцінка, яка в подальшому впливає на формування очікувань певної схеми поведінки від представників певної статі.

Фундаментом відтворення гендерних стереотипів є існуюче протиставлення чоловіка як «пана», «першопричини» жінки як суті вторинному, менш важливого і багато. Всі існуючі в масовій свідомості образи фемінного і маскулінного вкорінені в цьому протиставленні, вони поширені як на сферу особистого (сімейного), так і публічного (кар'єра, зайнятість, громадська та політичне життя).

Узагальнюючи подані тлумачення, можна зазначити, що гендерні стереотипи:

- мають на увазі характеристики і якості для стандартного опису чоловічого / жіночого;
- містять нормативи сценаріїв поведінки, програми-зразки, які приписують або чоловічій, або жіночій статі;
- відображають узагальнені судження, думки, уявлення членів соціуму про відмінності між чоловіками і жінками;
- перебувають у залежності від контексту культури і соціального середовища, в якій працюють і застосовуються.

Важливо відзначити, що зміст стереотипів залежить не тільки від культури, а й від історичної епохи. І.С. Кон відзначає, що традиційна система диференціації статевих ролей і пов'язаних з ними стереотипів фемінності-маскуліності відрізнялася такими характерними рисами: «жіночі та чоловічі види діяльності та особисті якості відрізнялися дуже різко і здавалися полярними; ці відмінності освячувалися релігією або посиленнями на природу і представлялися непорушними; жіночі та чоловічі функції були не просто взаємодоповнюючі, а й ієрархічними, жінці відводилася підпорядкована роль»[4].

Гендерні стереотипи можна умовно розбити на кілька груп.

1. Стереотипи мужності / жіночності (маскуліності / фемінності).

Маскулінність і мужність в даному контексті поняття тотожні. В обсяг значення пари «маскулінність» - «фемінність», згідно концепціям зарубіжних і вітчизняних сучасних психологічних шкіл, включаються:

- поведінкові та психічні риси і властивості, притаманні як об'єктивна даність представникам певної біологічної статі (тобто маскулінність об'єктивно властива чоловікам, а фемінність - жінкам);
- подання та установки (індивідуальні та соціальні) про те, якими якостями повинні володіти чоловіки і жінки і якими є в реальності;
- ідеальний образ, або «еталонна модель» чоловіка і жінки.

2. Стереотипні закріплення за статтю соціальних ролей в різних сегментах життя: професійній, сімейній, інтимній та ін. Ця група гендерних стереотипів включає рольові приписи, критерієм яких є стать. Для жінки - це сімейні соціальні ролі (гадзіння, мати, дружина). Для чоловіка - реалізація у професійній сфері.

3. Стереотипи, що відображають відмінності між жінками і чоловіками в здійсненні певної діяльності і в розподілі видів праці. Ця група гендерних стереотипів відображає соціальні приписи до представників певної статі, стосовно занять і професійної діяльності.

Існує безліч гендерних стереотипів у масовій свідомості, при вказівці на які, з'являються асоціативні образи, наприклад:

1. «Справа жінки - домашнє господарство і виховання дітей» (Мал. 1).

Мал. 1. «Справа жінки - домашнє господарство і виховання дітей»

При домінуванні цього стереотипу жінка «завжди мислить та діє в інтересах добра і суспільного блага». Такий стереотип є властивим більшості чоловікам. За стереотипу: жінки виховують дітей, ведуть домашнє господарство, працюють на низькооплачуваних і безперспективних посадах. А чоловіки роблять кар'єру і самореалізуються.

2. «Прийняття рішень - чоловіча справа або «Мовчи, жінка, твій день 8-е Березня» (Мал. 2).

Мал. 2 «Прийняття рішень - чоловіча справа або «Мовчи, жінка, твій день 8-е Березня»

Жінки усуваються від прийняття рішень. Чоловіки приймають рішення, а жінки змушені з ними погоджуватися.

3. «Жінка без чоловіка - неповноцінний член суспільства» (Мал. 3).

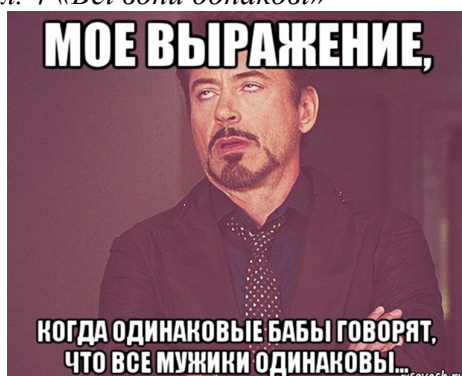
Мал. 3 «Жінка без чоловіка - неповноцінний член суспільства»

Порядна жінка повинна вийти заміж, народити дітей, щоб не відрізнятися від усіх. Якщо жінка вільна або розлучена, її порядність під сумнівом.

1. «Всі вони однакові» (Мал. 4).

Мал. 4 «Всі вони однакові»

Стикаючись з відхиленнями або неадекватною поведінкою, людина робить висновок про всю протилежну стать.

Отже, гендерні візуальні стереотипи залишаються важливим сегментом сучасних процесів «соціалізації» незважаючи на їх «архаїчність», «ієрархічність», «недемократичність» .

Список використаної літератури:

1. Визуальное восприятие и применение принципов гештальта в веб-дизайне; [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://lpgenerator.ru/blog/2015/01/08/vizualno-e-vospriyatie-i-primenenie-principov-geshtalta-v-veb-dizajne/#ixzz3txXoFzoI>
2. Иванова Е.А. Стереотип как феномен культуры : дис. канд. философ.наук. – М., 2000. – 173 с.
3. Кирилина А.В. Гендерные стереотипы в языке // Словарь гендерных терминов. – М.: Информация – XXI век, 2002. – С. 66-67.
4. Кон И. С. Половая мораль в свете социологии // Советская педагогика. — 1966. – № 12. – С. 64 –77
5. Коноплева Н. А. Гендерные стереотипы // Словарь гендерных терминов. – М.: Информация – XXI век, 2002. – С.62-65.
6. Липпман У. Общественное мнение / Пер. с англ. Т. В. Барчунова, под ред. К. А. Левинсон, К. В. Петренко. – М.: Институт Фонда «Общественное мнение», 2004.
7. Садохин А. Основы этнологии: Учебное пособие для вузов / А.Садохин. - М.: Юнити-Дана, 2003. - 351 с.
8. Hornby A. S. Oxford Advanced Dictionary of Current English / A.S. Hornby. – OxfordUniversityPress,2005. – 1905 p

Summery

Lukianchuk K. O. Student department of Sociology Institute of Social Sciences ONU.

Visual gender stereotypes

Modern phycologists and sociologists pay a lot of attention to the psychological and social differences of men and women. Their roles in the social environment are changing. Most stereotypes are not confirmed in the real world. Inasmuch as stereotypes are massive, they are not applicable to individuals. And all attempts to verify a stereotype in life only disprove them. One of the main features of stereotypes - is stability. The stereotype is not so easy to change, especially if it was founded or confirmed by personal experience. For changing the stereotypes it is necessary an event that makes us different look at this situation, some shake.

It's considered that gender stereotype is a type of social stereotypes. Thus, gender stereotypes - are formed in the culture of generalized representations (beliefs) about the behavior of men and women.

The aim of my work is to create a sociological vision of gender stereotype.

The object of my work is gender stereotypes of men and women that exist in the public sphere.

The subject of my work is the nature, origin and types of social functions.

Gender stereotypes conventionally divided into several groups: 1) the stereotypes of masculinity / femininity; 2) stereotypes of adopting gender social roles in different segments of life: professional, family, intimate, etc.; 3) patterns, reflecting the differences between women and men in the implementation of certain activities and the distribution of types of labor.

The main sources of visual stereotypes in modern society are the advertising and the internet, namely social networks and network encyclopedias.

Key words: stereotype, gender, gender stereotypes.

*Рекомендовано до друку
к.соц.н.,доцентом Фостачук О. О.*

Стаття надійшла в редакцію 24.01.2017.

АВТОРИ

КАРАГЯУР ВІКТОРІЯ – студентка III курсу відділення «соціологія» Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
vika776655@inbox.ru

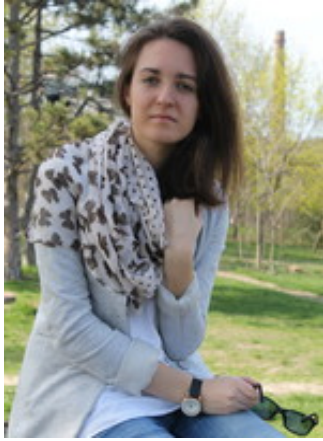
КОЛЯДА ЮЛІЯ – студентка III курсу відділення «політологія» Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
kolyada.yulya@gmail.com

КАТЕРИНА ЛУК'ЯНЧУК - студентка III курсу відділення «соціологія» Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
katerena96@mail.ru

АЛІНА ПОНУРЕНКО – студентка III курсу відділення «соціологія» Інституту соціальних наук ОНУ імені І.І. Мечникова
alina2597@inbox.ru

ЮЛІЯ ОПРОЩЕНКО – студентка III курсу відділення «політології» Інституту Соціальних Наук Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
ms.oproshchenko@mail.ru

ДАР'Я КОВАЛЕНКО– студентка III курсу відділення «політології» Інституту Соціальних Наук Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
dasha.kovalenko96@mail.ru

ОЛЕНА БУРЛАКА – студентка I курсу відділення «соціологія» Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
burlaka9elenka@mail.ru

ДІАНА МІЛОШОВА — студентка I курсу відділення «політології» Інституту Соціальних Наук ОНУ імені І.І. Мечникова
miloshova_98@mail.ru

ЯНА МАЛОВІЧКО – студентка I курсу відділення «політології» Інституту Соціальних Наук ОНУ імені І.І. Мечникова
missismalovichko2014@mail.ru

МАКСИМ НОВИЦЬКИЙ – студент I курсу відділення «політології» Інституту Соціальних Наук Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
phinmax1871@gmail.com

ДАР'Я КОЛЕСНИК – студентка III курсу відділення «соціологія» Інституту Соціальних Наук ОНУ імені І.І. Мечникова
ddcolesnik@mail.ru

ВІКТОРІЯ КОВАЛЬЧУК – студентка V курсу відділення «політології» Інституту Соціальних Наук ОНУ імені І.І. Мечникова
viktoriya914@gmail.com

КАТЕРИНА СИМОЖЕНКО - студентка V курсу відділення «соціологія» Інституту Соціальних Наук Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
simozhenko.kate@gmail.com

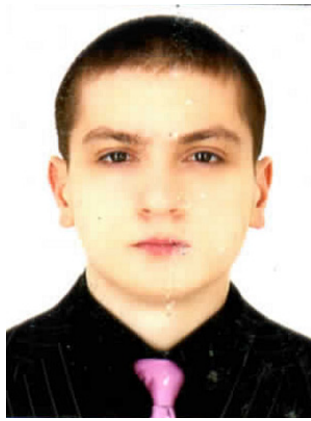
ЛІДІЯ ДОЛЖЕНКО – студентка V курсу відділення «соціологія» Інституту Соціальних Наук Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
ludyusa8@gmail.com

АННА ТОПЧІУ – студентка V курсу відділення «політологія» Інституту Соціальних Наук ОНУ імені І.І. Мечникова
anna.topchiu@mail.ru

ЛЕВ КУСИК – студент V курсу відділення «міжнародних відносин» Інституту Соціальних Наук Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
levkusik95@gmail.com

АРТЕМ МАКОВСЬКИЙ – студент відділення «міжнародних відносин» Інституту Соціальних Наук Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
artemakovskiy@gmail.com

ДЖЕННІ ПОЛЯНСЬКА - студентка I курсу відділення соціології Інституту Соціальних Наук Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
jenny97polyansk@gmail.com

ОЛЕКСАНДР МОРОЗ - студент III курсу відділення «політологія» Інституту Соціальних Наук ОНУ імені І.І. Мечникова
MorozzAlex_mm@mail.ru

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

Рукописи статей, які подаються в редакцію збірника «Соціально-політичні дослідження молодих науковців», повинні бути оформлені відповідно вимогам ВАК України до фахових публікацій і профілю збірника.

Вимоги ВАК України до наукових публікацій:

- постановка проблеми і та її зв'язок із науковими чи практичними завданнями;
- аналіз актуальних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених частин загальної проблеми, яким присвячується стаття;
- формулювання мети статті (постановка завдання);
- виклад матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

У редакцію надсилаються:

1. один примірник рукопису статті українською чи англійською мовами
2. відповідний файл у текстовому редакторі Word for Windows 6.0, 7.0 Статті повинні подаватись в окремому файлі (1 стаття – 1 файл). **Ім'я файлу має відповідати прізвищу власника статті.**
3. експертне заключення про можливість відкритого опублікування.
4. Фото автора 3/4 фото автора (**портрет**) формат **jpg**

Текстові параметри: 1,5 інтервала 14 кег. шрифтом Times New Roman Cyr / формат А4.

Текстові файли подають в форматі .doc, графічні – в форматі .tiff, Wmf.

Об'єм рукопису статті (з урахуванням малюнків, таблиць і підписів до них, анотацій, резюме, списку використаної літератури) – не більше **12 000 знаків**.

Послідовність подання складових частин наукової статті:

1. УДК - ліворуч над назвою статті та номер.
2. Прізвище й ініціали автора (авторів) мовою статті, вчений ступінь і посада. Для студентів – спеціальність, науковий керівник.

3. Назва наукової установи.

4. Назва статті. Вона повинна точно відображати зміст роботи (у межах 9 повнозначних слів), містити ключові слова.

5. Анотація (100 – 150 знаків із пробілам) мовою оригіналу друкується перед початком статті. У разі подання статті англійською мовою анотація складає не менше **250 слів**.

Слово «анотація» або Summary не пишеться.

6. Під анотацією друкуються «**Ключові слова**» і самі ключові слова (не більше п'яти).

8. Текст статті; Список використаної літератури.

Список використаних джерел має складатись за абеткою з обов'язковим посиланням на них у тексті [1, с. 23]. Після Списку літератури вказується: **Стаття надійшла в редакцію дд.мм.рр.**

9. Малюнки, таблиці та фотографії разом з підписами й поясненнями до них розміщуються в тексті статті. (Слово «таблиця» пишеться з великої літери справа (без лапок), а її назва – по центру рядка). Підписи розміщуються під рисунками (рис. 1 – в тексті; Рис. 1. – в назві) і над таблицями. Назви рисунків і таблиць обов'язкові.

10. Наприкінці подаються **РЕЗЮМЕ** (англійською мовами для україномовних статей; українською - для англійськомовних). Резюме оформлені так: прізвище й ініціали автора, назва наукової установи, назва статті, слово «Резюме» (“Summary”), текст резюме **не менше 250 СЛІВ**, назва «**Ключові слова**» («**Key words**») і самі ключові слова (4-6 слів).

Автори та їх наукові керівники (експерти) несуть відповідальність за зміст статті, точність і якість перекладу. Обов'язковою є наявність рецензії наукового керівника!!

Один автор може представити одноосібно не більше 1 статті, у співавторстві – 2.

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ

НАУКОВИЙ АЛЬМАНАХ

Праці молодих науковців.

Підп. до друку 21.06.2017. Формат 60x84/8
Ум.-друк. арк. 11,86. Тираж 50
Зам. №1591

Видавець і виготовлювач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р.
Україна, 65082, м. Одеса, вул. Єлісаветинська, 12
Тел. (048) 723-28-39. E-mail: druk@onu.edu.ua